

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΜΕ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οπτικός και Μιντιακός Αλφαριθμητισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ: Ζέρβας Χρήστος
Χατζηνικολάου Αναστασία

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΑΡΑΚΙΤΣΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΠΥΡΓΟΣ, 2017

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Πιστοποιείται ότι η διπλωματική εργασία με θέμα:

«Οπτικός και Μιντιακός Αλφαριθμητισμός

στις Σύγχρονες Κοινωνίες»

του φοιτητή του Τμήματος ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΜΕ

Ζέρβας Χρήστος

Χατζηνικολάου Αναστασία

παρουσιάστηκε δημόσια και εξετάσθηκε στο Τμήμα ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΜΕ στις

30 / 06 / 2017

Ο ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ

Δρ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΥΤΡΑΣ
ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Ακόμα δηλώνω ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία και ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχθεί ότι δεν μου ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΜ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΖΕΡΒΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

794

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΜ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Πατηνικολάου Αναστασία

619

Ευχαριστίες

Αρχικά θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον καθηγητή μας Καρακίτσο Γεώργιο για το θέμα που μας ανατέθηκε και για την στήριξη που μας προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας. Το θέμα ήταν πολύ ενδιαφέρον καθώς και η συνεργασία μας μαζί του.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι γεγονός ότι ο γραμματισμός αποτελεί βασικό κριτήριο για κοινωνική καταξίωση και ότι η έλλειψή του –και ειδικότερα ο αναλφαβητισμός– αποτελεί κριτήριο κοινωνικού στιγματισμού. Αυτό είναι βεβαίως φυσικό, αφού η ικανότητα για ανάγνωση και γραφή υπήρξε διαχρονικά στενά συνδεδεμένη με κοινωνικούς παράγοντες, όπως η κοινωνική τάξη και η οικονομική ευρωστία. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια ο πολιτικός αλλά και ο ευρύτερα κοινωνικός χαρακτήρας του γραμματισμού έχει προκαλέσει έντονες συζητήσεις, στο βαθμό που τίθενται πολιτικά και ιδεολογικά ζητήματα για τα είδη γραμματισμού που απαιτεί μια κοινωνία και προσφέρονται στους πολίτες από το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας.

Η ανάπτυξη κάποιου βαθμού γραμματισμού γίνεται με τρόπο φυσικό μέσα στο οικογενειακό και το κοινωνικό μας περιβάλλον, καθώς μαθαίνουμε τη μητρική μας γλώσσα και κατορθώνουμε να επικοινωνούμε με διαφορετικά πρόσωπα σε διάφορες κοινωνικές καταστάσεις μέσα από διάφορα είδη λόγου και τύπους κειμένων. Παράλληλα, όμως, είναι απαραίτητη και κάποιου τύπου συστηματική εκπαίδευση. Και όσο πιο πολύπλοκη γίνεται η επικοινωνία σε μια κοινωνία, όσο πιο πολύμορφα είναι τα κείμενα που παράγονται στο πλαίσιο της λειτουργίας των θεσμών της και όσο πιο ισχυρές γίνονται οι πιέσεις και οι απαιτήσεις στην αγορά εργασίας, τόσο αυξάνονται οι απαιτήσεις για την εκπαίδευση σε είδη γραμματισμού. Αυτός λοιπόν είναι και ο βασικός σκοπός του σχολείου, το οποίο καλείται να βοηθήσει τους νέους ανθρώπους να αναπτύξουν το επίπεδο και τα είδη γραμματισμού που απαιτεί η κοινωνία τους για το παρόν και το μέλλον. Καλείται δηλαδή να αναπτύξει τον κοινωνικό γραμματισμό. Παράλληλα, όμως, καλείται να αναπτύξει και τον σχολικό γραμματισμό, δηλαδή, τα είδη γραμματισμού που είναι απαραίτητα για να αποδώσουν επιτυχώς στα μαθήματα που περιλαμβάνει το πρόγραμμα σπουδών.

Στη σύγχρονη εποχή τα παιδιά από την αρχή της ζωής τους έρχονται σε επαφή με οπτικά και ακουστικά μέσα, μεγαλώνουν, μαθαίνουν και διδάσκονται με αυτά. Σύμφωνα με την άποψη των Popper και Condry (1995), τα παιδιά αφενός ψυχαγωγούνται από τις εκπομπές που παρακολουθούν, αλλά, αφετέρου, περισσότερο επιδιώκουν μέσω αυτών να κατανοήσουν τον κόσμο που τα περιβάλλει. Βασική προϋπόθεση για την επιτυχή προετοιμασία των παιδιών αποτελεί η εκπαίδευση στα ΜΜΕ η οποία θα τα εφοδιάσει με τις ικανότητες και τις δεξιότητες της κατανόησης, καταρχήν, και έπειτα της κριτικής ανάλυσης, της ερμηνείας και της παραγωγής περιεχομένου για τα ΜΜΕ. Ζητούμενο, λοιπόν, της εποχής μας αλλά και της κοινωνίας μας όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι η αντιμετώπιση των προκλήσεων της ψηφιακής εποχής με την εξοικείωση και τον γραμματισμό των νέων. Οι απαραίτητες γνώσεις χειρισμού αλλά και πλοήγησης σε αυτά είναι απαραίτητες προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης ψηφιακής εποχής και να αποκτήσουν αυτό που εύστοχα αποκαλεί ο Paul Gilster (1997) ως «δεξιότητες επιβίωσης».¹

¹ <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA153/diplomatikes/Nakou-2010.pdf>

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία στοχεύει να διασαφηνίσει το ρόλο του οπτικού και μιντιακού αλφαριθμητισμού στις σύγχρονες κοινωνίες. Η πληροφόρηση κατέχει στις μέρες μας σημαντική θέση στην ζωή του ανθρώπου και είναι βασικός μοχλός ανάπτυξης των σύγχρονων κοινωνιών. Οι πληροφορίες διαχέονται μέσω των διαφόρων μέσων, έντυπων και οπτικοακουστικών μέσων σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης, κατά τρόπο, ώστε να καθίσταται σήμερα περισσότερο από ποτέ εφικτή η ενημέρωση του κοινού. Τα ΜΜΕ, βασικός φορέας εκπομπής και λήψης πληροφοριών, αποτελούν την λεγόμενη τέταρτη εξουσία. Ο τίτλος αυτός που έχει αποδοθεί στα ΜΜΕ είναι απόλυτα δικαιολογημένος, αφού καταδεικνύει την σημαντική δύναμη των ΜΜΕ. Αποτελούν όργανο άσκησης πολιτικής εξουσίας ενώ αποτελούν φορείς διαμόρφωσης πολιτικών, κοινωνικών, καταναλωτικών και οικολογικών συνειδήσεων στους πολίτες. Η δύναμη της εικόνας είναι αναμφισβήτητη, γιατί ως γνωστόν πολλές φορές η δύναμη της είναι πολύ μεγαλύτερη από τον λόγο. Έχει λεχθεί ότι μία εικόνα ισοδυναμεί με χίλιες λέξεις. Η εικόνα, με πολύ μεγαλύτερη ευκολία από τον λόγο διεισδύει στον ανθρώπινο εγκέφαλο και αποτελεί φορέα μετάδοσης ιδεών και μέσο σχηματισμού απόψεων και αντιλήψεων. Ο οπτικός αλφαριθμητισμός, η εκπαίδευση του θεατή δηλαδή στην κατανόηση των εικόνων που βλέπει, η κριτική αντιμετώπιση αυτού που βλέπει, του φορέα μετάδοσης της εικόνας είναι απαραίτητα στοιχεία που πρέπει να έχει ο καθένας. Κάτι τέτοιο μπορεί και πρέπει να επιτευχθεί μέσω της εκπαίδευσης, από τα πρώτα στάδια αυτής. Η εφαρμογή νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση έχει χρωματίσει και προσδώσει ένταση στην δύναμη της εικόνας. Ο συνδυασμός εικόνας και ήχου είναι ο ιδανικός και τον συναντάμε στην τηλεόραση, τα κομπιούτερ και σε ότι ονομάζουμε νέες τεχνολογίες. Ο μιντιακός αλφαριθμητισμός είναι αυτό που χρειάζεται να κατακτήσει ο σύγχρονος άνθρωπος, περισσότερο από ποτέ, αφού σήμερα οι πηγές της σύγχρονης ενημέρωσης είναι πολυάριθμες. Ο μιντιακός αλφαριθμητισμός απαιτείται να ασκείται από τους αναγνώστες και ακροατές όλων των μέσων. Όταν ο σύγχρονος άνθρωπος ασκεί κατάλληλα τον μιντιακό και οπτικό αλφαριθμητισμό είναι δυνατόν να γίνει φορέας της πλέον έγκυρης ενημέρωσης.

ABSTRACT

This paper aims to clarify the role of visual and media literacy in modern societies. Information now holds an important place in human life and is a key lever for the development of modern societies. The information is disseminated through the various media, printed and audiovisual media at all lengths and widths of the earth, in a way that makes it more than ever possible to inform the public. The media, the main player of broadcasting and receiving information, are the so-called fourth power. This title attributed to the media is fully justified, demonstrating the significant strength of SMEs. They are an instrument of political power, and they are agencies for shaping political, social, consumer and ecological consciousness among citizens. The power of the image is indisputable, as it is often known that its power is far greater than the word. It has been said that one image is equivalent to a thousand words. The image, much more easily than speech, penetrates the human brain and is a vector for the transmission of ideas and a means of forming views and perceptions. Visual literacy, the viewer's education, ie the understanding of the images he sees, the criticism of what he sees, the image transmitter are essential elements that everyone must have. This can and must be achieved through education, from its early stages. The application of new technologies in education has painted and stressed the power of the picture. The combination of image and sound is the ideal one and we find it on television, computers and what we call new technologies. Media literacy is what modern man needs to conquer more than ever, since today the sources of modern information are numerous. Media literacy is required to be practiced by readers and listeners of all media. When a modern man is properly practicing the visual and visual literacy, he can become the body of the most valid information.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	ix
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	ix
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	xi
ABSTRACT	xiii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	xv
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ	xix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	xxi

1 Ο Αλφαριθμητισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες

1.1 Εισαγωγή.....	1
1.2 Ιστορική αναδρομή	2
1.3 Η έννοια του αλφαριθμητισμού	4
1.4 Είδη Αλφαριθμητισμού	5
1.4.1 Οπτικός.....	5
1.4.2 Μιντιακός	5
1.4.3 Οικογενειακός	6
1.4.4 Γλωσσικός	7
1.4.5 Σχολικός	7
1.4.6 Γραμματισμός στα μέσα.....	9
1.5 Αίτια αλφαριθμητισμού	10
1.6 Η κοινωνική διάσταση του αλφαριθμητισμού στην ανάπτυξη του ανθρώπου.....	13
1.7 Η σπουδαιότητα του αλφαριθμητισμού στην εξέλιξη του ατόμου.....	17

2 Οπτικός Αλφαριθμητισμός στην Εκπαίδευση

2.1 Εισαγωγή.....	22
2.2 Η έννοια της μάθησης.....	22
2.3 Η παιδαγωγική των γραμματισμών	23
2.4 Η επικοινωνία στο χώρο της εκπαίδευσης.....	25
2.5 Μορφές επικοινωνιακής δραστηριότητας στο γλωσσικό μάθημα	25
2.6 Η ενσωμάτωση του αλφαριθμητισμού των ΜΜΕ στη γλωσσική διδασκαλία	27
2.7 Οπτικός αλφαριθμητισμός	28
2.7.1 Οφέλη οπτικού αλφαριθμητισμού για τους μαθητές.....	28
2.7.2 Εφαρμογές οπτικού αλφαριθμητισμού – Οπτικά μέσα	29
2.7.2.1 Αφίσα	29
2.7.2.2 Φωτογραφία	31
2.7.2.3 Κόμικς – Γελοιογραφίες – Σκίτσα εποχής	28
2.7.3. Εργαλεία αλφαριθμητισμού	33
2.7.3.1 Διασκόπιο	33
2.7.3.2 Επισκόπιο	34
2.7.3.3 Γραφοσκόπιο	35
2.8 Σημειολογία εικόνας	36
2.9 Γνωστικές θεωρίες μάθησης	38
2.9.1 Η Αναπτυξιακή Γνωστική θεωρία του Piaget.....	38
2.9.2 Η Ανακαλυπτική μάθηση κατά τον Bruner.....	40

2.9.3 Η θεωρία της επεξεργασίας της πληροφορίας με βασικούς εκπροσώπους τους R. Gagne, A. Newell και H. Simon	41
2.10 Η σύγχρονη τεχνολογία στα οπτικοακουστικά μέσα	41
2.10.1 Η εισαγωγή των οπτικοακουστικών μέσων στην εκπαίδευση	43
2.10.2 Η συμβολή των οπτικοακουστικών μέσων στην ομαδική εργασία	44

3 Ο Αλφαριθμητισμός στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

3.1 Εισαγωγή.....	46
3.2 Η έννοια του μιντιακού αλφαριθμητισμού	46
3.3 Οι αντιπαραθέσεις και η επικινδυνότητα του αλφαριθμητισμού στα ΜΜΕ	47
3.4 Πρακτικά θέματα του αλφαριθμητισμού στα ΜΜΕ.....	48
3.5 Ο μιντιακός αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ μέσα από τα μάτια των εκπαιδευτικών.....	50
3.6 Η συμβολή των ΜΜΕ στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.....	51
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 2.1: MILDE SORTE «für lebensfrohe menschen	27
Εικόνα 2.2: ΕΨΑ Εκ Φυσικών Χυμών	28
Εικόνα 2.3: Histoire de Monsieur Cryptogame	29
Εικόνα 2.4: Ceci n'est pas une pipe	33
Εικόνα 2.5: Εικονίδιο – Σήμα - Σύμβολο	33

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εικοστός αιώνας, χαρακτηρίστηκε από την υπέρμετρη τεχνολογική ανάπτυξη και πρόοδο που εισέβαλλε σε όλους τους τομείς και εκφάνσεις της σύγχρονης ζωής των ανθρώπων. Η τεχνολογική εξέλιξη, έδωσε μία νέα πνοή αλλαγής και ώθησης σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας του σύγχρονου ανθρώπου. Βελτιώθηκαν οι συνθήκες εργασίας του ατόμου, αυξήθηκε η βιομηχανική παραγωγή, αναπτύχθηκαν οι μεταφορές αγαθών και προσώπων, αναβαθμίστηκε η εικόνα της εκπαίδευσης.

Μέχρι τις αρχές του εικοστού αιώνα μοναδική πηγή αναμετάδοσης γνώσεων υπήρξε το σχολείο με κύριο μεταδότη αυτών των γνώσεων τον δάσκαλο. Στις μέρες μας, η εκπαίδευση πλέον δέχεται αναρίθμητες επιρροές από την τηλεόραση, τους υπολογιστές, τον κινηματογράφο. Όλες αυτές οι επιρροές, έχουν αλλάξει το σημερινό πρόσωπο της εκπαίδευσης. Ο ρόλος του σχολείου όπως και του παραδοσιακού δασκάλου, έχει σε έναν βαθμό υποσκελιστεί και περιοριστεί σε σχέση με το παρελθόν. Ο σημερινός μαθητής αντλεί γνώσεις, πληροφορίες, διαμορφώνει γνώμες και συμπεράσματα από την τεχνολογία, όπως επίσης και από το σχολείο. Σε κάποιες περιπτώσεις ωστόσο φθάνει ο μαθητής στο σημείο να θεωρεί ότι η τεχνολογία είναι ένα δεύτερο σχολείο και αβίαστα να προσκολλάται σε αυτήν. Καθήκον και υποχρέωση του δασκάλου στην περίπτωση αυτή είναι να προσδώσει έναν αέρα και τόνο ανανέωσης στην εικόνα του σχολείου, ώστε να μην παραμείνει αυτό εγκλωβισμένο στην παρελθοντική του εικόνα. Το σημερινό σχολείο καλείται να συμβαδίσει αρμονικά με την τεχνολογία, κατά τρόπο ώστε να εξασφαλιστεί η χρήση και πρόσβαση στην τεχνολογία ολόένα και μεγαλύτερου αριθμού μαθητών. Υπάρχει μία αθρόα εισβολή πληροφοριών και γνώσεων από τα ΜΜΕ στον χώρο της εκπαίδευσης, όπως επίσης και προσπάθεια εκσυγχρονισμού της μορφής της σύγχρονης εκπαίδευσης. Η προσπάθεια αυτή εκσυγχρονισμού της εκπαίδευσης γίνεται με την χρήση οπτικοακουστικών μέσων. Η αναγκαιότητα της χρήσης εποπτικών μέσων, είναι κάτι που έχει ήδη από το παρελθόν επισημανθεί².

Κλάδος της σύγχρονης Παιδαγωγικής αποτελεί η εκπαιδευτική τεχνολογία. Στόχος αυτής είναι να προσδώσει τα εφόδια εκείνα στον δάσκαλο και στον μαθητή ώστε να επιτευχθεί η χρήση της τεχνολογίας κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο προς όφελος της διδακτικής του δασκάλου αλλά και της αγωγής του παιδιού. Τα εργαλεία της εκπαιδευτικής τεχνολογίας είναι τα οπτικοακουστικά μέσα διδασκαλίας. Οι υποστηρικτές αυτής της χρήσης των οπτικοακουστικών μέσων πρέσβευαν ότι αυτά τα μέσα αποτελούν ενεργητικές μεθόδους διδασκαλίας γιατί απευθύνονται στις αισθήσεις του μαθητή, διεγείροντας αυτές, με αποτέλεσμα να γίνεται αποτελεσματικότερη η διδασκαλία. Στον αντίποδα της άποψης αυτής βρίσκονται όλοι όσοι υποστηρίζουν ότι η εποπτική διδασκαλία, δεν ενεργοποιεί τον μαθητή, αντίθετα τον μετατρέπει σε ένα άβουλο και παθητικό δέκτη γνώσεων και πληροφοριών. Η ερμηνεία αυτού, υποστηρίζουν ότι βρίσκεται στο γεγονός πως η γνώση στην περίπτωση αυτή παρέχεται στον μαθητή, χωρίς αυτός να προσπαθήσει για την κατάκτηση της. Επίσης λέγεται ότι στην περίπτωση αυτή δεν αναπτύσσει ο μαθητής την κατάλληλη κριτική ικανότητα προκειμένου να επεξεργαστεί ορθολογικά την γνώση που του παρέχεται.

Αναμφισβήτητα βελτιώνουν οι οπτικοακουστικές μέθοδοι την εικόνα της παραδοσιακής παιδαγωγικής. Και αυτό γιατί δίνουν στην εκπαίδευση νέες, σύγχρονες, και γόνιμες δυνατότητες εξέλιξης και ανάπτυξης. Γνωστός παιδαγωγός, ωστόσο και πολέμιος της εικόνας ο Piaget³ κάνει λόγο για τον βερμπάλισμό της εικόνας, που τον χαρακτηρίζει έτσι

² Ο Κομένιος προέτρεπε τους δασκάλους να διδάσκουν εποπτικά

³ Piaget (1979)

κατά αναλογία με τον βερμπαλισμό των λέξεων. Διατείνεται ότι «οι άμεσες μέθοδοι δεν κάνουν τίποτα άλλο από το να υποκαθιστούν τον παραδοσιακό βερμπαλισμό με αυτόν τον κομψό και ραφινάτο βερμπαλισμό»². Στην ουσία δηλαδή αποκηρύσσει σε ένα σημαντικό βαθμό τις άμεσες μεθόδους, προσδίδοντας σε αυτές στοιχεία υπερβολής. Η αλήθεια ωστόσο για την μορφή που θα έπρεπε να έχει η σύγχρονη παιδαγωγική, βρίσκεται κάπου στην μέση. Χωρίς αμφιβολία οι οπτικοακουστικές μέθοδοι, δεν μπορούν και δεν θα ήταν ωφέλιμο να αντικαταστήσουν την παραδοσιακή εκπαίδευση, ούτε φυσικά να υποκαταστήσουν τον ρόλο του δασκάλου. Καλούνται απλά να παίξουν ένα επικουρικό και βοηθητικό ρόλο προκειμένου να εξελίξουν την παραδοσιακή εκπαίδευση.

Η ραγδαία ανάπτυξη και εξέλιξη του τομέα των ΜΜΕ έχει προσδώσει μία νέα εικόνα στην εκπαίδευση. Το «σφαιρικό χωριό»⁴ είναι γεγονός. Πρόσφατο παράδειγμα που το πιστοποιεί, είναι η παρακολούθηση σκηνών μαχών κατά την διάρκεια του πολέμου στον Περσικό Κόλπο, επισφραγίζει και επιβεβαιώνει την άποψη του Marshal McLuhan ότι «οι πόλεμοι θα διεξάγονται με εικόνες και όχι με όπλα». Τα ΜΜΕ αποτελούν σημαντικό φορέα μετάδοσης γνώσεων και πληροφοριών. Κατά συνέπεια αυτός που ελέγχει αυτά, έχει επίσης τον πλήρη έλεγχο της πληροφορίας και της γνώσης. Η εκπαίδευση καλείται στην περίπτωση αυτή, να προστατέψει τον μαθητή από τον άκριτο και αβασάνιστο βομβαρδισμό του μαθητή με πλήθος μη επιβεβαιωμένων πληροφοριών.

Ο μέσος Ευρωπαίος μαθητής, ηλικίας 10 ετών, δαπανά 24 ώρες την εβδομάδα μπροστά στην τηλεόραση. Ουσιαστικά περνάει μπροστά από την τηλεόραση, τόσο χρόνο, όσο και στο σχολείο. Ένας μαθητής, που άκριτα ενστερνίζεται τα όσα βλέπει στην τηλεόραση κινδυνεύει να μετατραπεί σε παθητικό και άβουλο δέκτη. Το σχολείο οφείλει επομένως να μεταλαμπαδεύσει στον μαθητή τα απαιτούμενα γνωστικά εφόδια, ώστε ο μαθητής να μάθει να χρησιμοποιεί εποικοδομητικά τις γνώσεις που έχει στην διάθεση του.

Η παιδαγωγική της εικόνας, έχει ως αποστολή να μετατρέψει τον μαθητή σε:

- Συνειδητό δέκτη πληροφοριών
- Να τον απελευθερώσει από την τεχνολογική επιρροή
- Να τον απαλλάξει από ενδεχόμενες λανθασμένες τεχνολογικές ψευδαισθήσεις

Με αυτόν τον τρόπο, θα καταφέρει ο σύγχρονος μαθητής να κρίνει, να κατανοήσει, να εκτιμήσει τις εικόνες και να μείνει ανεπηρέαστος από την τυχόν επιρροή αυτών. Όλα τα παραπάνω είναι δυνατόν να επιτευχθούν με την βοήθεια του οπτικού αλφαριθμητισμού. Οπτικός αλφαριθμητισμός ονομάζεται η μελέτη των συμβόλων των καναλιών της τηλεόρασης, της επικοινωνίας και την επιρροή τους στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Η εικόνα, δεν αρκεί από μόνη της να μετατρέψει τους αποδέκτες της σε παθητικούς θεατές. Η χρήση, ωστόσο της εικόνας, είναι αυτή που εγκυμονεί κινδύνους. Την προστασία από συνειδητό δέκτη πληροφοριών τέτοιους κινδύνους, την προσφέρει στους μαθητές ο παιδαγωγός. Ο παιδαγωγός είναι αυτός που θα μετατρέψει την εικόνα σε ένα σύγχρονο εργαλείο, χρήσιμο για τον μαθητή. Καλείται δηλαδή ο παιδαγωγός να μετατρέψει τον μαθητή σε άτομο ικανό να αφομοιώσει όλα τα είδη πληροφοριών. Η επικοινωνιακή παιδαγωγική δημιουργεί εκείνες τις φόρμες και τα περιεχόμενα ώστε να παραμένει ανοιχτή η πρόσβαση στην πληροφόρηση. Ο παιδαγωγός γνωρίζει ότι όχι μόνο τα κείμενα αλλά εξίσου και οι εικόνες μεταφέρουν μηνύματα. Ο κίνδυνος έγκειται στο ότι η εικόνα μεταφέρει μία πραγματικότητα που μοιάζει αντικειμενική, χωρίς ωστόσο πάντα να είναι. Κατά τον ίδιο τρόπο που κάποιος καλείται να είναι συνειδητοποιημένος αναγνώστης όταν διαβάζει ένα κείμενο, οφείλει εξίσου να κρίνει και τις εικόνες που βλέπει. Η εικόνα, φτάνει στον άνθρωπο με διάφορους τρόπους. Η τηλεόραση, ο κινηματογράφος, ο τύπος, τα μουσεία κ.λ.π. είναι κάποιοι τέτοιοι τρόποι. Όλα τα παραπάνω μέσα αποτελούν τμήμα της καθημερινής ζωής του σύγχρονου ανθρώπου. Ο

⁴ Όρος που χρησιμοποιήθηκε από τον Marshall McLuhan για να δηλώσει ότι η εικόνα ένωσε τόσο πολύ τον κόσμο, που μοιάζει με σφαιρικό χωριό.

δάσκαλος στην περίπτωση αυτή μετατρέπεται σε κριτικό της τηλεόρασης, του κινηματογράφου, της φωτογραφίας και μεταλαμπαδεύει στον μαθητή την κριτική στάση απέναντι στην εικόνα. Μία τέτοια αγωγή είναι δυνατόν να μεταμορφώσει τα άτομα και να τα εξελίξει προκειμένου να διεκδικήσουν στο μέλλον μία επιτυχημένη πορεία.

1 Ο Αλφαριθμητισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες

«Τόσο μεγάλη σημασία έχει η ανάπτυξη του παιδιού πριν ακόμη αρχίσει το σχολείο, που ο ρόλος του δασκάλου μπορεί να θεωρηθεί μόνο ως συμπληρωματικός της προόδου που έχει συντελεστεί στο σπίτι»

Butler & Clay, 1979

1.1. Εισαγωγή

Η κατάκτηση από τα παιδιά της γνώσης σχετικά με τη γραφή και την ανάγνωση πριν την καθοδήγηση του σχολικού γραμματισμού συνδέεται με σοβαρές απαιτήσεις που προκύπτουν από τη σύγχρονη ζωή (Τάφα, 2004). Ως απόρροια των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων στον τομέα της επικοινωνίας εμφανίζεται το πρόσταγμα της εξοικείωσης παιδαγωγών και μαθητών με πολλά είδη νέων γραμματισμών.⁵ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την ανάδειξη των MME και ειδικά της τηλεόρασης σε εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά εργαλεία ή ευρύτερα ως μία εναλλακτική μορφή σχολικής εκπαίδευσης, παρά τις σημαντικές διαφορές που υφίστανται σε σχέση με τα σχολικά συστήματα (Meyrowitz, 1995, Postman, 1979: 163-168).

Ο γραμματισμός δεν έχει για όλους την ίδια σημασία. Πρόκειται για ένα πλέγμα ιδεολογικών θέσεων, ρητών ή απόρρητων, στη βάση των οποίων διατυπώνονται πολιτικές, σχεδιάζονται προγράμματα και οργανώνονται τάξεις διδασκαλίας (Baynham, 2000). Καταρχάς, ως αναδυόμενος γραμματισμός (emerging literacy) ορίζεται το σύνολο των στάσεων, γνώσεων και δεξιοτήτων οι οποίες σχετίζονται με την αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου και την κατανόηση του μηνύματός του, καθώς και την παραγωγή κωδικοποιημένων μηνυμάτων που εκδηλώνεται πριν την είσοδο του παιδιού στο δημοτικό σχολείο (Παπούλια – Τζελέπη, 2001). Πρόκειται για έναν όγκο γνώσης, σχετικό με τη γραφή και την ανάγνωση, τον οποίο αποκτούν τα παιδιά πριν την επίσημη σχολική εκπαίδευση στο πλαίσιο μίας κοινωνικοπολιτισμικής διαδικασίας.

Μεταξύ των σημαντικότερων σύγχρονων γραμματισμών συγκαταλέγεται ο γραμματισμός των MME (media literacy) ο οποίος αφορά στην ικανότητα αξιολόγησης των αναπαραστάσεων της εφημερίδας και των ραδιοτηλεοπτικών μέσων με στόχο τη δυνατότητα κατασκευής από την πλευρά των αποδεκτών όσο το δυνατόν περισσότερο αντικειμενικών νοημάτων.⁶ Ο όρος “media literacy” μπορεί να εναλλαχθεί με τον όρο εκπαίδευση στα MME (media education) (Buckingham, 2003). Εναλλακτικά, στην ελληνική βιβλιογραφία αντί του όρου γραμματισμός των μέσων μαζικής επικοινωνίας, απαντώνται και οι όροι επικοινωνιακή εκπαίδευση, επικοινωνιακός αλφαριθμητισμός (Κούρτη, 2004, Χαραμής, 2001) και αλφαριθμητισμός

⁵ Βλ. και Christie, F. (επιμ.) 1990. *Literacy for a changing world*. Melbourne: ACER.

⁶ Ζητήματα αξιολόγησης των γλωσσικών χρήσεων στα MME τίθενται στο Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. 2011. “Greek language and media descriptions of financial crisis”. Εισήγηση στο Ετήσιο Συνέδριο της Ένωσης Ευρωπαίων Δημοσιογράφων – Association of European Journalists με θέμα: “Freedom and responsibility in mass media”. Annual Congress Association of Independent Romanian Journalists – The Romanian branch for AEJ, Βουκουρέστι, 10-13 Νοεμβρίου.

στα ΜΜΕ (Ντάβου, 2001). Επιπλέον, διατυπώνεται και ο όρος αγωγή στα ΜΜΕ με την τριπλή έννοια της οδήγησης (καθοδήγηση, ποιμαντική, προσανατολισμός), της εκπαίδευσης (κατάρτιση, γαλούχηση, αυτοδιδασκαλία) και της ανατροφής (κοινωνική μόρφωση, ευπρέπεια, καλή συμπεριφορά).

1.2. Ιστορική αναδρομή

Η χρήση του όρου ανάγεται στη δεκαετία του '70 όταν σε σχολεία των Ηνωμένων πολιτειών της Αμερικής εισήχθησαν μια σειρά μαθημάτων με θέμα τον τηλεοπτικό αλφαριθμητισμό. Γενικά, ο όρος αλφαριθμητισμός των ΜΜΕ ή μιντιακός αλφαριθμητισμός, χρησιμοποιείται αντί του όρου εκπαίδευση στα ΜΜΕ. Στο Ηνωμένο Βασίλειο η έννοια του αλφαριθμητισμού στα ΜΜΕ αποτέλεσε θέμα συζήτησης στα τέλη της δεκαετίας του '80, ως αποτέλεσμα των προσπαθειών για ένταξη του υπόψη μαθήματος στη διδασκαλία των αγγλικών. Σήμερα, αρκετοί εκπαιδευτικοί που έχουν ως αντικείμενο διδασκαλίας τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, άρχισαν να αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα της μελέτης ενός ευρύτερου πεδίου ΜΜΕ.

Η έμφαση αυτή στο υπόψη θέμα, οδήγησε στην εμφάνιση του πολύ-αλφαριθμητισμού. Οι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι οι νέες μορφές αλφαριθμητισμού οι οποίες απαιτούνται για τα σύγχρονα ΜΜΕ είναι τόσο σημαντικές όσο ήταν και ο παλιός αλφαριθμητισμός για την έντυπη επικοινωνία. Η ανάπτυξη των νέων μέσων επικοινωνίας έχει υπονομεύσει την, έως και πρόσφατα, κυριαρχία του έντυπου λόγου. ουσιαστικά αυτό το γεγονός υπονομεύει τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούμε τη γλώσσα. Ο αλφαριθμητισμός σήμερα σημαίνει ουσιαστικά, αλφαριθμητισμός στα πολυμέσα, γεγονός που συνεπάγεται ότι οι παραδοσιακές μορφές διδασκαλίας δεν είναι πλέον επαρκείς. Έως ένα βαθμό σήμερα ο όρος αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ μπορεί να θεωρηθεί δικανικό επιχείρημα και υπό αυτή την έννοια, έχει πολλά κοινά σημεία με τη συχνότατη χρήση του όρου σε διάφορα παράλληλα γνωστικά πεδία, όπως αλφαριθμητισμός των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, συναισθηματικός αλφαριθμητισμός, οικονομικός αλφαριθμητισμός, κ.α. (Anderson J., 1980).

Η ύπαρξη προφορικού λόγου ανάγεται σε πολλές χιλιετίδες πριν , πιθανότατα στην εποχή του Homo Sapiens . Οι πρώτες μορφές γραφής τοποθετούνται στα 3300 π.Χ. με προαλφαριθμητική ή συλλαβογράμματη μορφή . Τα πρώτα αλφάβητα εμφανίζονται περίπου στα 1300 π.Χ. Από τότε όμως η γνώση γραφής και ανάγνωσης δεν ήταν προνόμιο όλου του αθλητισμού . Αρχικά αναπαράγεται και καλλιεργείται μέσα στους κόλπους της άρχουσας τάξης . Ακόμα και στους αρχαίους πολιτισμούς είναι φαινόμενο που αφορά τους ευγενείς (Ελληνες και Ανατολικοί λαοί) ενώ στα χρόνια του Βυζαντίου η συντριπτική πλειοψηφία του λαού μαστίζεται από αναλφαριθμητισμό⁷.

Η αναλογία των αναλφάβητων σε μια χώρα είναι ανάλογη του γενικότερου επιπέδου πολιτισμού και είναι φυσικά αντιστρόφως ανάλογη της πολιτειακής μέριμνας για την διδασκαλία των πρώτων γραμμάτων σε όλο το πληθυσμό. Στην αρχαιότητα η αναλογία του αναλφαριθμητισμού ήταν μεγάλη ιδίως στους βαρβάρους. Η παιδεία ήταν προνόμιο της πλουτοκρατίας και η γραφή τηρούνταν μυστική στα ιερατεία. Στην αρχαία Ελλάδα εκτός των δασκάλων τους οποίους προσελάμβανε κάθε οικογένεια για την μόρφωση των παιδιών τους υπήρχαν και δημόσια σχολεία. Οι οικοδιδάσκαλοι ήταν οι περισσότεροι δούλοι. Παρά την διάδοση όμως των γραμμάτων υπήρχε μεγάλος αριθμός αναλφάβητων κυρίως στην αρχαία Ρώμη και στην αρχαία Ελλάδα. Ο αναλφαριθμητισμός επεκτάθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό μετά την

⁷ http://filoglosia.blogspot.gr/2011/08/blog-post_14.html

επιβολή του Χριστιανισμού, ο οποίος έβλεπε με ύποπτο μάτι τους εγγράμματους, κυρίως δε επεκτάθηκε μετά τις βαρβαρικές εισβολές. Στο Ανατολικό Βυζαντινό Κράτος ως τη δύση, η μόρφωση θεωρούνταν εχθρός της θρησκείας από το θρησκόληπτο όχλο. Υπήρχε όμως και το αντίθετο κύμα κυρίως μετά την είσοδο του Ελληνισμού στην πνευματική, την κοινωνική και πολιτική διάρθρωση του Βυζαντινού Κράτους το οποίο διατηρούσε την παράδοση της ελληνικής παιδείας, αναδείχθηκαν άλλωστε στην Εκκλησία και διέπρεψαν πολλοί πατέρες λάτρεις των γραμμάτων.

Στη δύση από τα χρόνια της Αναγέννησης η παιδεία άρχισε να διαδίδεται στις ευπορότερες οικογένειες, ενώ στο άλλοτε Ανατολικό Κράτος που ήταν υποδουλωμένο στους Τούρκους η παιδεία και τα γράμματα έπεσαν σε μαρασμό. Μόνο οι Έλληνες με το «κρυφό σχολείο» εξακολουθούσαν να μαθαίνουν γράμματα στα παιδιά τους, αλλά η αναλογία των ήταν πολύ μεγάλη. Και μετά την απελευθέρωση ο αριθμός των αγράμματων εξακολουθούσε να είναι πολύ μεγάλος παρότι Ελληνικό Κράτος από τη αρχή σχεδόν θέσπισε την υποχρεωτική φοίτηση των παιδιών στα σχολεία (με το άρθρο 6 του νόμου της 6ης Φεβρουαρίου 1834 και με άλλους νόμους αργότερα). Παρατηρήθηκε ακόμη ότι άτομα που είχαν διδαχθεί ανάγνωση και γραφή μετά την απομάκρυνση τους από το σχολείο ξεχνούσαν τις γνώσεις τους επειδή δεν εξασκούνταν. Στη διατήρηση των γραμμάτων που είχαν διδαχθεί μεγάλο ρόλο έπαιξε η εφημερίδα. πάνω στη οποία συλλαβίζοντας συνέχισαν την εξάσκηση πολλοί απόφοιτοι των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Εκτός της υποχρεωτική φοίτησης στα σχολεία και της ίδρυσης νυχτερινών σχολών για τα εργαζόμενα παιδιά, στα διάφορα κράτη, ληφθήκαν και μέτρα υποχρεωτικής ανάγνωσης και γραφής σε ενήλικες. Στη Ρωσία οι κομμουνιστές οι οποίοι είχαν επικρατήσει, εκτός από τον πολλαπλασιασμό των σχολείων της στοιχειώδους και τεχνικής εκπαίδευσης επέβαλαν με κυρώσεις και την εκμάθηση της στοιχειώδους ανάγνωσης και γραφής και στους ενήλικες αγράμματους. Επίσης στην Τουρκία ο Κεμάλ επέβαλε στους αγράμματους ηλικίας 60-65 χρονών να φοιτούν στα σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης⁸.

Στην σημερινή εποχή ο αναλφαβητισμός, ειδικά στις χώρες του λεγόμενου Δυτικού κόσμου έχει λάβει μία άλλη έννοια, αυτή του «*Τεχνολογικού ή ψηφιακού αναλφαβητισμού*». Το συγκεκριμένο είδος αναλφαβητισμού αναπτύσσεται παράλληλα με τον κλασικό αναλφαβητισμό. Μόνο που το ένα είδος υπάρχει κυρίως στον Δυτικό κόσμο και το άλλο στις λεγόμενες χώρες του Τρίτου Κόσμου. Βασική αιτία του Τεχνολογικού ή Ψηφιακού αναλφαβητισμού είναι ότι στην σημερινή εποχή τα Μέσα και οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) έχουν γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας όλων. Η ραγδαία εισβολή των τεχνολογιών αυτών στην καθημερινότητα διαφοροποίησε αρκετές παραμέτρους διαβίωσης και κατά συνέπεια μη έχοντας άλλη επιλογή ο άνθρωπος πρέπει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Εξαιτίας όμως των ανισοτήτων πρόσβασης στα διάφορα τεχνολογικά μέσα, αρχίζουν να υπάρχουν διαφορές στο βαθμό της γνώσης χειρισμού των νέων εργαλείων, μεταξύ των ατόμων. Το ψηφιακό αυτό χάσμα απασχολεί τις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες του κόσμου οι οποίες προσπαθούν αν όχι να το εξαλείψουν, τουλάχιστον να το περιορίσουν (Παπαδόπουλος Μ., 1997).

⁸ <http://freelakon.pblogs.gr/2015/05/egkyklopaideia-hlios-oloklhrh-edw.html>

1.3. Η έννοια του αλφαριθμητισμού

Με τον όρο "γραμματισμός" (ή εγγραμματισμός, ή σπανιότερα "αλφαριθμητισμός" και "εγγραμματοσύνη") αποδίδεται ο όρος "literacy". Οι σύγχρονες χρήσεις του όρου δεν αναφέρονται απλά σε ικανότητες γραφής και ανάγνωσης, αλλά στην εξοικείωση του ατόμου με συνθετότερα συστήματα επικοινωνίας και κώδικες, τα οποία και μπορεί να διαχειριστεί. Γι' αυτό η έννοια του "γραμματισμού" είναι πρόσφορη για χρήσεις στις νέες τεχνολογίες (πληροφοριακός γραμματισμός, τεχνολογικός γραμματισμός, ψηφιακός γραμματισμός "μιντιακός" γραμματισμός (media literacy). Στη διεθνή βιβλιογραφία θα βρει κανείς δεκάδες χρήσεις του όρου, για θέματα που συνιστούν συστήματα κωδίκων και κουλτούρες της καθημερινότητας, με τις οποίες αποκτά κανείς οικειότητα καθώς "γραμματίζεται" σε αυτές.

Η θεωρία του γραμματισμού διακρίνεται για τους θεωρητικούς τύπους που εισάγει, όπως π.χ. τον "λειτουργικό" και τον "κριτικό" γραμματισμό. Στο σχολείο, τον κατ' εξοχήν χώρο των γραμματισμών, αναφέρεται ο "σχολικός γραμματισμός", που έχει στο επίκεντρό του την γραφή και την ανάγνωση. Ωστόσο, μεγάλη βαρύτητα δίνεται στον "γλωσσικό γραμματισμό", καθώς στο σχολικό περιβάλλον συναντούν οι μαθητές τη γλώσσα - πρώτη ή δεύτερη - που θα χρησιμοποιούν στη συνέχεια. Στην προσχολική και προσχολική ηλικία, ο γραμματισμός χαρακτηρίζεται ως "αναδυόμενος", χωρίς να αποκλείεται κάποια "ανάδυση" γραμματισμού σε άλλες συνθήκες και ηλικίες.

Γενικά ο όρος αναλφαριθμητισμός δεν είναι καθολικά αποδεκτός, αν και σε αυτή τη κατεύθυνση τα περισσότερα κράτη έχουν εναρμονιστεί με τον ορισμό της UNESCO. Στο γενικό αυτό ορισμό έχουν υπεισέλθει ερμηνείες όπως «αναλφάβητος είναι εκείνος που δεν μπορεί να διαβάσει μια καθημερινή πολιτική εφημερίδα της χώρας του ή να αναπλάσει γραπτώς μια σύντομη περιγραφή της καθημερινότητάς του». Ο υπολογισμός του αναλφαριθμητισμού ενός κράτους γίνεται συνήθως για τα άτομα άνω των 15 ετών που δεν έχουν τις ικανότητες γραφής και ανάγνωσης.

Υπάρχουν δύο μορφές αναλφαριθμητισμού:

→ Ο **πλήρης ή ολικός**, που υποδηλώνει την πλήρη άγνοια γραφής και ανάγνωσης, και

→ Ο **μερικός**, που χαρακτηρίζει την ικανότητα ανάγνωσης αλλά όχι γραφής.

Επιπλέον υπάρχουν δύο κατηγορίες αναλφάβητων:

→ Οι **οργανικά αναλφάβητοι**, που είναι όσοι δεν διδάχτηκαν ποτέ γραφή και ανάγνωση, άρα δεν φοίτησαν ποτέ σε σχολείο· και

→ Οι **λειτουργικά αναλφάβητοι**, που είναι όσοι διδάχτηκαν γραφή και ανάγνωση, αλλά στη συνέχεια δεν καλλιέργησαν αυτές τις γνώσεις, με αποτέλεσμα να μη είναι σε θέση να τις εφαρμόσουν.

Είναι λογικό ότι χώρες που βρίσκονται στο στάδιο της ανάπτυξης εμφανίζουν πολύ υψηλό ποσοστό αναλφάβητων, επειδή δεν διαθέτουν ακόμα επαρκείς πόρους για την αντιμετώπιση του προβλήματος στη βάση του· έτσι στην Αφρική, στην Νότια Ασία, και στην Νότια Αμερική παρουσιάζονται τα υψηλότερα ποσοστά αναλφαβητισμού, ενώ αντίστοιχα στην Ευρώπη, στην Βόρεια Αμερική και στην Ιαπωνία οι αναλφάβητοι αποτελούν ισχνή μειοψηφία. Στην Ευρώπη, ειδικότερα, η καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης στα σχολεία της στοιχειώδους εκπαίδευσης έχει μειώσει σημαντικά το ποσοστό των αναλφάβητων, που εξακολουθούν όμως να υπάρχουν, κυρίως μεταξύ των μεταναστών, των προσφύγων, των γυναικών και των αγροτικών πληθυσμών (Παπαδόπουλος Μ., 1997).

1.4. Είδη Αλφαβητισμού

1.4.1. Οπτικός

Αν και ο δάσκαλος δεν είναι σήμερα, όπως στο παρελθόν, η μοναδική πηγή γνώσης, γιατί ο μαθητής μπορεί να αναζητήσει την πληροφορία οποτεδήποτε και οπουδήποτε, ωστόσο ο ρόλος του έχει αναβαθμιστεί και έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία. Ποιος θα μάθει στο μαθητή τον τρόπο να χειρίζεται τον όγκο των πληροφοριών και τον καταγισμό των εικόνων που δέχεται καθημερινά, αν δεν το κάνει με τον κατάλληλο τρόπο και στην κατάλληλη ευκαιρία ο δάσκαλος; Με ποιό τρόπο ο αυριανός πολίτης που εκπαιδεύεται σήμερα στις σχολικές αίθουσες, θα μάθει να ταξινομεί, να κατηγοριοποιεί και να αξιολογεί τα μηνύματα, από τα οποία κυριολεκτικά βομβαρδίζεται σήμερα, αν αυτό δεν γίνει στο σχολείο; Θεωρούμαι ότι μια από τις πιο σημαντικές δεξιότητες που χρειάζεται να αποκτήσει ο σύγχρονος άνθρωπος είναι ο οπτικός γραμματισμός, δηλαδή η ικανότητα ερμηνείας, κριτικής αποτίμησης και δημιουργίας οπτικών μηνυμάτων. Αν σκεφτεί κανείς ότι το 55% των μηνυμάτων που λαμβάνουμε από το περιβάλλον είναι οπτικά, το 37% είναι φωνητικά και μόνο το 7% λεκτικά, γίνεται εύκολα αντιληπτή η σημασία των οπτικών μηνυμάτων στην επικοινωνία αλλά και στη μάθηση και στη διδασκαλία⁹.

1.4.2. Μιντιακός

Μελέτες σχετικά με τη χρήση της τηλεόρασης από τα παιδιά και τους εφήβους σκιαγραφούν ένα αναπτυξιακό μοντέλο νέων μορφών εγγραμματοσύνης με όρους αφηγηματικών ικανοτήτων (Buckingham, 1990; 1993a;1993b; Buckingham & Sefton-Green, 1994; Hart, 1998). Ποιοτικές έρευνες έχουν συνδέσει έντονα την κοινωνική δυναμική του οικιακού πλαισίου, με την χρησιμοποίηση των Μέσων καθώς και με τον τρόπο που οι νέες τεχνολογίες ενσωματώνονται από το εκάστοτε οικιακό περιβάλλον (Moores, 1993; Siverst one, 1994). Η ηλικιακή ομάδα των ανθρώπων που καταναλώνουν περισσότερο χρόνο στα Μέσα παρά σε οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα είναι αδιαμφισβήτητα τα παιδιά και οι έφηβοι. Η έκθεση στα Μέσα είναι το αποτέλεσμα μιας συνάρτησης με μεταβλητές την ηλικία, το φύλο και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο του ατόμου που την λαμβάνει (Roberts, 2000; Roe, 2000).

Το 2006, τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασιζόμενα στα πορίσματα της ευρύτατης δημόσιας διαβούλευσης, σύμφωνα με τα οποία δίνεται

⁹ <http://users.sch.gr/eirkoura/wp-content/uploads/2013/04/grammatismos-blog.pdf>

έμφαση στη διάδοση των τοπικών και εθνικών ορθών πρακτικών στο χώρο του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης, κατέθεσαν τις απόψεις που ακολουθούν.

Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης καλούνται:

- να ενθαρρύνουν τις αρμόδιες εθνικές ρυθμιστικές αρχές στον τομέα των οπτικοακουστικών και ηλεκτρονικών επικοινωνιών να συμμετάσχουν ενεργητικότερα στις πρωτοβουλίες γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας
- να εξασφαλίσουν την τακτική παρακολούθηση των πρωτοβουλιών γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και να καθορίσουν νέα κριτήρια αξιολόγησης
- να θεσπίσουν κώδικες δεοντολογίας ή κανονιστικά πλαίσια σε συνεργασία με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, δηλαδή τις εθνικές ρυθμιστικές αρχές, τις ενώσεις καταναλωτών, τους προμηθευτές και παραγωγούς περιεχομένου, τις επιχειρήσεις επικοινωνιακών μέσων, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τους πολιτιστικούς θεσμούς και τα κέντρα έρευνας.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και σύμφωνα με τα πορίσματα της ευρύτατης δημόσιας διαβούλευσης που δρομολογήθηκε τον Οκτώβριο του 2006, ως γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας ορίζουμε την ικανότητα πρόσβασης, ανάλυσης και αξιολογικής εκτίμησης των οπτικών και ακουστικών μηνυμάτων που αντιμετωπίζει καθημερινά κάθε άνθρωπος οποιασδήποτε ηλικίας, με τέτοιο τρόπο ώστε να μετέχει ενεργά στην πολιτισμική κληρονομιά της εποχής τους αλλά και με αποτελεσματικότερο τρόπο επικοινωνίας.

Συνεπώς, το άτομο που θα λάβει εκπαίδευση προσανατολισμένη σε ικανότητες και τεχνικές μιντιακού γραμματισμού θα είναι σε θέση να παρακολουθεί, να αναζητά, να αξιολογεί, αλλά, κυρίως να αποκωδικοποιεί το περιεχόμενο των μέσων, είτε αυτό είναι σε μορφή πληροφορίας (έντυπα, εφημερίδες, άρθρα, ειδήσεις), είτε σε μορφή εικόνας και μικρού κειμένου, προκειμένου να κατανοεί τα κρυμμένα μηνύματα πίσω από τα επικοινωνιακά «τρικ» (Moores, 1993).

1.4.3. Οικογενειακός

Το πρώτο κοινωνικό σύνολο που εντάσσεται ο άνθρωπος από την γέννηση του είναι η οικογένεια (coel, κοινωνιολογία). Μέσα στη μικρότερη αυτή μονάδα κοινωνικής ζωής η διαδικασία της ανάγνωσης ιστοριών από γονείς και άλλα μέλη της οικογένειας, όπως αδέρφια ή παππούς και γιαγιά, προς τα παιδιά θέτουν τις βάσεις για τον οικογενειακό γραμματισμό. Η αλληλεπίδραση που συνεπάγεται αυτής της διαδικασίας ανάμεσα στο παιδί και ένα ενήλικο άτομο είναι σε θέση να ασκήσει καθοριστικό ρόλο για την μετέπειτα κατάκτηση στοιχείων της σχολικής εγγραμματοσύνης.

Η εμπλοκή του παιδιού στις εμπειρίες που του παρέχει η οικογένεια του καταφέρνει να του γνωστοποιήσει ασυνείδητα στρατηγικές προσέγγισης και διαπραγμάτευσης πληροφοριών που λαμβάνει από πηγές όπως τα λογοτεχνικά κείμενα. Η συμμετοχή των παιδιών όμως μέσα στην οικογένεια δεν σταματάει στην αφήγηση ή ανάγνωση ιστοριών. Τα παιδιά βιώνοντας την καθημερινή ζωή της οικογένειας συμμετέχουν σε πολιτισμικές πρακτικές με αποτέλεσμα να εσωτερικεύουν αξίες, στάσεις, διαδικασίες που πρεσβεύουν τα μέλη της οικογένειας που μεγαλώνουν (Κωστούλης 1999).

Με την εισαγωγή τους στο σχολείο οι μαθητές πλέον, έχουν ήδη αφομοιώσει μια σειρά πρακτικών γραμματισμού, πρακτικές που τις συναντούν, είτε μέσα στην οικογένεια, είτε στα λοιπά πεδία του κοινωνικού κόσμου, όπως είναι η παιδική χαρά, ο δρόμος, η θρησκευτική κοινότητα, η αγορά, κλπ. Το σχολείο με εκπροσώπους του τους εκπαιδευτικούς θα έπρεπε να αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα της αναγνώρισης

των στοιχείων του οικογενειακού γραμματισμού που φέρει το κάθε παιδί με την άφιξη του στο σχολείο, να έχει στόχο την αξιοποίηση τους και την εξέλιξή τους, ακολουθώντας πολιτιστικά προσανατολισμένα μοντέλα γραμματισμού (Cherniewska, 1992).

Η σπουδαιότητα της επιρροής των προσλαμβανουσών επιρροών από το παιδί σε αυτή την ηλικία υπογραμμίζεται και από τον Bandura, που είναι και ο κύριος εκφραστής της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης. Μέσα από τις καταγραφές του γίνεται αντιληπτό ότι οι τρόποι συμπεριφοράς μαθαίνονται με την παρατήρηση των άλλων, έτσι το παιδί βεβαίως μιμείται και μαθαίνει αρχικά παρατηρώντας το στενό οικογενειακό του περιβάλλον διαμορφώνοντας πρωτογενείς συμπεριφορές και γνώσεις. Υπό αυτά τα δεδομένα το έργο του εκπαιδευτικού δεν θα έχει αποτέλεσμα εάν δεν συμπεριλάβει στην προετοιμασία του τα στοιχεία και τις εμπειρίες που φέρει ο μαθητής από τον οικογενειακό του ιστό (Bandura 1973).

1.4.4. Γλωσσικός

Σύμφωνα με τον Gee (1993), γραμματισμός είναι ο έλεγχος των χρήσεων της γλώσσας, η κατάρκτηση του οποίου ακολουθεί ανάλογη διαδικασία με του προφορικού λόγου από το παιδί. Ο G. Kress (1997), διαχωρίζει με τη σειρά του, τον γραμματισμό σε εκείνον που αφορά το λόγο και σε αυτόν που περιγράφει κάθε μορφή ή μέσο αναπαράστασης. Εμβαθύνοντας στον γραμματισμό που περιγράφει κάθε μορφή ή μέσο αναπαράστασης εντοπίζεται η ικανότητα να διακρίνει κανείς το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται ένα κείμενο και τα νοήματα που προσδίδει το πλαίσιο αυτό στο κείμενο. Με τον όρο του γλωσσικού γραμματισμού εννοείται η άρτια γνώση της γλώσσας- γραμματικής και των λογοτεχνικών κειμένων. Ένας άνθρωπος οποίος έχει κατακτήσει αυτή τη γνώση είναι εν δυνάμει ανώτερος κοινωνικά ως άνθρωπος εγγράμματος που μπορεί να κατανοήσει τα υψηλά νοήματα τη γλώσσας, της ποίησης ή της λογοτεχνίας. Η ανάπτυξη των ικανοτήτων του γραμματισμού αποτελεί ένα ζήτημα κοινωνικής πρακτικής. Συνεπώς, η διδασκαλία της γλώσσας σε αυτό το πλαίσιο, ισοδυναμεί με τη διδασκαλία απόψεων, πολιτιστικών στάσεων και κοινωνικών κανόνων. Δεν θα απείχε από την πραγματικότητα η άποψη που θέλει τον γραμματισμό στην υπηρεσία της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης αφού μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ο μοχλός για τη μετάβαση της κοινωνίας από την αναπαραγωγή μοντέλων και ιδεών στην παραγωγή και δημιουργία νέων μοντέλων ανάπτυξης και ιδεών. Με την πάροδο των χρόνων ο γραμματισμός από απλή εκμάθηση της γραμματικής και της λογοτεχνίας θεωρήθηκε αναγκαίος για την κάλυψη και την προσαρμογή στις ανάγκες κάθε εποχής.

1.4.5. Σχολικός

Ο σχολικός γραμματισμός έχει παραδοσιακά συνδεθεί με τη διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής, καθώς και με την ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων όπως η καλλιέργεια της λογικής σκέψης, η κατανόηση γραμματικών κανόνων, η ικανότητα διαχείρισης αφηρημένων εννοιών και υποθετικών ερωτήσεων, η ανάπτυξη επικοινωνιακών και άλλων διανοητικών δεξιοτήτων. Ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μελετών έχει συνδέσει τη σχολική επιτυχία ή αποτυχία με το οικογενειακό και γενικά το στενό κοινωνικό περιβάλλον των μαθητών. Υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι τα παιδιά που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα χρησιμοποιούν έναν «περιορισμένο» κώδικα επικοινωνίας, με αποτέλεσμα να μην έχουν αναπτύξει τις γνώσεις και επικοινωνιακές δεξιότητες που απαιτεί ο σχολικός γραμματισμός, ο

οποίος συστηματικά υιοθετεί έναν «επεξεργασμένο» κώδικα επικοινωνίας (Bernstein 1971-1975· Wells 1986· Cook-Gumpertz 1986· Dickinson 1994). Η σχολική εκπαίδευση συχνά δεν τα βοηθά να αναπτύξουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες αυτές και έτσι, όπως υποστηρίζουν αρκετοί μελετητές, το σχολικό σύστημα όχι μόνο δεν αμβλύνει τις κοινωνικές διαφορές μεταξύ παιδιών που προέρχονται από προνομιούχες και μη οικογένειες, αλλά συνιστά μέσο αναπαραγωγής τους.

Το γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός μαθητών από τα μη προνομιούχα κοινωνικοοικονομικά στρώματα απασχολείται μετά την αποφοίτηση στις λιγότερο καλοπληρωμένες δουλειές ενισχύει την άποψη ότι το σχολείο αναπαράγει τελικά την κοινωνική ιεραρχία. Πρέπει βεβαίως να τονιστεί ότι η ίδια η μορφή του σχολικού γραμματισμού μεταβάλλεται, καθώς οι κοινωνικές ανάγκες αλλάζουν με γρήγορο ρυθμό. Για παράδειγμα, η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στη ζωή μας απαιτεί πλέον την ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού στις νέες τεχνολογίες. Όπως επισημαίνουν οι Aronowitz & DiFazio (1994), η εισαγωγή των νέων αυτών μορφών γραμματισμού έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην ίδια την κατανόηση του σχολικού γραμματισμού, όπως αυτή είχε προσεγγιστεί μέχρι πρόσφατα, καθώς και στις παραδοσιακές απόψεις για τις μορφές του. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η διαρκώς αυξανόμενη χρήση προηγμένης τεχνολογίας απαιτεί εξειδικευμένες δεξιότητες γραμματισμού. Έχει παρατηρηθεί ωστόσο ότι η αυξανόμενη χρήση τεχνολογίας, η οποία συναντάται κυρίως σε προνομιούχα σχολεία –συχνά στις πιο εύπορες περιοχές–, οδηγεί συχνά στη μειωμένη ανάπτυξη δεξιοτήτων που παραδοσιακά σχετίζονταν με τον σχολικό γραμματισμό, σε σημείο ώστε αρκετοί σήμερα να μιλούν για κρίση του. Δεν είναι όμως μόνο το σχολείο που χρειάζεται να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στη συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνία μας. Οι δομές του καπιταλιστικού κόσμου μεταβάλλονται στη νέα περίοδο που διανύουμε και η πίεση για διαρκή προσαρμογή των ανθρώπων όλων των ηλικιών είναι γεγονός. Η διά βίου εκπαίδευση έχει αρχίσει να γίνεται πραγματικότητα, τόσο στα πλαίσια νέων εκπαιδευτικών προγραμμάτων όσο και στα πλαίσια της καθημερινής μας ζωής, όπου απαιτούνται πολλές μορφές γραμματισμού.

Η επικρατέστερη άποψη στις εποχές πριν τον 21ο αιώνα συνέδεε τον σχολικό γραμματισμό τη διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής, δίνοντας βαρύτητα στην ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων όπως, η καλλιέργεια της λογικής σκέψης, η κατανόηση γραμματικών κανόνων, η ικανότητα διαχείρισης αφηρημένων εννοιών και υποθετικών ερωτήσεων, η ανάπτυξη επικοινωνιακών και άλλων διανοητικών δεξιοτήτων. Η άποψη που επικράτησε τον 21ο αιώνα προσδίδει στον σχολικό γραμματισμό εκτός από τη σχέση του με τη γλώσσα και την εκμάθησή της και τη σύνδεση του με κοινωνικές παραμέτρους και κοινωνικές πρακτικές. Γίνεται πλέον αντιληπτό ότι ο άνθρωπος λειτουργεί αποτελεσματικά σε διάφορες καθημερινές κοινωνικές πρακτικές, χρησιμοποιώντας κείμενα γραπτού, προφορικού και ηλεκτρονικού λόγου, καθώς επίσης και πολυτροπικά κείμενα. Επακόλουθο είναι, οι νέες παιδαγωγικές πρακτικές να χρίζουν σύνδεσης της μάθησης με την κοινωνία και τα εκάστοτε δεδομένα της, ώστε οι μαθητές να γίνουν αυτόνομοι, κριτικοί ενεργοί πολίτες. Η διαπίστωση αυτή συνεπάγεται την μεταβολή του σχολικού γραμματισμού σε συνάρτηση με τις κοινωνικές ανάγκες οι οποίες, αλλάζουν με γρήγορο ρυθμό.

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτής της ανάγκης είναι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στη ζωή των σύγχρονων ανθρώπων, οι οποίες απαιτούν πλέον την ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού σε σχέση με αυτές. Η εισαγωγή των νέων μορφών γραμματισμού έχει οδηγήσει τον σχολικό γραμματισμό σε σημαντικές επανατοποθετήσεις των μεθόδων του, καθώς και στις παραδοσιακές απόψεις για τις μορφές του. Αυτή η τροπή των πραγμάτων στον χώρο του γραμματισμού, ώθησε το

ενδιαφέρον επιστημόνων αλλά και διατύπωσης των θεωριών μάθησης στην ανάγκη μελέτης των νέων δεδομένων που έφεραν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας στο γραμματισμό (Aronowitz & DiFazio 1994).

1.4.6. Γραμματισμός στα μέσα

Τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας στην καθημερινή ζωή του ατόμου παίζουν σημαντικό ρόλο καθώς προσφέρουν αδιάκοπα και ανεξέλεγκτα πληροφόρηση. Ο ρόλος που αναλαμβάνουν απέναντι από τον άνθρωπο σε κάθε έκφρασή τους (διαδίκτυο , τηλεόραση, κινηματογράφος, Τύπος, ραδιόφωνο, περιοδικά, κ.ά.) αποτελεί φαινόμενο που απαιτεί την προσοχή επιστημονικών κοινοτήτων και μετεχόντων. Ανάμεσα σε όσους θα έπρεπε να ενδιαφέρονται για το φαινόμενο αυτό, πρωτεύοντα ρόλο έχουν οι φορείς διαπαιδαγώγησης, οι οποίοι είναι σε θέση και οφείλουν να αξιοποιήσουν τον δίαυλο επικοινωνίας που έχουν με τα παιδιά, έχοντας επίγνωση των επιρροών που μπορούν να ασκήσουν, ώστε να παίξει θετικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των μελλοντικών ενηλίκων. Τα Μέσα Ενημέρωσης από τα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου, γνωρίζουν τέτοια εξέλιξη που γενούν μια πραγματική επανάσταση στο χώρο της επικοινωνίας. Παρέχουν νέους τρόπους επικοινωνίας που δεν είναι μόνο τεχνολογικά, αλλά και εννοιολογικά και ιδεολογικά διαφορετικοί από τους παλιούς (Gerbner, 1967) με αποτέλεσμα την μεταβολή του πολίτη μιας χώρας, σε πολίτη του κόσμου (Μεταξάς, 1976).

Στη σύγχρονη εποχή τα μέσα διακρίνονται στα «παλιά» μέσα (τηλεόραση, εφημερίδες), τα οποία ταυτίζονται περισσότερο με τη διασκέδαση και στα «νέα» μέσα που χαρακτηρίζονται από έναν μεικτό χαρακτήρα. Είναι ανάγκη να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι τα όρια ανάμεσα στη ψυχαγωγία και στη μάθηση δεν είναι εύκολο να διακριθούν. Τα Μέσα Επικοινωνίας που βασίζονται στην επικοινωνία μέσω της οθόνης, δηλαδή η τηλεόραση και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους στην καθημερινή ζωή των παιδιών. Ενώ η τηλεόραση χρησιμοποιείται περισσότερο ως ψυχαγωγικό μέσο, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής είναι ένα μέσο που παρέχει ψυχαγωγία μέσω διάδρασης με την εικόνα.

Συνεπώς ο ηλεκτρονικός υπολογιστής ενσωματώνει τα μέχρι πρότινος ξεχωριστά Μέσα συνδέοντας παράλληλα το σχολείο με το σπίτι, την ψυχαγωγία με την εργασία. Συνδυάζει επιπλέον διαφορετικές μορφές επικοινωνίας με άλλους ανθρώπους και άλλα Μέσα (Johnsson Smaragdī et al, 1998). Αυτός είναι και ο σημαντικότερος παράγοντας για τον οποίο τα παιδιά θα πρέπει να αποκτήσουν δεξιότητες γραμματισμού και στα δύο είδη των μέσων αυτών. Έτσι, τα σύνορα ανάμεσα στα τυπικά και στα άτυπα περιβάλλοντα μάθησης μπορούν και θα πρέπει να καταργηθούν με την ορθή χρήση των Νέων Τεχνολογιών (Krendl & Clark, 1994). Στη σημερινή κοινωνία, όλα τα είδη οπτικοαουστικών ή έντυπων μέσων ενημέρωσης, κλασικά και ψηφιακά, αναμειγνύονται και από τεχνική άποψη και από άποψη περιεχομένου παρουσιάζοντας σύγκλιση των διαφόρων μορφών των μέσων ενημέρωσης. Τα νέα μέσα επικοινωνίας εδραιώνουν τη θέση τους καθημερινά πλέον σε όλες τις πτυχές του βίου των ανθρώπων και γι' αυτό προϋποθέτουν τον ενεργότερο ρόλο του χρήστη, καθώς οι κοινότητες κοινωνικής δικτύωσης, τα ιστολόγια και τα ψηφιακά παιχνίδια αποτελούν πια τις πιο δημοφιλείς μορφές μέσων επικοινωνίας. Ο McLuhan (1968) επισημαίνει πως όταν η μεταβολή των παγκόσμιων επικοινωνιακών δορυφόρων σε κύρια μέσα μαζικής επικοινωνίας θα μετατραπούν σε μέσα πολιτικής και πολιτιστικής ενοποίησης των ανθρώπων.

Ο γραμματισμός στα Μέσα Επικοινωνίας συνεπώς, ορίζεται ως η ικανότητα πρόσβασης σε αυτά, η κατανόηση και κριτική αξιολόγησή τους και ασφαλώς, η

δημιουργία του περιεχομένου τους. Ένας ενεργός πολίτης στη σημερινή κοινωνία για την ομαλή εξέλιξή του μέσα σε αυτή θα πρέπει να μετέχει του γραμματισμού στα Μέσα Επικοινωνίας. Μέσω αυτής της διαδικασίας οι πολίτες καλλιεργούν την αντιληπτική τους ικανότητα, ώστε να αντιλαμβάνονται καλύτερα την πολιτιστική και οικονομική διάσταση όλων των μέσων επικοινωνίας που χρησιμοποιούν την ψηφιακή τεχνολογία (τηλεόραση, κινηματογράφος, βίντεο, ισότοποι, ραδιόφωνο, βιντεοπαιχνίδια και εικονικές κοινότητες). Τα διαφορετικά μοντέλα που αναγνωρίζονται σήμερα διεθνώς όσον αφορά στο γραμματισμό των μέσων είναι: ο οπτικοακουστικός αλφαριθμητισμός, ο κινηματογραφικός αλφαριθμητισμός, η τηλεοπτική αγωγή, ο ψηφιακός αλφαριθμητισμός, ο πληροφοριακός αλφαριθμητισμός και ο διαδικτυακός αλφαριθμητισμός. Τα παιδιά της σύγχρονης εποχής από την αρχή της ζωής τους έρχονται σε επαφή με οπτικά και ακουστικά μέσα, μεγαλώνουν, μαθαίνουν και διδάσκονται παρακολουθώντας αυτά. Ο Μεταξάς (1976) θεωρεί πως ο επικοινωνιακός πολιτισμός των σημερινών κοινωνιών είναι κυρίως «culture visuelle et auditive».

Σύμφωνα με την άποψη των Popper και Condry (1995), τα παιδιά αφενός ψυχαγωγούνται από τις εκπομπές που παρακολουθούν, αλλά αφετέρου, ασυναίσθητα επιδιώκουν μέσω αυτών να κατανοήσουν τον κόσμο που τα περιβάλλει. Για να γίνει ορθή χρήση των Μέσων, βασική προϋπόθεση είναι μια επιτυχής προετοιμασία των παιδιών εκπαιδευοντας τα πάνω στη χρήση των ΜΜΕ. Η εκπαίδευση αυτή θα τα εφοδιάσει με τις ικανότητες και τις δεξιότητες της κατανόησης καταρχήν και έπειτα της κριτικής ανάλυσης, της ερμηνείας και της παραγωγής περιεχομένου για τα ΜΜΕ. Σε όλες τις εποχές οι κοινωνίες αντιμετωπίζουν καθώς παρατηρείται νέες προκλήσεις. Η σημερινή κοινωνία, όπως έχει ήδη αναφερθεί, έχει ως στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων της ψηφιακής εποχής με την εξοικείωση και τον γραμματισμό των νέων. Οι απαραίτητες γνώσεις χειρισμού αλλά και πλοήγησης σε αυτά είναι αναγκαίες προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης ψηφιακής εποχής και να αποκτήσουν τις αναγκαίες «δεξιότητες επιβίωσης» (Gilster P. 1997).

1.5. Αίτια αναλφαριθμητισμού

Τα αίτια του αναλφαριθμητισμού συνήθως έχουν να κάνουν με την ηλικία, το φύλο, την εκπαίδευση και τον τόπο κατοικίας (στις αστικές περιοχές παρουσιάζεται λιγότερο το φαινόμενο του ψηφιακού αναλφαριθμητισμού). Το σημαντικότερο αποτέλεσμα του φαινομένου είναι η δημιουργία ανισοτήτων στον χώρο της εύρεσης εργασίας, καθώς οι λιγότερο εξοικειωμένοι με την τεχνολογία δεν μπορούν να είναι το ίδιο ανταγωνιστικοί, με κάποιους που χειρίζονται άπταιστα τις νέες τεχνολογίες. Λύση στο φαινόμενο του ψηφιακού αναλφαριθμητισμού είναι η ίση ευκαιρία πρόσβασης σε ψηφιακά εργαλεία και εξοπλισμό. Αυτό μπορεί να γίνει μόνο αν εφαρμοστούν κάποια εκπαιδευτικά προγράμματα ώστε να εξοικειωθούν οι ομάδες που πρέπει με τις νέες τεχνολογίες. Στην Ελλάδα δυστυχώς εξακολουθεί να υπάρχει το πρόβλημα του αναλφαριθμητισμού σε πολλές περιοχές αν και πλήττει κυρίως αγροτικούς πληθυσμούς (Παπαδόπουλος Μ., 1997).

i. Ατομικά ή Υποκειμενικά .

Η έλλειψη ευφυΐας από κάποια άτομα . Χαμηλό πνευματικό επίπεδο - περιορισμένες πνευματικές δυνατότητες . Το οικογενειακό περιβάλλον επίσης παίζει

καταλυτικό ρόλο στην ώθηση των παιδιών προς τη μόρφωση . Το χαμηλό πνευματικό επίπεδο της οικογένειας και η χαμηλή οικονομικοκοινωνική τους κατάσταση πολύ συχνά έχουν ως αποτέλεσμα τα παιδιά των οικογενειών αυτών να ξεκινούν τη σχολική τους καριέρα από μειονεκτικότερη θέση σε σχέση με τα παιδιά που προέρχονται από ανώτερες κοινωνικοοικονομικά ομάδες . Έρχεται , λοιπόν , σε ρήξη με το οικογενειακό περιβάλλον το σχολείο . (συνδυασμός και οικονομικού αιτίου) .

ii. Κοινωνικά ή Αντικειμενικά

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

α. Κυρίως οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι και ο Εμφύλιος καταδίκασαν σε ερήμωση αρκετά μέρη και σε δυσλειτουργία τα σχολεία τους. β. Η μακράιωνη δουλειά στους Τούρκους σε συνδυασμό με τις πολεμικές και εθνικές περιπέτειες του αιώνα μας έφεραν την πολιτισμική και αυτοπνευματική τελμάτωση.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

α. Ορισμένα χωριά - κυρίως ορεινά ή νησιωτικά - συχνά βρίσκονταν σε κατάσταση αποκλεισμού αφού τα μέσα συγκοινωνίας και επικοινωνίας ήταν σχεδόν ανύπαρκτα . Έτσι τα σχολεία εκεί υπολειπονταν ή έμεναν τελείως κλειστά. β. Αύξηση του πληθυσμού από το προσφυγικό στοιχείο.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

α. Τα προβλήματα βιοπορισμού , που δεν έχουν εκλείψει στην εποχή μας λειτουργούν ανασταλτικά στη μόρφωση πολλών παιδιών , με αποτέλεσμα πολλές χιλιάδες μαθητών να εγκαταλείπουν το σχολείο . Κυρίως οι ασθενέστερες κοινωνικά τάξεις πλήττονται από τον αναλφαβητισμό. β. Τα παιδιά των οικονομικών μεταναστών δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες στην εκπαίδευση λόγω οικονομικών προβλημάτων των οικογενειών τους αλλά και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου αυτών. Έτσι πολλές φορές παρατηρείται ανεπαρκής φοίτηση , να διακόπτουν δηλαδή τα παιδιά αυτά την εκπαίδευση ή να δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν τα μαθήματα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

α. Η ανισότητα των δύο φύλων και η αντίληψη ότι η γυναίκα είναι περιορισμένη και προορισμένη μόνο για το ρόλο της μητέρας και νοικοκυράς, καταδίκασε κυρίως τα κορίτσια στον αναλφαβητισμό. β. Η ύπαρξη ρατσιστικών αντιλήψεων γύρω από ομάδες " περιθωριακές " ή έστω μειονότητες (π.χ. τσιγγάνοι , κτηνοτρόφοι κ.λ.π.) απέκλειε το γεγονός της μόρφωσής τους.

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

α. Αδιαφορία του κράτους για την επαρχία , τις αγροτικές περιοχές , τις υποβαθμισμένες και τις δυσπρόσιτες (έλλειψη Δ.Ε.Η. δρόμων , συγκοινωνίας). β. Η έλλειψη καλής οργάνωσης για τη παροχή δωρεάν παιδείας σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες. γ. Μερίδιο ευθύνης φέρει και η έλλειψη προγραμματισμού από την πλευρά της Πολιτείας σχετικά με την επέκταση των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας για

εκείνους που αναγκάστηκαν ή επέλεξαν να διακόψουν τη φοίτηση τους στο σχολείο¹⁰.

Τα αίτια μπορεί να έγκεινται σε αίτια οικονομικά καθώς η ανάγκη για τα βιοπορισμό οδηγεί στην αναζήτηση εργασίας από την παιδική ηλικία και επομένως στην απομάκρυνση από τα εκπαιδευτικά κέντρα. Επίσης η οικονομική και κοινωνική καθυστέρηση, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο και η αδυναμία ίδρυσης νέων σχολικών μονάδων αποτελούν επίσης σημαντικούς οικονομικά κυρίως παράγοντες που συμβάλλουν στην παραγωγή του αλφαριθμητισμού. Η αδιαφορία του κράτους για την επαρχία, τις αγροτικές περιοχές, τις υποβαθμισμένες και τις δυσπρόσιτες καθώς και οι οποιεσδήποτε κοινωνικές ανισότητες – μη κατοχυρωμένο για όλους το κοινωνικό δικαίωμα στην παιδεία – δεν αποτελούν λιγότερο σημαντικά στοιχεία σύνδεσης του αλφαριθμητισμού με τον άνθρωπο ως κοινωνικό ον. Ο αναλφαριθμητισμός συνδέεται στενά με τη φτώχεια και την κοινωνική περιθωριοποίηση αν αναλογιστεί κανείς ότι τα παιδιά αναλφάβητων γονιών έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να μείνουν αναλφάβητα. Οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα, ο κοινωνικός και ο φυλετικός ρατσισμός συνδέονται άρτια με τη έννοια του αλφαριθμητισμού.

Επιπρόσθετα, σημαντικό ρόλο παίζουν και η μετανάστευση, τα πολιτικά συμφέροντα, ο πόλεμος, η ευθύνη της οικογένειας, το χαμηλό πνευματικό επίπεδο – περιορισμένες πνευματικές δυνατότητες- και σε μεγάλο βαθμό και η διασπορά ενός μεγάλου τμήματος πληθυσμού σε μικρούς αγροτικούς οικισμούς.

Ωστόσο, εάν θα επιθυμούσαμε να εστιάσουμε στον λειτουργικό αλφαριθμητισμό παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν αισθητά στην δημιουργία αυτού είναι οι εξής:

- Εγκατάλειψη βασικών σπουδών πριν την ολοκλήρωση τους - η γρήγορη ένταξη στην παραγωγική διαδικασία και η απομάκρυνση από την εκπαίδευση
- Αδρανοποίηση και λήθη των ήδη υπάρχουσών γνώσεων
- Η πολυπλοκότητα των σύγχρονων συνθηκών ζωής
- Οι ραγδαίες εξελίξεις
- Ο καταγισμός των ανθρώπων με πληροφορίες από τα ΜΜΕ
- Αδυναμία αφομοίωσης τους από το σύγχρονο άνθρωπο
- Έντονη εξειδίκευση που οδηγεί σε πνευματική μονομέρεια, σε έλλειψη γενικών γνώσεων
- Χρησιμοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας που εισάγει στοιχεία αυτοματισμού στην καθημερινή ζωή, οξύνει το πρόβλημα του αλφαριθμητισμού

Ο αλφαριθμητισμός είναι ένα πολύπλευρο πρόβλημα με έρεισμα στο ατομικό, οικογενειακό, εκπαιδευτικό, κοινωνικό, οικονομικό, εργασιακό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο (Ευστράτογλου, 2000). Οι δυσκολίες ενσωμάτωσης των οργανικά ή λειτουργικά αναλφάβητων στις κοινωνικές και πολιτιστικές διεργασίες αναπαράγουν την υπο-εκπαίδευση, τη φτώχεια, την ανισότητα, την περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Χρυσάκης, 1996).

Ο P. Bourdieu (1996) ανέπτυξε τη σχετική θεωρία του μορφωτικού κεφαλαίου δείχνοντας ότι κάθε οικογένεια διαφορετικής κοινωνικής τάξης μεταβιβάζει στα παιδιά της τα συστήματα αξιών που διαθέτει η ίδια. Από έρευνα στην Ελλάδα διαπιστώθηκε ότι οι αρχηγοί των φτωχών νοικοκυριών σε ποσοστό 80% δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό (Χρυσάκης, 1990).

¹⁰ http://filoglosia.blogspot.gr/2011/08/blog-post_14.html

Άλλες έρευνες συνέδεσαν τον αναλφαβητισμό με ελλείψεις στην οργάνωση της εκπαίδευσης, με την κακή λειτουργία και υποδομή των σχολείων, με την ανεπαρκή κατάρτιση των εκπαιδευτικών ή την ακαταλληλότητα των μεθόδων και των μέσων διδασκαλίας. Η αναποτελεσματικότητα και οι αδυναμίες του παραδοσιακού σχολείου οδήγησαν σε ακραίες διατυπώσεις για την πλήρη κατάργηση του (Illich, 1971). Η αντίληψη για την «παθολογία» του σχολείου επεκτάθηκε στη «θεωρία των πολιτιστικών διαφορών». Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η σχολική πρακτική βασίζεται κυρίως στην κουλτούρα των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων που είναι άγνωστη, απρόσιτη και καταπιεστική για τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων (P. Freire, 1974).

Από την ίδια τη φύση του οικονομικού μας συστήματος, όμως, προκύπτουν αντιφάσεις. Η αγορά εργασίας απαιτεί όλο και περισσότερες γνώσεις και δεξιότητες από τους εργαζομένους καθώς η ανταγωνιστικότητα σε διεθνές επίπεδο εντείνεται και διευρύνεται. Το πρόβλημα του αλφαβητισμού μπορεί να καταδικάζει τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα στη φτώχεια και την ανισότητα, αλλά ταυτόχρονα απειλεί τόσο την εθνική οικονομία όσο και τις υπόλοιπες παραγωγικές τάξεις που χάνουν το δυναμισμό και την εμβέλεια τους στα διεθνή οικονομικά δρώμενα.

1.6. Η κοινωνική διάσταση του αλφαβητισμού στην ανάπτυξη του ανθρώπου

Από τις πρώτες ακόμα στιγμές του ανθρώπου στη ζωή παρατηρούνται συνεχείς αλλαγές στη συμπεριφορά του. Κατά τη διάρκεια της ζωής του οι παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του, στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του, στην ωρίμανση του ως άτομο και την άμεση επαφή του με την κοινωνική πραγματικότητα, είναι καταλυτικοί. Οι παράγοντες αυτοί που είναι η οικογένεια, η ομάδα των συνομηλίκων, η σχολική ομάδα και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας συμβάλλουν αισθητά και το καθένα ξεχωριστά στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας με απώτερο σκοπό την ένταξη του παιδιού στον κοινωνικό ιστό.

Ο εντοπισμός της παιδικής ηλικίας μέσα στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου οφείλεται στο ότι τα παιδιά αλλάζουν. Οι αλλαγές που βιώνουν τα παιδιά προκαλούνται από διάφορους παράγοντες. Η οικογένεια και ειδικότερα οι γονείς, ή τα άτομα που είναι κοντά στο παιδί και έχουν το γονικό ρόλο, είναι σε θέση να παρακολουθούν την απόκτηση των βιολογικών του ικανοτήτων, όπως το περπάτημα, ο λόγος και η συναισθηματική του εξέλιξη. Οι γονείς σε αυτή την ηλικιακή φάση του παιδιού έχουν το ρόλο του παρατηρητή απέναντι στην εξέλιξη του παιδιού και στόχος τους είναι να ενθαρρύνουν τους ρυθμούς εξέλιξης του και να μην τους ανακόπτουν με την συμπεριφορά τους απέναντί του. Η διδασκαλία, η άσκηση, η προβολή προτύπων προς μίμηση, ο έπαινος, η τιμωρία, η ενθάρρυνση είναι μερικές από τις μεθόδους προσέγγισης των παιδιών που τα επηρεάζουν συνειδητά ή ασυνείδητα και επιχειρούν να τροποποιήσουν, να κατευθύνουν, να αναστείλουν, να προωθήσουν και να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με αυτό που οι ενήλικες θεωρούν επιθυμητά και σωστά.

Η κοινωνικοποίηση ενός παιδιού βρίσκει υποστηρικτές αρχικά τους γονείς του, στη συνέχεια προστίθενται οι συνομήλικοί του και ακολούθως οι εκπαιδευτικοί που θα συναντήσει κατά τη διάρκεια των σχολικών του χρόνων. Η οικογένεια είναι μια «πολυκυτταρική» οντότητα, ένα σύστημα που αποτελείται από γονείς και παιδιά με πολλαπλές κυτταρικές αλληλεπιδράσεις, όπου το κάθε μέλος ακολουθεί τη δική του γραμμική και χρονική πορεία εξέλιξης. Οι γονείς παίζουν πρωταρχικό ρόλο στην

ανάπτυξη κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών, αφού με την επιβολή κάποιων κανόνων υποκινούν το συναίσθημα της ενοχής στα παιδιά και κατά επέκταση, φοβούμενα τις συνέπειες, υπακούουν στις εντολές και τους κανόνες των γονέων. Οι γονείς όμως, θα πρέπει να έχουν επίγνωση της εξουσίας που κατέχουν και να τη μεταχειρίζονται με σύνεση. Να εξηγούν την ανάγκη κοινωνικών κανόνων στα παιδιά καθώς και τους λόγους επιβολής κάποιων κυρώσεων όταν οδηγηθούν να επιβάλλουν. Να παρέχουν στα παιδιά την δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών και να βιώνουν το συναίσθημα τόσο της επιτυχίας όσο και της αποτυχίας. Θα λέγαμε πως η γνωστική και η κοινωνική ανάπτυξη είναι αλληλένδετες καθώς αναπτύσσονται παράλληλα, χαράζοντας κοινή πορεία στη ζωή ενός παιδιού.

Η ομάδα των συνομηλίκων όπως, αδέρφια, ξαδέλφια, φίλοι και συμμαθητές είναι κάτι σαν σύμμαχοι για το παιδί, αφού το βοηθούν να προσαρμοστεί και να ανεξαρτητοποιηθεί από την αποκλειστική επιρροή των γονέων. Η παρέα έχει το ρόλο του βοηθού καθώς ενισχύει το παιδί να ρυθμίζει τα συναισθήματά του, όπως το άγχος και να ελέγχει και να θέτει καινούργια ζητήματα και πρότυπα συμπεριφοράς. Η ένταξη του παιδιού σε μια ομάδα του δίνει την ευκαιρία να κάνει το πρώτο βήμα αναγνώρισης της ταυτότητας του ίδιου, αλλά και των άλλων μελών της ομάδας που εντάσσεται. Μέσα από την επικοινωνία και τις συζητήσεις που αναπτύσσονται μέσα στις ομάδες που εντάσσονται, τα παιδιά αναπτύσσουν την κρίση τους γύρω από κοινωνικά θέματα και γεγονότα της ζωής, καλλιεργούν την φαντασία τους και οξύνεται ο νους τους. Και τούτο γιατί ο διάλογος τους επιτρέπει να συζητούν ζητήματα που τα απασχολούν, είτε άμεσα, είτε έμμεσα και να βρίσκουν λύση στους προβληματισμούς τους με ευχάριστο και με γρήγορο, πολλές φορές, τρόπο. Γενικότερα αξίζει να σημειωθεί, ότι η συναναστροφή με άλλους ανθρώπους βοηθά στην κάλυψη μιας από τις βασικές ανθρώπινες ψυχικές ανάγκες, που είναι η κοινωνικότητα, με αποτέλεσμα την πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου. Συμβάλλει έντονα στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας σε ψυχολογικό και συναισθηματικό επίπεδο, εξάλλου έτσι σηματοδοτείται η ύπαρξη του ανθρώπου ως κοινωνικού όντος, ο άνθρωπος γίνεται συνάνθρωπος και αισθάνεται ολοκληρωμένος και ευτυχισμένος, γιατί η ευτυχία του «Εγώ» βρίσκεται σε συνάρτηση με το «Εσύ».

Πέρα όμως από την ομάδα των συνομηλίκων, ο εκπαιδευτικός είναι το άτομο που εκπροσωπεί το σχολείο και τις παιδαγωγικές μεθόδους που θα δεχθούν τα παιδιά κατά το πέρασμά τους από το σχολικό περιβάλλον. Οι στόχοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων δείχνουν αισιοδοξία και πίστη στο ρόλο του σχολείου και ευρύτερα στη μόρφωση του ανθρώπου. Ο εκπαιδευτικός είναι επιφορτισμένος με το ρόλο να φέρει στα παιδιά τις γνώσεις που έχουν κατακτηθεί και καταγραφεί από μεγαλύτερους σε ηλικία, αλλά και να εκπαιδεύσει τα παιδιά να ανακαλύπτουν τη γνώση και παράλληλα να ακονίζουν την κριτική τους σκέψη. Ο σπουδαιότερος λοιπόν στόχος του εκπαιδευτικού θα πρέπει να είναι η ένταξη στην εκπαιδευτική διαδικασία μεθόδων, που θα έχουν σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη της σκέψης και του πνεύματος των παιδιών αφυπνίζοντας την δημιουργική τους φαντασία. Η επαφή του μυαλού με την αλήθεια, φωτίζει και απελευθερώνει τον άνθρωπο από τις πλάνες και τις προκαταλήψεις. Οι γνώσεις όταν προσεγγίζονται σωστά, είναι σε θέση να τρέφουν το πνεύμα.

Το σχολείο ως μικρογραφία της κοινωνίας ακολουθεί την εξελικτική πορεία της. Η πιο σημαντική συνεισφορά του σχολείου και του εκπαιδευτικού συστήματος είναι να συμπορεύεται και να ανταποκρίνεται με τα αιτήματα των καιρών. Σήμερα που τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας έχουν δεσπόζουσα θέση στην ενημέρωση της κοινής γνώμης, μέσα στο σχολείο εκτός από τους εκπαιδευτικούς και οι νέες

τεχνολογίες αποκτούν πλέον «φωνή». Οι πηγές πληροφόρησης στο σύγχρονο σχολείο έχουν πολλαπλασιαστεί σε σχέση με το παρελθόν. Όμως ο μεγάλος όγκος και η ταχύτητα ανανέωσης των πηγών που μπορούν να προσεγγίσουν τα παιδιά μέσω των νέων τεχνολογιών, αντί να λειτουργήσουν ευεργετικά, είναι σε θέση να θέσουν σε κίνδυνο τις γνώσεις τους. Ο ρόλος του σχολείου δεν είναι μόνο να τροφοδοτεί τα παιδιά με γνώσεις, αλλά και να τα εξοπλίζει με κατάλληλους μηχανισμούς αποκωδικοποίησης, οργάνωσης και ερμηνείας των πληροφοριών. Η είσοδος των νέων τεχνολογιών στο σχολείο δεν καταργεί το ρόλο του εκπαιδευτικού αλλά τον εμπλουτίζει, αφού καλείται πλέον να παίζει τον ρόλο του εμπνευστή και του ρυθμιστή απέναντι στη γνώση που μπορούν να λάβουν τα παιδιά, αντί αυτού, της απλής μετάδοσης γνώσης, που είχε παλαιότερα (Dodger & Colker 1993).

Τα περισσότερα παιδιά γνωρίζουν ότι οι ενήλικες δεν εγκρίνουν το γεγονός ότι παρακολουθούν τηλεόραση τόσο «πολύ» και είναι εξοικειωμένα με κάποια από τα επιχειρήματα των μεγάλων για την αρνητική επιρροή που ασκεί η τηλεόραση επάνω τους. Τα παιδιά θεωρούν συνήθως ότι τα μικρότερα αδέρφια τους είναι αυτά που δέχονται τις επικρίσεις των μεγαλύτερων και εξαιρούν τον εαυτό τους από τέτοιου είδους κατηγορίες. Ακριβώς όπως οι ενήλικες μετατοπίζουν τις ευθύνες και τις κατηγορίες από επάνω τους και επιφορτίζουν τα παιδιά με τις αρνητικές συνέπειες της τηλεόρασης, υπονοώντας με αυτό τον τρόπο ότι οι ίδιοι δεν κινδυνεύουν, έτσι και τα παιδιά υποστηρίζουν ότι αυτά τα επιχειρήματα αφορούν μόνο στα μικρότερα παιδιά από αυτά και όχι στα ίδια. Η κρίση για τη «μη ρεαλιστικότητα» της τηλεόρασης επιτρέπει σε αυτόν που την επιφέρει να παρουσιάζεται ως ένας «διανοούμενος» και «σκεπτόμενος» θεατής, ο οποίος είναι σε θέση να βλέπει πέρα από τον ψεύτικο κόσμο της τηλεόρασης. Στην πραγματικότητα, αποτελεί μια δήλωση κοινωνικού κύρους και ειδικότερα όσο αφορά στα παιδιά, αποτελεί μια δήλωση της ιδιότητας του «ενήλικου». Ένα πολύ σημαντικό σημείο που πρέπει να τονίσουμε εδώ είναι ότι υπάρχουν σαφείς διαφορές μεταξύ των παιδιών των διαφόρων κοινωνικών τάξεων, σχετικά με την επιρροή της τηλεόρασης και τις συνέπειές της, όπως αποδεικνύουν πολλές έρευνες.

Σε γενικές γραμμές, τα παιδιά της μεσαίας τάξης δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στον εκπαιδευτικό ρόλο της τηλεόρασης ενώ τα παιδιά της εργατικής τάξης δίνουν έμφαση στον ψυχαγωγικό ρόλο της. Γενικά, οι κρίσεις των παιδιών της μεσαίας τάξης φαίνονταν πιο σύνθετες και περίπλοκες από τις κρίσεις των παιδιών της εργατικής τάξης. Ωστόσο δεν πρέπει να θεωρηθεί αυτό σαν κάτι το σταθερό και συμπερασματικά ορθό, σχετικά με τα επίπεδα του αλφαριθμητισμού στα ΜΜΕ στις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Αντίθετα, ο υπόψη κριτικός λόγος εξυπηρετεί συγκεκριμένες κοινωνικές λειτουργίες για τα παιδιά αυτά, οι οποίες αφορούν τον προσδιορισμό της κοινωνικής τους θέσης. Παρέχει ένα ισχυρό μέσο το οποίο επιτρέπει στα παιδιά της μεσαίας τάξης να επιδείξουν την προσωπική τους κριτική αυθεντία για να καταφέρουν να διαφοροποιήσουν τη θέση τους από την μάζα, η οποία είναι περισσότερο επιρρεπής στις επιβλαβείς επιπτώσεις της τηλεόρασης. Η παραπάνω ανάλυση της σχέσης των παιδιών με την τηλεόραση έγινε για να διευκρινισθούν κάποια γενικότερα ζητήματα, που συνδέονται άμεσα με την εκπαίδευση στα ΜΜΕ. Μπορεί να γίνει κατανοητό ότι μια κοινωνική έννοια, όπως είναι η «αναπαράσταση» δείχνει ότι η ικανότητα των παιδιών να κατανοήσουν το θέμα οφείλεται στις καθημερινές τους προσπάθειες να καταλάβουν το ίδιο το μέσο. Από την άλλη μεριά, οι κρίσεις σχετικά με τις αναπαραστάσεις είναι περίπλοκες. Τα παιδιά όταν διατυπώνουν τις κρίσεις τους, κάνουν χρήση των γνώσεών τους, όπως είναι η γνώση τους σχετικά με τις διαδικασίες που αφορούν την παραγωγή των ΜΜΕ ή τη γλώσσα των ΜΜΕ ή ακόμα και τη γνώση τους για τον πραγματικό κόσμο.

Αυτό έχει ως συμπέρασμα ότι οι κρίσεις τους σχετικά με την πραγματικότητα μεταβάλλονται σε ένα πεδίο έντασης. Τα παιδιά ακούν συγκεκριμένους ορισμούς του όρου πραγματικότητα, κυρίως από τους εκπαιδευτικούς των σχολικών αιθουσών, οι οποίοι επιβάλλουν τους ορισμούς αυτούς. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ότι τα παιδιά φτάνουν στο σημείο να θεωρούν ως πραγματικότητα αυτό το οποίο οφείλουν να σκέφτονται και όχι την αληθινή κατάσταση των πραγμάτων. Αυτός είναι και ο κύριος λόγος, που τέτοιοι ορισμοί βρίσκουν αντίσταση και πολλές φορές έντονη αντίδραση. Αυτή η κατάσταση αποτελεί προειδοποίηση για το τι πρόκειται να συμβεί σε περίπτωση που προσπαθήσουν οι εκπαιδευτικοί αλλά και οι ενήλικες γενικά, να δια φωτίσουν τα παιδιά σχετικά με τις ανακρίβειες και τις διαστρεβλώσεις των ΜΜΕ. Το σημαντικό σημείο, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι οι κρίσεις των παιδιών, σχετικά με το τι είναι πραγματικότητα των όσων βλέπουν στην τηλεόραση, δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να θεωρηθούν μια καθαρά γνωστική ή διανοητική διεργασία.

Αντιθέτως, τα παιδιά μέσα στα πλαίσια της κριτικής αξιολόγησης, προσπαθούν να ορίσουν την κοινωνική τους ταυτότητα σε σχέση τόσο με τους συνομηλίκους τους όσο και με τους ενήλικες. Πολλές φορές, το τι πιστεύουμε πως είναι πραγματικό, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το τι επιθυμούμε να είναι πραγματικό και κατά συνέπεια, από την ευχαρίστηση που μας προσφέρουν συγκεκριμένες αναπαραστάσεις. Η συζήτηση αυτή ως ένα κεντρικό θέμα αποτελεί αναμφίβολα μια κεντρική πτυχή της εκπαίδευσης των ΜΜΕ στο σχολείο, με τις δυσκολίες που παρουσιάζονται, όπως ήδη έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η σχολική αίθουσα σίγουρα δεν είναι ένας ουδέτερος και αμερόληπτος ακαδημαϊκός χώρος όπου παρουσιάζονται όλες οι πτυχές μιας αντικειμενικής «αλήθειας» αλλά είναι ένα κοινωνικό πεδίο στο οποίο μαθητές και εκπαιδευτικοί «αναμετρώνται» σε μια εκπαιδευτική μάχη για το ποιος θα ορίσει τελικά ταυτότητες και νοήματα του πραγματικού κόσμου. Επί του προκειμένου, τονίζεται η σημασία της κοινωνικής θεωρίας για τον αλφαριθμητισμό στα ΜΜΕ, την οποία ορίσαμε παραπάνω. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η κατανόηση του όρου δεν αφορά μόνο το τι μπορεί να σκέφτεται ένα παιδί σχετικά με αυτό αλλά στην ουσία πρόκειται για ένα διαπροσωπικό φαινόμενο στο πλαίσιο του οποίου εμπλέκονται κοινωνικές ταυτότητες και κοινωνικά συμφέροντα. Κάτω από το πρίσμα αυτό, το μοντέλο του κινηματογραφικού αλφαριθμητισμού του British Film Institute, το οποίο αναλύσαμε παραπάνω, είναι πολύ απλουστευτικό. Αυτό συμβαίνει διότι αξιολογούνται τα αποτελέσματα βάσει κανονιστικών δηλώσεων συγκεκριμένων επιπέδων, τα οποία καθορίζονται από την ικανότητα των μαθητών να κάνουν χρήση λέξεων – κλειδιών, όπως για παράδειγμα «από το ZOOM στο στερεότυπο και από εκεί στην ηγεμονία».

Ωστόσο, σε καμιά περίπτωση δεν αποτελεί μοντέλο «μαθησιακής προόδου» αλλά μοντέλο «αξιολόγησης». Ο όρος αλφαριθμητισμός μπορεί να εμπεριέχει πολλά προβλήματα αλλά αποτελεί μια σταθερή βάση για την μελέτη των ΜΜΕ μέσα στα πλαίσια μιας ευρύτερης ανάλυσης της επικοινωνίας και ως εκ τούτου, θέτει υπό αμφισβήτηση την συνεχιζόμενη κυριαρχία του έντυπου λόγου στην εκπαίδευση. Η μιντιακή εκπαίδευση, όπως αποδεικνύεται τελικά, αμφισβητεί ευθέως τις θεωρίες και τις πρακτικές που χαρακτηρίζουν τη διδασκαλία της λογοτεχνίας και της γλώσσας στις σχολικές αίθουσες και ταυτόχρονα αναδεικνύει την ανάγκη, για μια πιο ουσιαστική και περιεκτική προσέγγιση στη διδασκαλία, σχετικά με τον πολιτισμό και την επικοινωνία. Η κοινωνική θεωρία του αλφαριθμητισμού αμφισβητεί με έμμεσο τρόπο την έμφαση που δίνουν στο κείμενο οι περισσότερες μέθοδοι διδασκαλίας των λογοτεχνικών κειμένων και της εκπαίδευσης στα ΜΜΕ. Ο μιντιακός αλφαριθμητισμός εξ' ορισμού συνεπάγεται τη συστηματική γνώση των τυπικών στρατηγικών της επικοινωνίας και επομένως και η εκπαίδευση στα ΜΜΕ συνεπάγεται με τη σειρά της,

την αυστηρή ανάλυση των κειμένων. Τα κείμενα αποτελούν όμως ένα μόνο μέρος του συνολικού έργου. Όπως υποστηρίζει ο παιδαγωγός, Roger Silverstone, ο μιντιακός αλφαριθμητισμός προϋποθέτει ικανότητες αποκρυπτογράφησης, αξιολόγησης και κριτικής άσκησης. Προϋποθέτει όμως και μια γενικότερη γνώση του κοινωνικού οικονομικού και ιστορικού πλαισίου όπου τα κείμενα παράγονται, διανέμονται και μελετούνται από τις διάφορες κατηγορίες κοινού. Η προσέγγιση αυτή είναι εμφανής στο μοντέλο αξιολόγησης που σκιαγραφήθηκε παραπάνω, και αντικατοπτρίζεται τόσο στο εννοιολογικό πλαίσιο της μιντιακής εκπαίδευσης, όσο και στις στρατηγικές διδασκαλίας (Silverstone 2001).

Τελικά, η έμφαση στον αλφαριθμητισμό υπογραμμίζει και ένα στοιχείο το οποίο συχνά παραμελείται στην μιντιακή εκπαίδευση και το οποίο είναι ότι ο αλφαριθμητισμός αναφέρεται στην ανάγνωση και στη γραφή, κατά συνέπεια και ο μιντιακός αλφαριθμητισμός περιλαμβάνει τόσο την ερμηνεία όσο και την παραγωγή των ΜΜΕ. Είναι γεγονός ότι στην διδασκαλία των μέσων επικρατεί η λεγόμενη κριτική ανάλυση, και μάλιστα μια περιοριστική μορφή ανάλυσης κειμένων, η οποία επινοήθηκε για να αποκαλύψει την κρυφή ιδεολογία των κειμένων των ΜΜΕ. Αντίθετα, η παραγωγή των ΜΜΕ αντιμετωπίζεται με μια μεγαλύτερη καχυποψία και επιφυλακτικότητα. Ακόμα και στη περίπτωση, που οι εκπαιδευτικοί δίνουν την δυνατότητα στους μαθητές να ασχοληθούν με την δική τους δημιουργική παραγωγή, συχνά οι μαθητές δεν κατορθώνουν να συνδυάσουν σωστά τα δύο στοιχεία.

1.7. Η σπουδαιότητα του αλφαριθμητισμού στην εξέλιξη του ατόμου

Με τον όρο εγγραμματισμός δηλώνεται όχι μόνο η ικανότητα για ανάγνωση και γραφή που αφορούν ικανότητες γλωσσικού χαρακτήρα, αλλά και η ικανότητα κατανόησης, παραγωγής και κριτικής αντιμετώπισης διαφόρων μορφών προφορικών και γραπτών κειμένων, ανάλογα με τις εκάστοτε επικοινωνιακές περιστάσεις, είναι λοιπόν μία έννοια η οποία αποκτά μια ευρύτερη σημασία. Η έννοια του δηλαδή επεκτείνεται και σε άλλους τομείς εκτός του γλωσσικού όπως, τον «οπτικό εγγραμματισμό», «επιστημονικό εγγραμματισμό», «πληροφορικό εγγραμματισμό» και δεν αναφέρονται μόνο στις γνώσεις αλλά και στην εφαρμογή αυτών μέσα σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα μάθησης. Την ίδια άποψη διατύπωσαν και τα μέλη του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία & Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) το 2003 όπου, υποστήριξαν ότι υπάρχουν τρία είδη εγγραμματισμού: ο αναγνωστικός, ο μαθηματικός και ο επιστημονικός εγγραμματισμός.

Η ύπαρξη του εγγραμματισμού μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία του ατόμου είναι αναπόσπαστο χαρακτηριστικό είτε αυτή λαμβάνει χώρα σε μικρά κοινωνικά σύνολα όπως η οικογένεια, ή με την ένταξη του παιδιού σταδιακά σε μεγαλύτερα σύνολα όπως αυτό του σχολείου και αργότερα της κοινωνίας εν γένει. Δεχόμενο το παιδί τις επιρροές του εγγραμματισμού έχει τη δυνατότητα να τονίσει στο βλέμμα του ένα ευρύ φάσμα μέσων και πολιτισμικών πηγών με σκοπό να αναπτύξει κριτική σκέψη και να κατανοήσει την κοινωνική και πολιτική δύναμη των κειμένων, των εικόνων καθώς και των διαφόρων τύπων κοινωνικών πρακτικών που πρόκειται να αντιμετωπίσει ως μέλος του κοινωνικού συνόλου. Τα μέσα που έχει στη διάθεσή του ο εκπαιδευτικός αντλούνται από τη ζωή, τον καθημερινό λόγο, τον τύπο, τον πολιτισμό, την τέχνη, τη λογοτεχνία, το παραμύθι, την επιστήμη κ.ά. και έχει σχέση με τις εμπειρίες των μαθητών, τα βιώματα δηλαδή, της καθημερινής τους ζωής, από τον εργασιακό ή τον ιδιαίτερο κοινωνικό τους χώρο (Cope & Kalantzis, 2000).

Στην κοινωνικοποίηση και στη διαδικασία της επικοινωνίας μεταξύ των ατόμων η γλώσσα διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο (Βοσνιάδου, 1992). Η γλωσσική επικοινωνία αποβλέπει τόσο στην καλλιέργεια της γλωσσικής ικανότητας, όσο και στην ικανότητα του ατόμου να επικοινωνεί με τους συνανθρώπους του. Οι συνθήκες επίσημης διδασκαλίας και μάθησης αποτελούν προγραμματισμένες συναντήσεις και απαιτούν από τα άτομα να χρησιμοποιούν ειδικούς τρόπους ομιλίας και να υπακούουν σε συγκεκριμένους κανόνες και γνώσεις (Faulkner & Woodhead, 1999). Αυτό δημιουργεί συχνά πρόβλημα στα άτομα εκείνα που χρησιμοποιούν γλωσσικούς κώδικες διαφορετικούς από αυτούς που χρησιμοποιεί η επίσημη εκπαίδευση. Η γλώσσα της επίσημης εκπαίδευσης προσεγγίζει ή συμπίπτει με τη γλώσσα των μέσων ή ανώτερων κοινωνικών τάξεων (Φραγκουδάκη, 1985. Bernstein, 1991. Holmes, 2001). Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά της κυρίαρχης κουλτούρας πλεονεκτούν έναντι των μειονοτήτων που χρησιμοποιούν διαφορετική γλώσσα ή διαφορετικές διαλέκτους. Η δυσαρμονία αυτή μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες για την εκπαιδευτική εμπειρία του παιδιού, αφού η γλωσσική ικανότητα είναι καθοριστική σε μεγάλο βαθμό για τη συμμετοχή του παιδιού στις περισσότερες δραστηριότητες μέσα στην τάξη. Βασικό κριτήριο για τη σχολική επίδοση είναι η γνώση της γλώσσας και η ικανότητά τους να αποκτούν ή όχι συγκεκριμένες δεξιότητες και γνωστικές έννοιες που απαιτούνται από το σχολείο. Οι συγκρούσεις που δημιουργούνται εξαιτίας των διαφορετικών πρακτικών γραμματισμού που φέρνουν τα παιδιά στο σχολείο από το οικογενειακό τους περιβάλλον, οδηγεί στην περιθωριοποίηση κάποιων παιδιών με αποτέλεσμα χαμηλές μορφωτικές επιδόσεις και σχολική διαρροή (Γκλιάου, 2005).

Ένας από τους στόχους των δασκάλων είναι να καθοδηγούν τη μαθησιακή δραστηριότητα των μαθητών σύμφωνα με τις οδηγίες του αναλυτικού προγράμματος και να προσπαθούν να συγκροτούν μια κοινή εκδοχή της γνώσης με τους μαθητές τους. Οι εκπαιδευτικοί σε όλο τον κόσμο χρησιμοποιούν στρατηγικές και τύπους συζήτησης για να καθοδηγήσουν τη μάθηση και την ανάπτυξη του λόγου μέσα στην τάξη. Όπως έχει περιγράψει ο Vygotsky (1997) κάθε λειτουργία στην εννοιολογική ανάπτυξη του παιδιού εμφανίζεται δυο φορές. Στο πραγματικό και το δυναμικό εξελικτικό επίπεδο. Η σημασία που έδωσε στο δυναμικό κι όχι στο πραγματικό επίπεδο του παιδιού άλλαξε τις ιδέες για τη σχέση ανάμεσα στη μάθηση και την ανάπτυξη. Το παιδί με τη συνεργατική μάθηση και τη γνωστική υποστήριξη μπορεί να πετύχει περισσότερα απ' ό,τι μόνο του, αφού αφυπνίζει εσωτερικές, εξελικτικές διαδικασίες που μπορούν να λειτουργήσουν μόνο όταν το παιδί αλληλεπιδρά με ανθρώπους του περιβάλλοντός του. Οι διαδικασίες που μορφοποιούνται και δομούνται σε αλληλεπίδραση με το κοινωνικό περιβάλλον αποτελούν τη βάση για τις διαδικασίες που στη συνέχεια εσωτερικεύονται και αποτελούν πια μέρος της ανεξάρτητης εξέλιξης του παιδιού.

Ο διάλογος, η συζήτηση μεταξύ εκπαιδευτικού-μαθητών είναι ιδιαίτερα σημαντικός διότι μεταδίδει στα παιδιά τη συσσωρευμένη εμπειρία και τα γνωστικά και επικοινωνιακά εργαλεία του πολιτισμού που βοηθούν στη μαθησιακή διαδικασία. Για να είναι αποτελεσματικός ο διάλογος, χρειάζεται ο εκπαιδευτικός να διερευνήσει το πεδίο της υπάρχουσας γνώσης του μαθητή. Έτσι καταφεύγει σε ερωτήσεις και ασκήσεις ελέγχου, μια σχεδιασμένη τακτική για να εμπλέξει το παιδί ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία (Moll & Whitmore, 1999). Μέσω των ερωτήσεων, των υπαινιγμών και των παρακινήσεων του εκπαιδευτικού τα παιδιά μπορούν να πετύχουν πράγματα που είναι δύσκολο να πετύχουν μόνο τους (Edwards & Mercer, 2001). Χρειάζεται αρχικά να δημιουργηθεί μια κοινή αντίληψη μεταξύ δάσκαλου και μαθητή, μια διαμοιρασμένη κατανόηση γύρω από το τι μαθαίνουν, κοινά πλαίσια σύλληψης και αναφοράς στα οποία βασική διαδικασία είναι αυτή που εισάγει τους

διδασκόμενους στον κόσμο των εννοιών του διδάσκοντα και κατ' επέκταση της εκπαιδευτικής κοινότητας, για να λειτουργήσει αποτελεσματικά η ομιλία στην τάξη. Μέσα από το διάλογο ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να δώσει κίνητρα στο μαθητή, να κατευθύνει τη μαθησιακή διαδικασία και να ελέγξει την κατανόηση των παιδιών. Οι ερωταποκρίσεις στη σχολική τάξη- ο Mercer (2000) αναφέρεται στην απευθείας εκμείευση της γνώσης των παιδιών από τον εκπαιδευτικό και στην εκμείευση με χρήση νύξεων- μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποτελεσματική στρατηγική για τη συγκρότηση της γνώσης και την προαγωγή της μάθησης.

Η ανταπόκριση των εκπαιδευτικών στα λεγόμενα των μαθητών μέσα από τεχνικές επιβεβαίωσης, απόρριψης, επανάληψης, εκτενής διατύπωσης ή επαναδιατύπωσης, περιγραφή της συλλογικής εμπειρίας ή ανακεφαλαίωση του θέματος θεωρούνται επίσης ουσιαστικές τεχνικές ανατροφοδότησης (Mercer, 2000). Όλες αυτές οι τεχνικές αποτελούν χρήσιμα εργαλεία του δασκάλου που βοηθούν τους μαθητές να εκτιμήσουν πόσο σχετικές είναι οι γνώσεις που διαθέτουν, να συνειδητοποιήσουν αυτά που ξέρουν, να αντιληφθούν τη λογική συνέχεια στις εμπειρίες τους, να βοηθηθούν στην απόκτηση και τη σταθεροποίηση της καινούριας γνώσης και στην αξιοποίηση της σε διαφορετικές συνθήκες. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να οργανώσει ένα περιβάλλον μάθησης όπου το παιδί θα αποκτήσει την επιδιωκόμενη γνώση στη διάρκεια πολλαπλών και πολύμορφων εμπειριών, μέσα σε κατάλληλα διαμορφωμένες συνθήκες, όπου αναπτύσσονται ενδιαφέρουσες δραστηριότητες, οι οποίες ξεκινούν από τα προσωπικά βιώματα και τις εμπειρίες του.

Η επιτυχία ή όχι κάθε διδακτικής ή μαθησιακής συνδιαλλαγής καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα της διαπροσωπικής σχέσης που υπάρχει μεταξύ του δασκάλου και του μαθητή. Ο δάσκαλος βρίσκεται συνήθως σε πιο ισχυρή θέση από τους μαθητές λόγω του ότι ελέγχει την πρόσβαση στις σωστές απαντήσεις και αξιολογεί την πρόοδο των μαθητών, αφού γνωρίζει περισσότερα από το παιδί κι έχει την ευθύνη για τη μεταβίβαση της γνώσης (Mercer, 2000). Η ασυμμετρία που υπάρχει στις σχέσεις παιδιού – εκπαιδευτικού ωστόσο δεν είναι μονόπλευρη, αφού το παιδί γνωρίζει πράγματα για τον κόσμο και τον εαυτό του τα οποία δεν γνωρίζει ο εκπαιδευτικός (Wood, 1999). Η μάθηση επομένως δεν εξαρτάται μόνο από την παρέμβαση του ενήλικα, αλλά και από τη συμμετοχή του παιδιού στη δική του εξέλιξη και μάθηση με τη λήψη πρωτοβουλιών σχετικά με τον τρόπο χειρισμού και συμμετοχής στην αλληλεπίδραση (Hughes & Westgate, 1999).

Η κοινωνική μάθηση και η διαμόρφωση της προσωπικότητας είναι δύο έννοιες αξεχώριστες και συμπληρωματικές (Cole & Cole, 2001). Η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (social competence) ως έννοια χρησιμοποιείται για να δείξει το επιθυμητό αναμενόμενο αποτέλεσμα της ανάπτυξης ενός παιδιού (Schaffer, 1996). Δηλώνει την ικανότητα κάποιου να αλληλεπιδρά αποτελεσματικά με το περιβάλλον και να επιτυγχάνει κοινωνικούς στόχους. Να εμπλέκεται σε πολύπλοκες διαπροσωπικές σχέσεις και να αναπτύσσει ειδικές δεξιότητες όπως, φιλικές σχέσεις με τους γύρω του, αποδοχή, συμπάθεια, εν-συναίσθηση. Η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων επιτρέπει στο παιδί την ομαλή προσαρμογή στην ομαδική ζωή της τάξης και την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων με τους γύρω του. Η οικογένεια αποτελεί το πρώτο πεδίο κοινωνικών σχέσεων αποφασιστικής σημασίας για την κοινωνική μάθηση του παιδιού, ενώ το σχολείο από την πλευρά του προσφέρει ένα συμπληρωματικό και ενισχυτικό πεδίο αλληλεπιδράσεων (Κυρίδης, 1996). Στο σχολείο το παιδί γίνεται μέλος μιας ομάδας. Η ατομική βιογραφία και οι ιδιαιτερότητες του καθενός πλουτίζουν την καθημερινή ζωή, αλλά συγχρόνως δημιουργούν και δυσκολίες, αφού τα παιδιά αδυνατούν πολλές φορές να κατανοήσουν τις ανάγκες και τα συναισθήματα των άλλων (Σακελλαρίου, 2002). Οι

κοινωνικές δεξιότητες αποτελούν σημείο αναφοράς για τη σχολική, προσωπική και επαγγελματική ζωή των ατόμων. Η απουσία ή η έλλειψη αυτών των δεξιοτήτων μπορεί να οδηγήσει στην απομόνωση, τη σχολική αποτυχία και διαρροή με αποτέλεσμα προβλήματα στη ζωή του παιδιού (Asher, Oden & Gottman, 1992). Έρευνες αποδεικνύουν ότι τα κοινωνικά απομονωμένα παιδιά μπορούν να διδαχθούν δεξιότητες που αυξάνουν τις κοινωνικές του επαφές και την αποδοχή από τους γύρω τους. Η θετική ενίσχυση από τον εκπαιδευτικό για τη βαθμιαία αλλαγή μιας συμπεριφοράς, η παρατήρηση ενός κοινωνικά αποτελεσματικού μοντέλου, η λεκτική καθοδήγηση αποτελούν αποτελεσματικές στρατηγικές στην κατεύθυνση βελτίωσης της κοινωνικής ανάπτυξης (Asher et al, 1992).

Μέχρι πριν από λίγα χρόνια οι περισσότεροι ειδικοί του κλασικού μοντέλου της κοινωνικής μάθησης αν και θεωρούσαν την αλληλεπίδραση ως απαραίτητο στοιχείο κοινωνικοποίησης, προϋπέθεταν ένα παιδί παθητικό που δέχεται τις επιδράσεις ενός κόσμου, ο οποίος διδάσκει την κοινωνικοποίηση (Damon, 1995). Παρέβλεπαν δηλαδή το γεγονός ότι το παιδί πρέπει να δουλέψει ατομικά και ενεργητικά για να δομήσει, να δημιουργήσει ή να αντισταθεί στις επιρροές της κοινωνικοποίησης. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια πολλοί ερευνητές δηλώνουν -άποψη που υποστήριζε και ο Piaget και προωθείται μέσα από τα καινούρια αναλυτικά προγράμματα- ότι η κατάκτηση της γνώσης είναι μια ενεργητική διαδικασία την οποία τα παιδιά οικοδομούν όταν εμπλέκονται ενεργά, όταν τους δίνονται δηλαδή ευκαιρίες να δημιουργούν, να επικοινωνούν, να ερευνούν, να φαντάζονται, να μαθαίνουν παίζοντας, να κατακτούν και να δομούν σταδιακά τη γνώση και να την αφομοιώνουν ανάλογα με τις ανάγκες, τις ικανότητες, τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες τους, μέσα δηλαδή από τη δική τους δραστηριότητα (Ουάντσογουερθ, 2001). Παράλληλα όμως πρόκειται και για μια συμμετοχική διαδικασία, όπου η μάθηση πραγματοποιείται μέσα σε ένα πολιτισμικό περιβάλλον (Vygotsky, 1997), όπου τόσο τα πράγματα όσο και τα μέσα που βοηθούν στην ανακάλυψη της γνώσης είναι προϊόντα ανθρώπινης ιστορίας και κουλτούρας (Σκούρα, 1994).

Η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση προϋποθέτει ότι η ατομική εξέλιξη πρέπει να κατανοηθεί ως πρόοδος από το κοινωνικό προς το ατομικό (Roggof, Mosier, Mistry & Gfnco, 1999). Αυτή η επίτευξη της ατομικότητας και ψυχονευρωτικής ωριμότητας εξαρτάται από τις αλληλεπιδράσεις με άλλα μέλη της κοινωνίας, ενήλικους και συνομηλίκους. Τα παιδιά δεν ανακαλύπτουν τις γνώσεις, αλλά τις οικειοποιούνται από το κοινωνικοπολιτικό τους περιβάλλον και στη συνέχεια οικοδομούν τις νοητικές διαδικασίες, καθώς τις χρησιμοποιούν στις συναναστροφές τους με τους άλλους. Κάθε μορφή αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται και δομείται από κοινού προσφέρει πλούσιο πεδίο εμπειριών και αρκετές ευκαιρίες για μάθηση και διδασκαλία (Hoogsteder, Meier & Elbers, 1999). Παράλληλα ο τρόπος που λειτουργεί κάποιος σε μια διδακτική, μαθησιακή συνδιαλλαγή αποτελεί ένα πολιτισμικό καθολικό σχήμα, οι ειδικές μορφές του οποίου είναι δυνατόν να εξαρτώνται από το περιβάλλον, τους στόχους της εξέλιξης και τη φύση της επαφής μεταξύ παιδιών και ενηλίκων (Faulkner & Woodhead, 1999).

Η σχολική ζωή προσφέρει καθημερινά ευκαιρίες για πολύπλευρες εμπειρίες που μεταβιβάζουν στο παιδί συναισθήματα αυτοεκτίμησης, αυτό-επιβεβαίωσης, εξωτερίκευσης συναισθημάτων και δεξιότητες, οι οποίες μπορούν να αποκτηθούν μέσω της ενεργούς συμμετοχής του παιδιού στη διαδικασία της μάθησης, με τη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος το οποίο δημιουργεί κίνητρα για ανακάλυψη, πειραματισμό, συνεργασία, επικοινωνία, αλληλεπίδραση. Αν και η κοινωνική μάθηση ξεκινά από τα βιώματα των παιδιών είναι αναγκαίο ο εκπαιδευτικός εκμεταλλευόμενος άλλοτε ευκαιρικά θέματα κι άλλοτε οργανώνοντας και

προετοιμάζοντας συγκεκριμένες δραστηριότητες να συστηματοποιεί, να προωθεί, να προκαλεί και να ενισχύει τις διαδικασίες της κοινωνικής μάθησης. Για την ανάπτυξη των παραπάνω κοινωνικών δεξιοτήτων ο εκπαιδευτικός μπορεί να οργανώσει δραστηριότητες όπως το θεατρικό παιχνίδι, η δραματοποίηση, η μαγειρική ή προσεγγίσεις μέσα από λογοτεχνικά κείμενα, κατάλληλα παιχνίδια ρόλων ή κανόνων, εικονογραφημένο υλικό, φωτογραφίες, άρθρα κ.ά. Στις περισσότερες από αυτές τις δραστηριότητες η κοινωνική μάθηση καλλιεργείται χωρίς να γίνεται αυτοσκοπός, με έμμεσο και φυσικό τρόπο.

Παράλληλα με αυτές τις δραστηριότητες η διδασκαλία και η μάθηση πρέπει να πραγματοποιούνται με τρόπους που λαμβάνουν υπόψη το περιβάλλον και τις σχέσεις που αναπτύσσονται. Σε κάθε σχολείο οι τρόποι με τους οποίους αλληλεπιδρούν οι δάσκαλοι και οι μαθητές διαμορφώνονται από τις πολιτισμικές παραδόσεις και από συγκεκριμένα περιβάλλοντα μέσα στα οποία λειτουργούν (Mercer, 2000). Σε κάθε κοινωνία οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν κάποια είδη στρατηγικών που θα καλλιεργήσουν και θα επεκτείνουν την κατάκτηση επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων -που είχαν αρχίσει να αναπτύσσονται στο οικογενειακό περιβάλλον- και οι οποίες συντελούν στην κοινωνικοποίηση και στη γνωστική ανάπτυξη των ατόμων.

2 Οπτικός Αλφαριθμητισμός στην Εκπαίδευση

“ Αυτοί που μελέτησαν προσεκτικά τον τρόπο διακυβέρνησης των ανθρώπων, πρέπει να έχουν πεισθεί πως η τύχη των εθνών εξαρτάται από την εκπαίδευση των νέων”

Αριστοτέλης

2.1 Εισαγωγή

Η κυριαρχία της εικόνας στις μέρες μας είναι αδιαμφισβήτητη. Οι εικόνες κατακλύζουν τις σύγχρονες μεταβιομηχανικές κοινωνίες, ενώ καθορίζουν το μεγαλύτερο ποσοστό των εμπειριών των ανθρώπων, από τη φωτογραφία, την τηλεόραση, την αφίσα, τα κόμικς, ως τον κινηματογράφο, το διαδίκτυο και τις πολυμεσικές εφαρμογές. Θα πρέπει ίσως να αναλογιστούμε πόσες πληροφορίες δέχεται ένας μαθητής, μόνο από τις εικόνες που αντικρίζει. Εξάλλου και από ψυχολογική θεώρηση, ο άνθρωπος ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό σε οπτικά ερεθίσματα, τόσο όσον αφορά στην απομνημόνευση πληροφοριών (απομνημονεύει το 30% των πληροφοριών με οπτικό τρόπο), όσο και στη μάθηση (ο άνθρωπος μαθαίνει κατά 83% μέσω της όρασης) (Treinchler 1967, Σιμάτος 1995). Αφού, λοιπόν, οι νέες γενιές μεγαλώνουν με συνεχώς αυξανόμενη την επίδραση των εικόνων στη ζωή τους, εκείνο που προκύπτει ως αναγκαιότητα είναι η εκπαίδευσή τους στον τρόπο πρόσληψης και χειρισμού της εικόνας, τον «οπτικό αλφαριθμητισμό» (visual literacy).

2.2 Η έννοια της μάθησης

Η μάθηση αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες προς την κατάκτηση της γνώσης ανεξάρτητα από το μέσο που θα χρησιμοποιηθεί. Η εξέλιξη της μάθησης και οι επιπτώσεις που έχει πάνω σε αυτόν δεν είναι αντίστοιχες με την βιολογική φθορά του ανθρώπου μέσα στο χρόνο. Το άτομο κατακτώντας εμπειρίες μέσα από την ζωή του οικοδομεί μια πορεία της μάθησης διαρκώς αυξανόμενη καθώς οι κατεκτημένες γνώσεις τον ωθούν σε υψηλότερες απαιτήσεις. Η μάθηση συνεπώς για τον άνθρωπο αποτελεί μια οργανωμένη διαδικασία αλλά με βασικό εργαλείο της την εμπειρία.

Προτέρημα του ανθρώπου απέναντι στη μάθηση είναι η ικανότητά του να παρατηρεί τον κόσμο που τον περιβάλλει. Άλλες προσεγγίσεις ορισμών για τη μάθηση δίνουν μεγάλη βαρύτητα στις μεταβολές που επιδέχονται τα ήδη κατεκτημένα από τον άνθρωπο, είτε αυτά αφορούν γνωστικά θέματα, είτε κοινωνικά και δεξιότητων εν γένει. Είναι λοιπόν ιδιαίτερα δύσκολο να βρεθεί ένας ορισμός για την μάθηση. Ο άνθρωπος κατά τον Πλάτωνα έχει την ιδιότητα να εμφυτεύει στο νου του τις ιδέες του ανεξάρτητα από το περιβάλλον στο οποίο γεννάται και αναπτύσσεται. Σύμφωνα όμως με τον John Locke, κατά τη γέννηση του ο άνθρωπος είναι σαν ένας «άγραφος πίνακας» (tabula rasa). Το άτομο γεννάται ένα άδειο πνεύμα, στο οποίο καταγράφει και εντυπώνει τις εμπειρίες και τα ερεθίσματα που θα λάβει από το περιβάλλον, ώστε να οδηγηθεί στη γνώση. Η σχολή της Ψυχολογίας της συμπεριφοράς με ιδρυτή τον Watson, βασιζόμενη στην εμπειρική θεωρία του Locke, αντιλαμβάνεται την συμπεριφορά του ατόμου ως «απάντηση» στα ερεθίσματα που

δέχεται από το περιβάλλον του. Ο μηχανισμός που είναι υπαίτιος για την απόκτηση της γνώσης σύμφωνα με τον Watson αναφέρεται ως «σχήμα Ερέθισμα-Απάντηση» και λειτουργεί συσσωρευτικά και συνειρμικά για το άτομο που μετέχει σε αυτόν.

Σύμφωνα με τον Jean Piaget, δύο ήταν τα τρωτά σημεία της εμπειρικής θεωρίας. Ο ρόλος που κατέχει το υποκείμενο κατά τη διαδικασία απόκτησης της γνώσης και η διαδικασία που ακολουθεί ο μηχανισμός απόκτησης της. Για τον Piaget ο μηχανισμός αυτός ονομάζεται αφομοίωση, κατά την οποία γίνεται ένα «φιλτράρισμα» του ερεθίσματος από το υποκείμενο, επιλέγοντας τα στοιχεία που είναι κοντά στα νοητικά όργανα που ήδη διαθέτει. Τη δραστηριότητα επιλογής της πληροφορίας από το αντικείμενο έρχεται να συμπληρώσει η δραστηριότητα της «ενσωμάτωσης» της καινούριας γνώσης στις ήδη κατεκτημένες. Η ψυχογενετική θεωρία του Piaget στρέφει τον εκπαιδευτικό στην κατανόηση των πιθανοτήτων που υπάρχουν σε σχέση με την ποιότητα και την ποσότητα των προσφερόμενων και αφομοιωμένων γνώσεων από τους μαθητές κατά τη διάρκεια μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας. Κάθε μαθητής θα επιλέξει από το σύνολο της προσφερόμενης γνώσης, στοιχεία που για να τα ενσωματώσει, θα πρέπει πρώτα να πραγματοποιήσει μια εργασία αναδόμησης κατά την οποία δεν μπορεί να τον ενισχύσει κανείς παρά μόνο ο εαυτός του. Το σημείο της θεωρίας του Piaget που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι, ότι τα «λάθη» των παιδιών που μετέχουν στη διαδικασία της μάθησης στην ουσία δεν υπάρχουν.

Ένα λάθος δεν είναι αρνητικό για αυτόν που το πράττει, αντιθέτως μπορεί να δημιουργήσει τις βάσεις για την διεύρυνση του γνωστικού φάσματος ενός παιδιού, ή ακόμα και ενός ενήλικα, θέτοντας νέους προβληματισμούς και αναθεωρώντας τις υπάρχουσες απόψεις του ατόμου. Η μάθηση από τη σκοπιά του Vygotsky, είναι σε συνεχή αλληλεπίδραση με την εξέλιξη του παιδιού. Μέσα από αυτή τη θεωρία συνεπάγεται η ανάγκη του συγκερασμού του επιπέδου ανάπτυξης του παιδιού με τον σχεδιασμό εκπαιδευτικής διαδικασίας που σκοπεύει να εφαρμόσει ο εκπαιδευτικός. Εάν η εκπαιδευτική παρέμβαση είναι καλά οργανωμένη σύμφωνα με όλες τις παραμέτρους τότε το παιδί θα μπορέσει πιο εύκολα να μεταβεί στην επόμενη ζώνη εξέλιξης του. Η θεωρία αυτή φέρει το όνομα της «ζώνης της εγγύτερης ανάπτυξης». Μέσα στο πλαίσιο αυτής της θεωρίας βαρύνουσα σημασία έχει και το παιχνίδι. Ο εκπαιδευτικός μπορεί κάλλιστα να χρησιμοποιήσει το παιχνίδι ώστε να ενισχύσει τους επιθυμητούς γι' αυτόν στόχους του προς τα παιδιά (Vygotsky, 1997).

2.3 Η παιδαγωγική των γραμματισμών

Μέχρι σήμερα εγγράμματα άτομο θεωρούσαμε εκείνο που ήξερε να γράφει και να διαβάζει ένα κείμενο στη μητρική του γλώσσα. Στην εποχή μας η εγγραμματοσύνη (γραμματισμός) έχει γίνει έννοια περισσότερο σύνθετη και ευρεία. Η έννοια «κείμενο», όπως την είχαμε συνηθίσει ως ένα σύνολο λέξεων, προτάσεων και παραγράφων, αλλάζει. Τα σύγχρονα «κείμενα», εκτός από γλωσσικά, είναι οπτικά, ακουστικά, συνδυάζουν εικόνα, ήχο και κίνηση(πολυτροπικά κείμενα) και για το λόγο αυτό απαιτούνται πρόσθετες δεξιότητες για να αποκωδικοποιηθούν. Επομένως τα άτομα έρχονται σε επαφή με περιστάσεις επικοινωνίας που απαιτούν περισσότερες δεξιότητες από εκείνες της ανάγνωσης και της γραφής. Αυτές οι νέες δεξιότητες σηματοδοτούν τα νέα είδη εγγραμματοσύνης / αλφαριθμητισμού (νέοι γραμματισμοί). Ανάλογα με το είδος του «κειμένου» το οποίο θα πρέπει να ερμηνεύσουμε ή να μεταδώσουμε, απαιτούνται και δεξιότητες του αντίστοιχου είδους γραμματισμού. Έτσι γίνεται λόγος για «οπτικό», «ψηφιακό» ή «γραμματισμό των ΜΜΕ». Η παιδαγωγική των γραμματισμών είναι η άσκηση των μαθητών στην

ανάγνωση και παραγωγή κειμένων κάθε είδους ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση και το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Η διαδικασία αυτή σέβεται και λαμβάνει υπόψη τα βιώματα, τα ενδιαφέροντα και την πολιτισμική ταυτότητα των μαθητών κατά το σχεδιασμό διδακτικών ενεργειών. Εμπλέκοντας το μαθητή σε δραστηριότητες πραγματικών περιστάσεων επικοινωνίας που θα συναντήσει και στην ενήλικη ζωή του, του δίνουμε τη δυνατότητα να οικοδομήσει τη γνώση με τρόπο ενεργητικό και προσωπικό. Μετατρέπουμε το μαθητή από παθητικό καταναλωτή έτοιμων γνώσεων και πληροφοριών σε κριτικό αναγνώστη και ερευνητή. Στην εισήγηση αυτή θα ασχοληθούμε με ένα από τα είδη γραμματισμού, τον οπτικό γραμματισμό, και θα διερευνήσουμε τις δυνατότητες εφαρμογής του στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων¹¹.

Ο γραμματισμός των ΜΜΕ συνιστά επιμέρους διάκριση του πληροφορικού γραμματισμού (information literacy). Μια άλλη συγγενής ως προς το αντικείμενο των ΜΜΕ διάκριση του πληροφορικού γραμματισμού είναι ο οπτικός γραμματισμός (visual literacy) που έχει ως στόχο του, μεταξύ άλλων, να βοηθήσει στην κατανόηση της εικόνας και των οπτικών μέσων, καθώς και του τρόπου με τον οποίο αυτά λειτουργούν μέσω της αποκάλυψης των δυνατοτήτων χειραγώγησης και προπαγάνδας (Παπούλια – Τζελέπη, 2004). Άλλωστε, η τηλεόραση συγκεντρώνει ο μεγαλύτερο ενδιαφέρον στις ποικίλες προσεγγίσεις που σχετίζονται με την εκπαιδευτική προβληματική γύρω από το θέμα αυτό (Chris & Potter, 1998). Επιπλέον, ο γραμματισμός στα ΜΜΕ μπορεί να οριστεί και ως εκπαίδευση στα ΜΜΕ ή ως δεξιότητες κριτικής παρακολούθησης και ανάπτυξη μιντιακών δυνατοτήτων (Lemish, 2009).

Με λίγα λόγια, ο ακριβής ορισμός του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου και οι διδακτικές και ερευνητικές μέθοδοι οριοθετούνται με ποικίλους τρόπους σε σχέση με την επιστημολογική οπτική από την οποία εξετάζονται, αλλά και ανάλογα με την παιδαγωγική κοουλτούρα, τις κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους της κάθε χώρας. Γενικά, σε διεθνές επίπεδο επισημαίνεται με έμφαση η ανάγκη για μία ορθολογική επεξεργασία των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Άλλοτε το επίκεντρο εντοπίζεται στην κριτική αξιολόγηση, και άλλοτε συμπεριλαμβάνει την επικοινωνία των μηνυμάτων.

Σταδιακά η εστίαση μετατοπίζεται στην καλλιέργεια, μέσω της εκπαίδευσης στα μέσα επικοινωνίας, των ακόλουθων δεξιοτήτων:

- κριτική στάση απέναντι σε κάθε είδους παραγωγή (κειμένα, άρθρα, βιβλία, οπτικοακουστικό υλικό)
- διύλιση των πληροφοριών, δηλαδή επιλογή εκείνων που «αξίζουν» την επεξεργασία
- συσχέτιση των πληροφοριών με τις γνώσεις που ήδη διαθέτει ο μαθητής και αξιολόγησή τους βάσει αυτών των γνώσεων
- διερεύνηση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των πληροφοριών που διακινούνται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και
- εμπιστοσύνη στην προσωπική κρίση και αποδοχή του πλουραλισμού των ιδεών

Η έγκαιρη και συστηματική περιγραφή, ερμηνεία και αξιολόγηση των περιεχομένων των ΜΜΕ, όπως είναι λόγου χάρη η γραμματική και το συντακτικό των τηλεοπτικών εκπομπών, αλλά και η εκμάθηση των γραπτών, οπτικών, προφορικών και επαγγελματικών κωδίκων, θεωρείται ότι επιτρέπει στα παιδιά να ανακαλύπτουν τους μηχανισμούς της τηλεοπτικής γλώσσας, της ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας, της πολιτικής επικοινωνίας και της διαφήμισης. Επιπροσθέτως, εξοπλίζονται με κριτικές δεξιότητες τηλεθέασης. Ειδικά και σε ό,τι αφορά την τηλεοπτική γλώσσα θεωρείται σκόπιμη η αποκάλυψη των γλωσσικών ρεπερτορίων που χρησιμοποιούνται στον τηλεοπτικώς εκφερόμενο δημοσιογραφικό λόγο, προκειμένου να εξυπηρετούνται άλλοτε εμπορικοί και άλλοτε ιδεολογικοί, ή και τα δύο ταυτόχρονα σκοποί.

¹¹ <http://users.sch.gr/eirskoura/wp-content/uploads/2013/04/grammatismos-blog.pdf>

Αδρομερώς, η εκπαίδευση στα μέσα δεν συνίσταται μόνο στην εκμάθηση της χρήσης και της αξιοποίησής τους για την παραγωγή συμβόλων, αλλά κυρίως στην καλλιέργεια της κριτικής στάσης απέναντι στα «προϊόντα» τους, δεδομένης μάλιστα της έντονης εμπορευματικής λειτουργίας που τα χαρακτηρίζει (Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, 2006).

2.4 Η επικοινωνία στο χώρο της εκπαίδευσης

Η επικοινωνία γενικά είναι η μεταβίβαση πληροφοριών μέσω μηνυμάτων. Τα μηνύματα αποστέλλονται από έναν πομπό προς έναν δέκτη με την διαμεσολάβηση του μέσου. Επομένως, το μέσο Επικοινωνίας αποτελεί τις τεχνικές της μετάδοσης ενός μηνύματος χωρίς όμως να ταυτίζεται με αυτό. Το μέσο δηλαδή, έχει τις δικές του δυνατότητες και περιορισμούς, με αποτέλεσμα να έχουμε διαφορετικό περιεχόμενο κατά περίπτωση όταν το ίδιο μήνυμα μεταδίδεται με διαφορετικό μέσο κάθε φορά. Για τους λόγους αυτούς διαφέρει ένα γραπτό από ένα προφορικό μήνυμα, η τηλεόραση λέει διαφορετικά πράγματα από ένα βιβλίο ενώ ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής έχει πολύ περισσότερες πληροφορίες και γνώσεις από μια εγκυκλοπαίδεια. Η χρήση των μέσων στην εκπαίδευση προσδιορίζει την εκπαιδευτική διαδικασία και τους ρόλους του δασκάλου και του μαθητή. Ο πομπός στην προκειμένη περίπτωση είναι ο δάσκαλος, ενώ ο δέκτης είναι ο μαθητής. Ο δάσκαλος, επομένως, χρησιμοποιεί διάφορα μέσα στην εκπαίδευση για να έχει τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα ως προς την κατανόηση και εμπέδωση του μαθήματος του από τους μαθητές.

2.5 Μορφές επικοινωνιακής δραστηριότητας στο γλωσσικό μάθημα

Μολονότι υπάρχουν πολλές μορφές επικοινωνιακής δραστηριότητας στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος, όπως η σύνταξη κειμένου αφίσας, η ελεύθερη δραματοποίηση, η διεκπεραίωση συνήθων συναλλαγών, η αποκωδικοποίηση συμβόλων, η ανάπτυξη – παρουσίαση ενός θέματος σε κοινό και άλλες, στην προκειμένη περίπτωση το ενδιαφέρον εστιάζεται σε εκείνες οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το γραμματισμό των ΜΜΕ. Ως τέτοιες δραστηριότητες αναφέρονται η σύνταξη και η έκδοση μίας σχολικής εφημερίδας, που είναι μια πραγματική περίπτωση επικοινωνίας, η συσχέτιση ενός τίτλου με ένα άρθρο, η διάκριση βασικών και μη βασικών πληροφοριών ενός κειμένου, η μαγνητοφώνηση και ακολούθως η απομαγνητοφώνηση ενός δελτίου ειδήσεων, η μετατροπή του προφορικού λόγου σε γραπτό και η σύγκρισή του με το λόγο των έντυπων ειδήσεων. Αρκετές από αυτές τις επικοινωνιακού τύπου δραστηριότητες μέσω των οποίων καλλιεργείται ο γραμματισμός στα ΜΜΕ γίνονται καθημερινά στις σχολικές τάξεις και έχουν προταθεί στη σχετική ελληνική βιβλιογραφία (Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης, 1997).

Πρόκειται για δραστηριότητες τις οποίες ο διδάσκων μπορεί να οργανώσει αποτελεσματικότερα μέσα στην τάξη εφόσον έχει μία καλή γνώση του πεδίου των μέσων μαζικής επικοινωνίας και είναι εξοικειωμένος με τις βασικές αρχές του γραμματισμού των ΜΜΕ. Ακολούθως, θα συνοψίσουμε ορισμένες χαρακτηριστικές προτάσεις για επικοινωνιακές δραστηριότητες που υπηρετούν μαθησιακούς στόχους¹² και των οποίων ο κεντρικός πυρήνας σχετίζεται άμεσα με τα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα μαζικής επικοινωνίας.

¹² Για περισσότερα, βλ. και Tannen, D. (επιμ.) 1982. *Spoken and written language; Exploring orality and literacy*. Network, NJ: Ablex.

Οι προτάσεις αυτές διατυπώνονται στην Ελλάδα κατά τα τελευταία δεκαπέντε τουλάχιστον έτη από εκπροσώπους της επικοινωνιακής προσέγγισης:

- **Ελεύθερη συζήτηση στην τάξη ή την ομάδα με αφορμή κάποιο επίκαιρο γεγονός:** Η άντληση αυτού του γεγονότος μπορεί να γίνει από τα δελτία ειδήσεων ή τις διάφορες ενημερωτικές εκπομπές της τηλεόρασης ή του ραδιοφώνου, από τις ειδησεογραφικές ιστοσελίδες (sites) και τα ιστολόγια (blogs) των συντακτών των εφημερίδων κ.ά. Επιπλέον, την αφορμή μπορεί να δώσει ένα απόσπασμα εφημερίδας το οποίο δεν είναι απαραίτητο να φέρει μόνον ο δάσκαλος, αλλά και τα ίδια τα παιδιά αυτενεργώντας και αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες. Ιδιαίτερα προθυμοποιούνται όταν ενστικτωδώς αισθανθούν ότι το συγκεκριμένο κείμενο μπορεί να αποτελέσει αφορμή για συζήτηση πολιτισμικών ή κοινωνικών ζητημάτων στην τάξη. Μια τέτοια πρωτοβουλία από την πλευρά των μαθητών είναι ιδιαίτερος σημαντική διότι η εκδήλωσή της προϋποθέτει ότι έχουν πεισθεί για τη διαθεσιμότητα και τη συναίσθηση της ασφάλειας από την πλευρά του δασκάλου να αξιοποιήσει το αυθεντικό κείμενο που κομίζουν και να επιβραβεύσει τους κομιστές αναδεικνύοντας το υλικό τους προς συζήτηση στη «δημόσια σφαίρα» της αίθουσας.

- **Συζήτηση στην τάξη ή την ομάδα μετά την ανάγνωση κάποιου κειμένου (άρθρο εφημερίδας, δοκίμιο, γρονογράφημα, μελέτη κ.ά.) – Διάκριση κύριας ή δευτερεύουσας πληροφορίας:** Τα παιδιά καλούνται να αναγνώσουν το κείμενο με κριτική ματιά, καθώς ο διδάσκων θέτει παραμέτρους και ζητήματα, όπως η υποκειμενικότητα και η αξιοπιστία του γράφοντα, η «γραμμή» του μέσου, η τυχόν ύπαρξη συμφερόντων που εξυπηρετούνται μέσα από τη δημοσιευμένη θέση, η ταυτότητα του «ενδιάμεσου» δημοσιογράφου κ.ά. Στα παιδιά εξηγείται ότι, ακόμη κι αν τα διάφορα δημοσιογραφικά κείμενα δίδουν την εντύπωση ότι καταργούν τις αποστάσεις μεταξύ των φορέων της εξουσίας και των εξουσιαζομένων, εκφράζουν μια γενική ιδεολογική συμπαράταξη με το κοινό και εγγράφουν την υπονόμηση της ιεραρχίας (Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, 2011), οι αποδέκτες καλούνται να τα αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό. Σύμφωνα με τις αρχές της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (Critical Discourse Analysis), τα κείμενα αντιμετωπίζονται ως μέρη κοινωνικών γεγονότων τα οποία διαμορφώνονται από τις αιτιώδεις δυνάμεις των κοινωνικών δομών, συμπεριλαμβανομένων των γλωσσών και των διαφόρων επιπέδων λόγου (Fairclough, 2003: 38 και του ιδίου, 2006: 162-165). Γενικότερα, η στάση που κανείς οφείλει να λαμβάνει απέναντι στα διάφορα τεμάχια λόγου μπορεί να περιγραφεί και ως στάση αυθεντικού κριτικού αλφαριθμητισμού (critical literary) (Cummins, 2002).

- **Σύνταξη ερωτηματολογίου - Πραγματοποίηση συνέντευξης:** Κατά την προετοιμασία αυτής της δραστηριότητας ο δάσκαλος μπει τους μαθητές όχι μόνο σε κάποιες τεχνικές λεπτομέρειες οι οποίες αφορούν στη διεξαγωγή της συνέντευξης, όπως είναι ο τεχνικός εξοπλισμός, αλλά και σε επίπεδο περιεχομένου και ιδεολογίας. Τα παιδιά μαθαίνουν να «διαβάζουν» ανάμεσα από τις γραμμές της συνέντευξης και να αναγνωρίζουν τον προσανατολισμό, την όποια επιβάρυνση ή και πιθανή μεροληψία που είναι δυνατόν να αποτυπώνεται και να εγγράφεται σε ένα συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο. Άλλωστε, η δομή και η σύνταξη ενός ερωτηματολογίου μπορεί να επηρεάσει, θετικά ή αρνητικά, το προφίλ του συνεντευξιαζόμενου και κατά συνέπεια την τελική γνώμη που θα διαμορφώσει γι' αυτόν ο αναγνώστης/ αποδέκτης. Εξάλλου, δεν αποκλείεται καθόλου μια συνέντευξη να ικανοποιεί διαφημιστικές ανάγκες ή να κινείται στα όρια της ενημέρωσης και της διαφήμισης (infomercial) (Chesney Mc, 2005).

- **Περιγραφή εικόνας, φωτογραφίας ή τηλεοπτικού «πλάνου»:** Ο διδάσκων εξηγεί στα παιδιά ότι οι εντυπώσεις που προκαλεί μία αλληλουχία εικόνων ή μία σειρά πλάνων μπορεί να εξαρτώνται από τη γωνία λήψης ή το «μοντάζ» που πιθανόν έχει προηγηθεί. Συζητά με τους μαθητές για τις πιθανές σκοπιμότητες που ενδεχομένως υποκρύπτουν οι διάφορες επιλογές, όπως είναι η απαξίωση ή η προβολή ενός ανθρώπου, ο εξωραϊσμός ή η δυσφήμιση μιας πραγματικότητας. Τα παιδιά διδάσκονται ότι εκτός από την προβολή του εκάστοτε πρωτεύοντος μηνύματος η μεταδιδόμενη εικόνα μπορεί να έχει ιδεολογικές ή διαφημιστικές σηματοδοτήσεις. Άλλωστε, πολλές φορές έχει διατυπωθεί η άποψη ότι επιδιώκεται τα εκπεμπόμενα μηνύματα που αφορούν σε καταναλωτικά προϊόντα να παρεισφρέουν με έντεχνους τρόπους στη συνείδηση των ανυποψίαστων τηλεθεατών (ό.π.).

- **Σύνταξη διαλόγου που έχει ως βάση μία σειρά εικόνων:** Η εντύπωση στον οπτικό γραμματισμό συνιστά σήμερα ένα μείζονος σημασίας εφόδιο για τον εκπαιδευτικό στην προσπάθειά του να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν την εικόνα και τα οπτικά μέσα, αλλά και να εκφραστούν μέσω αυτών. Οι μαθητές εξοικειώνονται με τη διαδικασία του λεγόμενου στη δημοσιογραφική γλώσσα «σπηλιάς» (Φιλιππάκης, 2005) και μαθαίνουν τη διαδικασία απόσπασης μίας ή πολλών εικόνων, αλλά και την τοποθέτησή τους σε μια συγκεκριμένη σειρά. Διδάσκονται τις διαφορές στο επίπεδο του νοήματος που δημιουργεί η κάθε αλληλουχία των εικόνων, αλλά και η σύνταξη του ενός ή του άλλου κειμένου που ενδέχεται να συμπληρώνει, να ερμηνεύει ή και να αναιρεί την προβαλλόμενη εικόνα. Οι διαφορετικοί διάλογοι οι οποίοι είναι δυνατόν να προκύπτουν ή να κατασκευάζονται κάθε φορά για να «επενδύσουν» το ίδιο «παζλ» των εικόνων αναδεικνύουν το ζήτημα της υποκειμενικότητας, αλλά και τις αδυναμίες αυτής καθαυτής της διαδικασίας της διαμεσολάβησης.

- **Άσκηση στη χρήση του διαδικτύου – Αναζήτηση και εντοπισμός πληροφορίας:** Τόσο η χρήση του ιντερνέτ, όσο και η αναζήτηση της πληροφορίας μπορούν να υπαχθούν στον πληροφορικό γραμματισμό, που συνδέεται όχι μόνον με το γραμματισμό των ΜΜΕ, αλλά και με τον υπολογιστικό γραμματισμό (computer literacy) (Τάφα, 2004). Ο δάσκαλος που έχει επίγνωση της σπουδαιότητας του πληροφορικού γραμματισμού ενθαρρύνει τους μαθητές προς μία στάση εκτίμησης της αξίας και της δύναμης της πληροφορίας, προκειμένου αυτοί να κατανοήσουν ότι η πληροφορία δεν είναι γνώση εάν δεν αναλυθεί και δεν γίνει αντικείμενο κριτικής αξιολόγησης. Ο μαθητής μυείται στο εύρος και τις χρήσεις των πηγών και των υπηρεσιών του παγκόσμιου δικτύου με στόχο να αντιλαμβάνεται τον τρόπο με τον οποίο αυτό το δίκτυο μπορεί να γίνεται αντικείμενο διαχείρισης και όχι μέσο εξάρτησης και παθητικοποίησης του ίδιου. Έτσι, είναι δυνατό να αποφεύγεται όχι μόνον η σύγχυση ή η υπερβολή κατά τη χρήση του διαδικτύου, με συνέπεια λόγω χάρη το φαινόμενο του εθισμού και της στέρησης, αλλά και η τυχόν εκδήλωση απογοήτευσης και δυσπιστίας σε σχέση με τις διακινούμενες «πληροφορίες» και τις παγίδες που αυτές πιθανόν υποκρύπτουν (Ελευθεροτυπία, 2008).

2.6 Η ενσωμάτωση του αλφαριθμητισμού των ΜΜΕ στη γλωσσική διδασκαλία

Η στενή σχέση του γραμματισμού με τη διδασκαλία του προφορικού και γραπτού λόγου έχει υπογραμμισθεί επαρκώς στη διεθνή βιβλιογραφία. Διατυπώνεται μάλιστα η άποψη ότι ο γραμματισμός μπορεί να ενταχθεί ως μία θεμελιώδης εκπαιδευτική πρακτική στο ερευνητικό πεδίο της αναδυόμενης εκπαιδευτικής γλωσσολογίας, καθώς αποτελεί μια ζωηρή πρόκληση για τα παιδαγωγικά και καθημερινά στερεότυπα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Stubbs, 1986).

Η εξέταση του συσχετισμού του γραμματισμού των ΜΜΕ με τη γλωσσική διδασκαλία μπορεί να γίνει στη βάση των αρχών της επικοινωνιακής χρήσης της γλώσσας, της σκόπιμης χρήσης του γλωσσικού κώδικα και της πρόκλησης του ενδιαφέροντος του μαθητή. Βέβαια δεν θα πρέπει να λανθάνουν της προσοχής μας οι ζωηρές αντιπαραθέσεις γύρω από το εάν πράγματι υπάρχει μία αιτιώδης σχέση - και ειδικότερα αρνητική - ανάμεσα στα ΜΜΕ και τη δημιουργικότητα ή και την φαντασία των παιδιών (Mac Beth, 1996, Singer, 1993).

Ειδικότερα πάντως προσφέρεται η θέση ότι, κατά τη διδασκαλία των γλωσσικών μαθημάτων, το ενδιαφέρον των παιδιών μπορεί να κινητοποιήσει η ενασχόληση με το αποκαλούμενο αυθεντικό υλικό (Μήτσης, 2004) και προς αυτή την κατεύθυνση τα ΜΜΕ είναι σε θέση να διαδραματίζουν ένα ρόλο θετικό. Το αυθεντικό υλικό ή *αυθεντικό χρηστικό κείμενο* (ό.π.), όπως είναι ένα δημόσιο έγγραφο, μία επιστολή, μία αίτηση ή ένα απομαγνητοφωνημένο απόσπασμα από ένα τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων, διαθέτει το απαιτούμενο βιωματικό και επικοινωνιακό φορτίο, αλλά και τα τυπικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε κειμενικού είδους στο οποίο ανήκει. Η επαφή των μαθητών με αυθεντικά κείμενα

τους παρέχει τη δυνατότητα να εξοικειώνονται με τα επίπεδα ύφους της νεοελληνικής γλώσσας, να ασκούνται συστηματικά στην εκμετάλλευση της γλωσσικής ποικιλίας και να διαπιστώνουν στην πράξη την ευκαμψία του γλωσσικού κώδικα, αλλά και την ιστορική διάσταση της ελληνικής γλώσσας (Μπαμπινιώτης, 1994).

Απεναντίας, το κατασκευασμένο ή *τεχνητό γλωσσικό υλικό* ενέχει τον κίνδυνο να λειτουργεί για τα παιδιά ως ένα άψυχο και άχρωμο τμήμα λόγου που δεν συγκινεί και δεν αξιοποιεί τη φυσική περιέργεια ή τη φαντασία τους (Ιορδανίδου & Φτερνιάτη, 2000 και Combettes, 1988).

Όπως συνάγεται ως συμπέρασμα, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι δυνατόν - υπό προϋποθέσεις - να λειτουργούν ως μία πλούσια δεξαμενή κοινωνικών, πολιτικών, επιστημονικών ή άλλων λόγων που αξιοποιούμενα με κριτικό πνεύμα από το δάσκαλο μπορούν να προκαλέσουν ενδιαφέροντα αντανάκλαστικά στους μαθητές, αλλά και τους ίδιους τους δασκάλους τους. Τα παιδιά αποδεσμεύονται από το ρόλο του παθητικού αποδέκτη και ξεκινούν μία διαδρομή κριτικής ανάγνωσης και μελέτης. Η διαδρομή αυτή με την απαραίτητη ενθάρρυνση από την πλευρά του δασκάλου και της οικογένειας μπορεί να καταλήξει στο σχηματισμό και τη γέννηση μιας διάθεσης ή και βούλησης για ανάληψη πρωτοβουλιών με στόχο την ενεργητική συμμετοχή των μαθητών και ενηλίκων αργότερα στη γενικότερη διαμόρφωση των κειμένων της δημόσιας σφαίρας.

2.7 Οπτικός αλφαριθμητισμός

Ο οπτικός αλφαριθμητισμός σχετίζεται με την ικανότητα κατανόησης, σύλληψης ιδεών, παραγωγής ερμηνειών, καθώς και κριτικής ανάγνωσης και επικοινωνίας όλων αυτών. (Ράπτης, 2002). Η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην ανάπτυξη του οπτικού αλφαριθμητισμού είναι καίριας σημασίας. Ο υπολογιστής για παράδειγμα προσφέρει ένα μαθησιακό περιβάλλον, ίσως μοναδικό, όπου αναπτύσσονται μέθοδοι με τις οποίες οι οπτικές ιδέες εκφράζονται, διερευνώνται, δοκιμάζονται, μεταδίδονται και μοιράζονται. Οι νέες τεχνολογίες, με τον πλούτο των οπτικών ερεθισμάτων και εργαλείων παραγωγής εικόνας που προσφέρουν, αποτελούν ένα πολύ καλό μέσο για την προσέγγιση και πρακτική αξιοποίηση των οπτικών προτύπων, καθώς και την ανάπτυξη συνδυαστικής και κριτικής σκέψης.

2.7.1 Οφέλη οπτικού αλφαριθμητισμού για τους μαθητές

Τα οφέλη του οπτικού αλφαριθμητισμού σύμφωνα με πολλούς συγγραφείς έγκεινται στα αποτελέσματα αυτού μέσω διαφόρων μεθόδων και πάντα προς την αποτελεσματικότητα αυτών προς τους δέκτες. Κάποια από αυτά είναι:

- Καλλιέργεια κριτικής σκέψης, αποφυγή χειραγώγησης ή εξαπάτησης από οπτικά μηνύματα κάθε είδους και από τη διαφήμιση
- Άσκηση της αντίληψης και της μνήμης
- Ανάπτυξη της δημιουργικότητας και ενίσχυση της αποκλίνουσας σκέψης
- Άσκηση στην κατηγοριοποίηση, ταξινόμηση και αρχειοθέτηση ιδεών
- Βελτίωση της μάθησης και της απόδοσης των μαθητών, ευκολότερη διατήρηση και ανάκληση γνώσεων
- Διάκριση του σημαντικού από το περιττό, της κεντρικής από τις δευτερεύουσες ιδέες ενός οπτικού μηνύματος ή ενός διαγράμματος
- Κατανόηση και σεβασμός των ηθικών, νομικών και κοινωνικοπολιτικών διαστάσεων κάθε οπτικής πληροφορίας
- Βιωματική και συνεργατική μάθηση
- Ενίσχυση και ενθάρρυνση των μαθητών με γλωσσικά προβλήματα που, ωστόσο, διαθέτουν κάποιο άλλο είδος νοημοσύνης (όπως για παράδειγμα η Οπτική/Χωρική, η

Μουσική , η διαπροσωπική), εφόσον είναι γνωστό ότι η παραδοσιακή εκπαίδευση ευνοεί κυρίως τη Γλωσσική και τη Λογική/ μαθηματική νοημοσύνη σύμφωνα με τον H.Gardner, καθηγητή Ψυχολογίας της Μάθησης στο πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ.

· Χρήση των οπτικών μηνυμάτων ως κοινής γλώσσας συνεννόησης (ως lingua franca) σε τάξεις με πολυπολιτισμικό χαρακτήρα¹³.

2.7.2 Εφαρμογές οπτικού αλφαριθμητισμού

Ο οπτικός γραμματισμός δεν επιχειρεί να αναιρέσει ή να εκτοπίσει αλλά να συμπληρώσει και να εμπλουτίσει τις καθιερωμένες διδακτικές πρακτικές γραμματισμού. Η εικόνα, στατική ή κινούμενη, δρα συμπληρωματικά στο λόγο, δεν τον υποκαθιστά. Οι μαθητές θα πρέπει να ασκηθούν και στο χειρισμό των εικόνων για να κάνουν το λόγο τους πιο αποτελεσματικό. Η οπτική πληροφορία απαιτεί κατάλληλη διδακτική προσέγγιση και διαδικασία. Οι μαθητές δεν καταναλώνουν εικόνες, όπως μέχρι τώρα κατανάλωναν έτοιμες γνώσεις. Εξετάζουν με κριτικό τρόπο το οπτικό υλικό , το αποκωδικοποιούν και απαντούν σε ερωτήσεις που έχουν σχέση με το φανερό και το λανθάνον νόημα τους, με την αποτελεσματικότητα και τη δύναμη πειθούς που διαθέτουν. Παράλληλα, όταν εκείνοι χρησιμοποιούν οπτικό υλικό στα κείμενα τους θα πρέπει να έχουν απαντήσεις στο ερώτημα πώς θα διαπλέξουν την εικόνα με το λόγο, ποιο είναι το περιττό και ποιο το απαραίτητο σε μια εννοιολογική χαρτογράφηση, με ποιους τρόπους μπορούν να οπτικοποιούν ιδέες, συναισθήματα και νοήματα. Δεν περιμένουμε όλοι οι μαθητές μας να ανταποκριθούν με τον ίδιο τρόπο στα νέα δεδομένα. Οι αλλαγές έρχονται σταδιακά και κάθε μαθητής έχει το δικό του ρυθμό και τρόπο αντίδρασης. Η ψυχαγωγία είναι, δίχως αμφιβολία, απαραίτητη στο ρυθμό, όταν συνδυάζεται με τη μαθησιακή διαδικασία. Αυτό που μαθαίνει κανείς με τρόπο ευχάριστο έχει και μεγαλύτερη διάρκεια και σταθερότητα. Ωστόσο, ύστερα από χρόνια μετωπικής διδασκαλίας, θα πρέπει να συνηθίσουμε τους μαθητές μας να αναζητούν τη γνώση στην εικόνα και να μην την συνδέουν αποκλειστικά με μια άκαρπη μαθησιακά διασκέδαση.

Τα οπτικά μηνύματα που δύναται να παραχθούν προς τα έξω και τα οποία παρουσιάζονται παρακάτω με εικόνες και παραδείγματα προέρχονται από παράγοντες όπως:

- Φωτογραφίες
- Σχέδια-σκίτσα
- Έργα τέχνης
- Αναπαραστάσεις (διαγράμματα, πίνακες, ιστογράμματα, σχήματα, γραφικές παραστάσεις)
- Διαφημίσεις
- Κινούμενες εικόνες

2.7.2.1 Αφίσα

Η αφίσα ανήκει στο μεταίχμιο μεταξύ της φωτογραφίας και του σχεδίου. Η λέξη αφίσα είναι γαλλικής προέλευσης, από τη λέξη afficher που σημαίνει τοιχοκολλώ. Η προέλευση της αφίσας είναι πολύ παλιά, ήδη από τα ρωμαϊκά χρόνια συναντάμε το είδος της αφίσας αλλά ιδιαίτερη άνθιση γνωρίζει μόλις στο τέλος του 19ου αι. μ.Χ. Η αφίσα, εκτός από ένα κατεξοχήν παραδοσιακό οπτικό μέσο, αποτελεί

¹³ <http://users.sch.gr/eirskoura/wp-content/uploads/2013/04/grammatismos-blog.pdf>

και ένα είδος επικοινωνιακού μέσου τη σημερινή εποχή. Οι αφίσες διαφημιστικού περιεχομένου, όπως για παράδειγμα, αφίσες πολιτικών κομμάτων, διαφόρων προϊόντων, κινηματογραφικών ταινιών ή θεατρικών παραστάσεων, κατακλύζουν τους δρόμους, τα γήπεδα, τα εμπορικά πολυκαταστήματα και κάθε λογής τοποθεσίες, που οι ειδικοί του marketing πιστεύουν ότι θα τις παρατηρήσει ένα μεγάλο μέρος του κοινού. Ο κύριος στόχος των αφισών είναι η μεταφορά μηνυμάτων προς το κοινό, είτε αφορά εξειδικευμένο κοινό είτε το σύνολο αυτών που θα τις παρατηρήσουν. Προσπαθούν να χειραγωγήσουν το κοινό προβάλλοντας με τον πιο ιδανικό τρόπο το αντικείμενο που διαφημίζουν, ως το πλέον ιδανικό για αγορά ή οποιαδήποτε προτίμηση είναι ο στόχος τους (Moles. A.,1970).

Επομένως, η αφίσα είναι ένα είδος οχήματος μηνυμάτων προς την κοινωνία διαφόρων κατηγοριών (χιουμοριστικά, πολιτικά, εκπαιδευτικά, πολιτιστικά, κ.α) τα οποία απαιτούν ανάλυση και αποκωδικοποίηση για να γίνουν κατανοητά. Ο στόχος, επομένως, των αφισών ως οπτικά μέσα και μέσα επικοινωνίας ταυτόχρονα, είναι ο ίδιος με τον στόχο της παιδαγωγικής επιστήμης. Ο αναγνώστης μιας αφίσας προσπαθεί να αναγνώσει την αφίσα και να επικοινωνήσει με αυτό τον τρόπο με τον δημιουργό της. Με αυτόν τον τρόπο, διεισδύει στον κόσμο του δημιουργού της αφίσας και είναι πλέον ικανός να κρίνει, να επεξεργαστεί και να δεχθεί ή να απορρίψει τα μηνύματα της.

Η παιδαγωγική από την δική της μεριά, προσπαθεί να καταστήσει ικανό το παιδί, να κρίνει, να επεξεργάζεται και να δέχεται ή να απορρίπτει οτιδήποτε δέχεται από την κοινωνία, δηλαδή να μπορεί να αποκτήσει την δική του οντότητα και να γίνει ανεξάρτητος άνθρωπος με κριτική ικανότητα.

Σχήμα 2.7.1: MILDE SORTE «für lebensfrohe menschen»

Πηγή: <http://www.zigsam.at/>

απολαμβάνουμε τον καφέ μας, γιατί να μην απολαμβάνουμε και ένα ωραίο τσιγάρο;

Πάνω ακριβώς από την παρέα, μια λεζάντα αναγράφει «für lebensfrohe menschen» που σημαίνει «για τους ανθρώπους που αγαπούν τη διασκέδαση» και στο κάτω δεξιό μέρος της εικόνας εφάπτεται ένα πακέτο σιγάρο MILDE SORTE. Αναλύοντας την συγκεκριμένη εικόνα, διαπιστώνουμε ότι κυριαρχεί η έννοια του αισθησιασμού, με τα εξής σημεία: το στράπλες φόρεμα της κοπέλας, η κυριαρχία του κόκκινου χρώματος και το λάγνο ύφος της

Στη συνέχεια παραθέτονται, δύο τυχαία παραδείγματα αφισών, προκειμένου να γίνει καλύτερα κατανοητός ο ρόλος των αφισών ως οπτικών μέσων, στην κοινωνία ειδικά και στην εκπαίδευση ειδικότερα.

Η πρώτη αφίσα διαφημίζει τα τσιγάρα MILDE SORTE. Η αφίσα απεικονίζει μια παρέα να απολαμβάνει τον καφέ της σε μια όμορφη γειτονιά σε ένα πολύ ωραίο καφέ. Αυτό που διακρίνεται περισσότερο είναι η θετική διάθεση που όλοι έχουν, κουβεντιάζοντας και απολαμβάνοντας την ημέρα. Αν και δεν μπορούμε να διακρίνουμε ξεκάθαρα όλα τα άτομα να κρατούν στα χέρια τους τσιγάρο – παρά μόνο δύο από αυτά -, κοιτάζοντας το κεντρικό πακέτο, τα χρώματα, η στάση τους, σου δημιουργούν αμέσως την εντύπωση ότι καπνίζουν τη συγκεκριμένη μάρκα. Η φωτογραφία είναι αυθόρμητη, δεν κοιτούν στο φακό και περνούν την αίσθηση ότι πράγματι αυτή η παρέα είναι της διπλανής καφετέρας. Απολαμβάνουν την κάθε στιγμή, είναι μέρα, έχει ήλιο, που αυτό σημαίνει φωτεινότητα και καλή διάθεση. Συνδυαστικά όλα αυτά παραπέμπουν στην γενική εικόνα του ότι όταν βγαίνουμε έξω με την παρέα μας για ένα καφέ και

κοπέλας. Επιπροσθέτως το ζευγάρι απολαμβάνει το κάπνισμα του τσιγάρου. Αυτό το δηλώνουν το χαμόγελο του ζευγαριού, η άνετη στάση τους το εξωτικό περιβάλλον. Στην σύγχρονη κοινωνία, ένα ζευγάρι που χαμογελάει καπνίζοντας και έχοντας μια ανέμελη στάση, δηλώνει την ευτυχία, η οποία είναι πάντα διττή. Η διαφήμιση αναπαράγει τις κοινωνικές αξίες, που κυριαρχούν στη σημερινή εποχή και το την συγκεκριμένη παρέα να περνάει ευχάριστες στιγμές δείχνοντας ευτυχισμένοι και χαρούμενοι. Η επιλογή αυτή δεν είναι τυχαία. Αυτό που ενδιαφέρει την εταιρεία προώθησης του συγκεκριμένου προϊόντος είναι η έκφραση του ζευγαριού.

Η δεύτερη αφίσα απεικονίζει το αναψυκτικό ΕΨΑ. Σε δύο γεύσεις, λεμονάδα και πορτοκαλάδα λέγοντας ότι είναι από φυσικά φρούτα δίνει μια ιδιαίτερη αίσθηση σε αυτόν που τη βλέπει. Η γυναίκα που κρατάει το ποτήρι φοράει καλοκαιρινά ρούχα, δείχνοντας μας ότι μιλάμε για καλοκαιρινή περίοδο και ότι το καλοκαίρι δεν υπάρχει καλύτερη επιλογή από ένα δροσιστικό αναψυκτικό ΕΨΑ. Στο κάτω μέρος της αφίσας, έχουν τοποθετηθεί 2 φρούτα, ένα πορτοκάλι, ένα λεμόνι, ένα ποτήρι πορτοκαλάδας και ένα γυάλινο μπουκάλι λεμονάδας. Δεν απεικονίζεται μόνο το τελικό προϊόν, αλλά και τα φρούτα από τα οποία έχει βγει ο φυσικός χυμός. Έτσι με αυτό τον τρόπο το προϊόν είναι περισσότερο ελκυστικό καθώς δίνει την αίσθηση του απτού, του ρεαλιστικού και ότι με μία κίνηση μπορεί κάποιος να πιεί την πορτοκαλάδα από την ίδια την αφίσα.

Επομένως, από την μελέτη των δύο παραπάνω παραδειγμάτων, ότι αυτό που έχει σημασία είναι η παρατηρητικότητα του θεατή. Όσο πιο παρατηρητικός είναι ο θεατής, τόσο πιο βαθύτερη και λεπτομερέστερη ανάλυση επιτυγχάνεται. Οι αναλύσεις των εικόνων προσφέρουν, εκτός από την επίτευξη του παιδαγωγικού τους σκοπού, που είναι η οπτική αγωγή, και την διδακτική βοήθεια στον εκπαιδευτικό μέσω των ασκήσεων γλωσσικής διδασκαλίας. Η εικόνα μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εργασίας σε αρκετά σχολικά μαθήματα, όπως στην Ιστορία, Γεωγραφία, Θρησκευτικά, κα.

Συμπερασματικά, για να μπορέσει ένας εκπαιδευτικός να εκμεταλλευτεί τα οφέλη που δύναται να του προσφέρει η εικόνα στην διδασκαλία ενός μαθήματος, αποτελεί προϋπόθεση η μύηση του στην οπτική γλώσσα.

2.7.2.2 Φωτογραφία

Όπως ήδη έχει ειπωθεί με τον όρο ΜΜΕ χαρακτηρίζονται όλα τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, όπως η τηλεόραση, ο κινηματογράφος, το βίντεο, το ραδιόφωνο, η διαφήμιση, τα περιοδικά, οι εφημερίδες, οι υπολογιστές, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, το Διαδίκτυο αλλά και η φωτογραφία. Η φωτογραφία θεωρείται από τα πιο παλιά οπτικά μέσα για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων ενός μαθήματος. Κάποτε η φωτογραφική μηχανή θεωρούνταν ένα ακριβό αντικείμενο για να το αγοράσει μια

Σχήμα 2.7.2: ΕΨΑ Εκ Φυσικών Χυμών

Πηγή:

<http://www.athensmagazine.gr/bestofathens/articles/15144>

μέση αστική οικογένεια και επομένως το κατείχαν μια μικρή μειοψηφία ανθρώπων. Σήμερα όμως, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, η φωτογραφική μηχανή έχει γίνει προσιτή σε πολύ κόσμο, ακόμα και σε μικρά παιδιά.

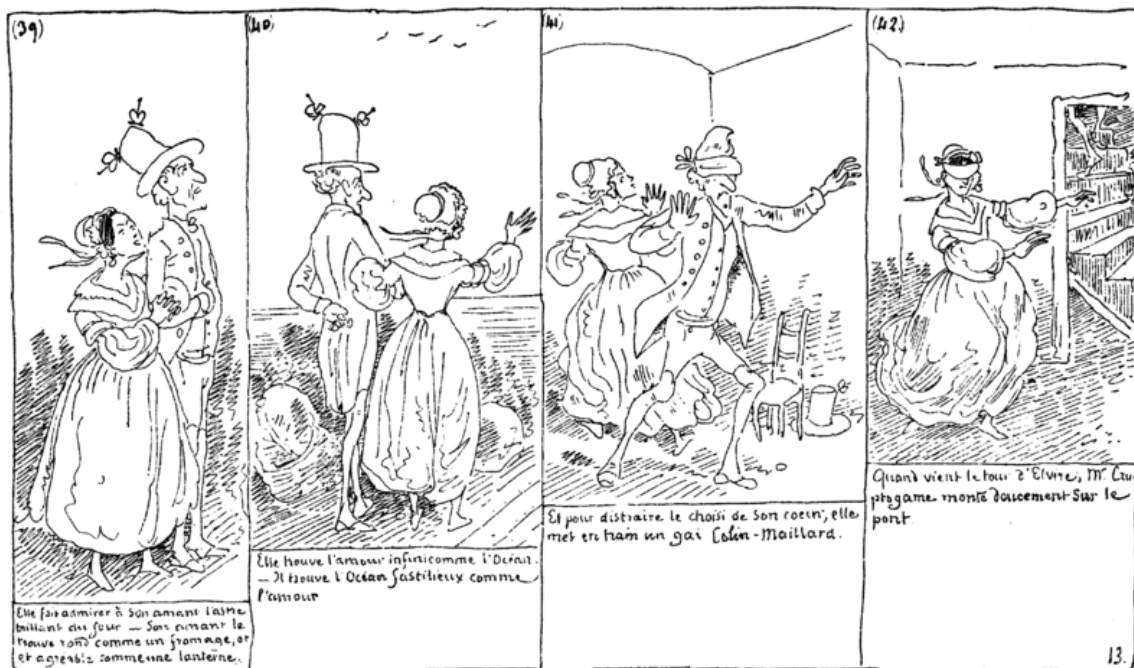
Όσον αφορά την γενικότερη θεωρία λειτουργίας της, η φωτογραφική μηχανή δεν είναι τίποτα άλλο από ένα κουτί, που δεν επιτρέπει στο φως να εισέλθει μέσα του. Η φωτογραφία, η οποία είναι το προϊόν της φωτογραφικής μηχανής, δεν είναι τίποτα άλλο από μια ποσότητα φωτός που εγγράφεται σε μια ευαίσθητη επιφάνεια, που ονομάζεται φιλμ.

2.7.2.3 Κόμικς – Γελοιογραφίες – Σκίτσα εποχής

Τα κόμικς θεωρούνται τα βιβλία των παιδιών. Τα κόμικς (αγγλ. *comics*), που είναι γνωστά και ως ένατη τέχνη, είναι μια μορφή οπτικής τέχνης που αποτελείται από εικόνες που συνήθως συνδυάζονται με κείμενο, το οποίο συχνά βρίσκεται σε συννεφάκια κειμένου ή λεζάντες. Η ονομασία των κόμικς προέρχεται από την ελληνική λέξη “κωμικός” και αυτό γιατί οι πρώτες ιστορίες ήταν κωμικού περιεχομένου. Αρχικά απευθύνονταν μόνο σε παιδιά, αλλά αργότερα άρχισαν να διαβάζονται και από μεγάλους. Παλιότερα εντάσσονταν στην παραλογοτεχνία. Για να υπάρξει κόμικς πρέπει να υπάρχουν διαδοχικές εικόνες όπου η μία συνεχίζει το νόημα της άλλης. Μία ιστορία κόμικς είναι πάντα τυπωμένη σε χαρτί.

Ο Ελβετός Ροδόλφος Τόπφερ δημιούργησε την πρώτη ιστορία κόμικς το 1827. Αναδημοσίευση αυτής της ιστορίας είχε γίνει στα αγγλικά το 1842, μισό αιώνα περίπου πριν κυκλοφορήσει στη Αμερική το «Κίτρινο Παιδί» (1896) το οποίο γνώρισε μεγάλη επιτυχία και η θεματολογία των ιστοριών του απευθυνόταν κατά κύριο λόγο στο παιδικό κοινό. Την δεκαετία του '30 στη Αμερική έκαναν την εμφάνισή τους ο Σούπερμαν και ο Μίκυ Μάους. Δημιουργός του Μίκυ Μάους ήταν ο Ουόλντ Ντίσνεϊ. Εκείνη την εποχή ο Ντίσνεϊ έψαχνε να βρει έναν καινούριο

Σχήμα 2.7.3: Histoire de Monsieur Cryptogame

Πηγή: Rodolphe Töpffer, Wikipedia, 1845

πρωταγωνιστή κινούμενων σχεδίων προκειμένου να αντικαταστήσει τον προηγούμενο του ήρωα, τον Όσβαλντ τον Τυχερό Λαγό. Λέγεται πως ο Ντίσνεϊ συνέλαβε την ιδέα να χρησιμοποιήσει ένα ποντίκι ως πρωταγωνιστή ταξιδεύοντας κάποτε με τρένο από την Νέα Υόρκη στο Χόλυγουντ μαζί με την γυναίκα του Λίλιαν. Η περίοδος ακμής των κόμικς υπήρξε το διάστημα από το 1935 ως το 1950, ενώ τότε άρχισε η χρυσή εποχή των ευρωπαϊκών κόμικς που κράτησε ως το 1970. Παρακάτω παρατίθενται μια σελίδα από τον Rodolphe Töpffer, του οποίου το έργο έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της μορφής των κόμικς¹⁴.

2.7.3 Εργαλεία αλφαριθμητισμού

Τα εργαλεία μάθησης αλφαριθμητισμού περιλαμβάνουν μια μεγάλη ποικιλία από δραστηριότητες που μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά ηλικίας τριών έως έξι για την ανάπτυξη της γνώσης. Τα εργαλεία αυτά ενθαρρύνουν την πρόωρη ανάπτυξη παιδικής ηλικίας σε σημαντικούς τομείς, όπως η μνήμη, ανάκληση, προγραμματισμού και λεπτές κινητικές δεξιότητες. Πολλά παιδιά προσχολικής εργαλεία μάθησης είναι διαθέσιμο για δωρεάν από online πηγές, όπως τα εκπαιδευτικά και δάσκαλος ιστοσελίδες και φύλλα εργασίας¹⁵. Το διασκόπιο, το επισκόπιο και το γραφοσκόπιο είναι μερικά μόνο από τα εργαλεία που επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν στην συγκεκριμένη ενότητα.

2.7.3.1 Διασκόπιο

Το διασκόπιο, το οποίο ονομάζεται διεθνώς slides projector, προβάλλει μικρές διαφάνειες, οι οποίες παράγονται από φιλμ των 35 χιλιοστών και έχουν διαστάσεις 23 X 34 χιλιοστά. Υπάρχουν όμως και διαφάνειες των 28 X 34 χιλιοστά ή και των 40 X 40 χιλιοστά. Αυτές οι διαφάνειες είναι συνήθως πλαισιωμένες σε χάρτινα ή πλαστικά πλαίσια, διαστάσεων 5 X 5 εκατοστά.

Το διασκόπιο θεωρείται από τα πλέον διαδεδομένα και παιδαγωγικά αναγνωρισμένα οπτικά μέσα. Η παιδαγωγική αξία του διασκοπίου αυξάνεται, καθώς καινούργια μοντέλα βγαίνουν συνεχώς στην αγορά, με αποτέλεσμα την όλο και αυξανόμενη χρήση και, ταυτόχρονα, αναγνώρισή του. Τα τεχνικά χαρακτηριστικά ενός διασκοπίου είναι αρκετά και τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται, ακολουθώντας τον αλματώδη ρυθμό ανάπτυξης της τεχνολογίας.

Το διασκόπιο όπως και τα προαναφερθέντα οπτικά όργανα, παρουσιάζει κάποια πλεονεκτήματα, όπως παρακάτω:

- Ο χειρισμός του είναι απλός
- Δεν είναι βαρύ και ογκώδες μέσο, με αποτέλεσμα ο χειριστής να μην δυσκολεύεται στον χειρισμό του
- Είναι οπτικό μέσο που δεν απαιτεί πλήρη συσκότιση για την καλύτερη δυνατή προβολή των slides

¹⁴

https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUK Ewj_4MCuisbNAhWCtBQKHRY7AfUQFggtMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.pre.aegean.gr%2Ffolklore%2Fsenaria-didaskalias%2F200243.pptx&usq=AFQjCNEmFRayB5cgrmtonB0rjxJhULw35w&sig2=9glDs4nQl6ODiBD wkipfA

¹⁵ <http://el.educationcollege.info/k12/preschool/1013086234.html>

- Το είδωλο που προβάλλει το διασκόπιο είναι πολύ φωτεινό και γι' αυτό βοηθάει πολύ η χρήση του κατά την διδασκαλία των μαθημάτων
- Το κόστος αγοράς του είναι ιδιαίτερα συμφέρον, συγκριτικά με άλλα οπτικά μέσα, όπως είναι, για παράδειγμα, η φωτογραφική μηχανή
- Η χρήση του δεν απαιτεί πολύπλοκες εγκαταστάσεις για την προβολή εικόνων
- Ο εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της χρήσης του διασκοπίου, μπορεί να σχολιάζει με άνεση και για όσο χρονικό διάστημα απαιτείται, μια εικόνα και έχει τη δυνατότητα να πάει πίσω ή μπροστά όσες φορές χρειάζεται
- Μπορεί να γίνει συνδυασμός με ήχο των προβαλλόμενων εικόνων από το διασκόπιο
- Μπορεί επίσης, να γίνει συνδυασμός πολλών διασκοπίων και να δοθεί, ταυτόχρονα, η αίσθηση της κίνησης
- Το πιο σημαντικό πλεονέκτημα από όλα τα παραπάνω, είναι η δυνατότητα συνδυασμού ήχου και εικόνας. Κατά τη διάρκεια του συντονισμού, τα slides δέχονται εντολές από μια μαγνητική ήχο-ταινία Σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, έχει τη δυνατότητα να προβάλλει μεγάλο αριθμό εικόνων δυνατότητα συνδυασμού ήχου και εικόνας. Κατά τη διάρκεια του συντονισμού, τα slides δέχονται εντολές από μια μαγνητική ήχο-ταινία στην οποία στηρίζεται η έναρξη της αυτόματης προβολή των slides.

2.7.3.2 Επισκόπιο

Το επισκόπιο είναι ένας προβολέας αδιαφανών εικόνων, όπως είναι οι εικόνες από βιβλία, κάρτες, φωτογραφίες. Οι δυνατότητες του όμως είναι μικρές, δηλαδή μπορεί να προβάλλει μια κανονική ή δύο μικρές εικόνες. Πριν αρκετά χρόνια χρησιμοποιούνταν αρκετά συχνά στην εκπαίδευση αλλά σήμερα υπάρχουν συσκευές πιο εύκολες στο χειρισμό και με πιο πολλές δυνατότητες. Το επισκόπιο, ως οπτικό όργανο, έχει περισσότερα μειονεκτήματα παρά πλεονεκτήματα. Το πλεονέκτημα είναι ότι η χρήση του δεν προϋποθέτει ιδιαίτερη προετοιμασία και ότι προβάλλει αμέσως τις εικόνες.

Τα μειονεκτήματα όμως της συσκευής αυτής είναι περισσότερα και είναι τα παρακάτω:

- Η προβολή μιας εικόνας από το επισκόπιο απαιτεί πλήρη συσκότιση
- Το επισκόπιο είναι συσκευή με όγκο και αρκετό βάρος
- Δεν προβάλλει τις εικόνες γρήγορα αλλά ιδιαίτερα αργά
- Προκαλεί ζέστη στα προβαλλόμενα αντικείμενα με κίνδυνο να προκληθεί ζημιά
- Έχει τη δυνατότητα προβολής επιφάνειας μόνο 16 X 14 εκατοστών περίπου

Υπάρχουν όμως και φορητά επισκόπια, τα οποία είναι μικρά σχετικά σε όγκο και βάρος, όμως δεν έχουν επαρκή φωτεινότητα στην οθόνη και γι' αυτό το λόγο ο συγκεκριμένος τύπος επιβάλλει, η εικόνα να τοποθετείται στο πάνω μέρος της συσκευής.

2.7.3.3 Γραφοσκόπιο

Το γραφοσκόπιο ονομάζεται διεθνώς Overhead Projector, το οποίο σημαίνει στην ελληνική γλώσσα προβολέας διαλέξεων, ανακλαστικό διασκόπιο ή ανακλαστικός προβολέας. Ανήκει στην κατηγορία των παιδαγωγικών μέσων και είναι πολύ αποτελεσματικό και αρκετά εύχρηστο στις παρουσιάσεις των μαθημάτων και των εκπαιδευτικών διαλέξεων. Μπορούμε να πούμε ότι παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα, κατά την χρήση του ως εκπαιδευτικού μέσου. Παρακάτω παρατίθενται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του γραφοσκοπίου:

● Πλεονεκτήματα

- Έχει την δυνατότητα προβολής εκπαιδευτικού υλικού σε μεγάλες αίθουσες διαλέξεων
- Έχει επίσης την δυνατότητα προβολής με το φως της ημέρας εν αντιθέσει με παρόμοια παιδαγωγικά μέσα προβολών
- Δεν έχει μεγάλο βάρος και όγκο και γι' αυτό είναι ιδιαίτερα εύχρηστο
- Η χρήση του δεν απαιτεί ιδιαίτερες τεχνικές γνώσεις
- Κατά την προβολή της διάλεξης με γραφοσκόπιο, δεν απαιτείται να στρέφει την πλάτη του ο εκπαιδευτικός στο ακροατήριο, κάτι το οποίο θεωρείται αντιπαιδαγωγικό
- Η διαφάνεια προβάλλεται από το γραφοσκόπιο, όπως ακριβώς την βλέπει ο εκπαιδευτικός
- Το είδωλο του αντικειμένου κατά την διάρκεια της προβολής, είναι αρκετά καθαρό
- Η χρήση του εξοικονομεί αρκετό πολύτιμο χρόνο για τον εκπαιδευτικό

● Μειονεκτήματα

- Η χρήση του γραφοσκοπίου προϋποθέτει αρκετά μεγάλο κόστος
- Δεν μπορεί να χρησιμοποιείται για μεγάλο χρονικό διάστημα γιατί υπερθερμαίνεται
- Κατά την χρήση του ακούγεται ένας μικρός συνεχής θόρυβος από τον ανεμιστήρα του

Το γραφοσκόπιο έχει την δυνατότητα προβολής κάθε διαφανούς αντικειμένου αλλά και το σκιερό περίγραμμα κάθε αδιαφανούς αντικειμένου.

Κατά την χρήση του γραφοσκοπίου πρέπει:

-
- Να μην τοποθετείται το γραφοσκόπιο σε τέτοιο μέρος, που να αποτελεί εμπόδιο για το προβαλλόμενο θέμα στην οθόνη
 - Για να δείξει ο εκπαιδευτής οτιδήποτε στην οθόνη είναι προτιμότερο να χρησιμοποιήσει κάποιο επίμηκες αντικείμενο, όπως χάρακα ή στυλό λείζερ παρά το χέρι του
 - Να μην αναβοσβήνει συχνά την συσκευή διότι υπάρχει ο κίνδυνος να καεί η λυχνία
 - Ο εκπαιδευτής να μην αφήνει για πολύ ώρα αναμμένο το γραφοσκόπιο
 - Να μην δημιουργεί κραδασμούς και να μην μεταχειρίζεται, γενικά, με βίαιο τρόπο το γραφοσκόπιο διότι η λυχνία είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη
 - Σε περίπτωση αντικατάστασης της λυχνίας, δεν πρέπει να αγγίζει κανείς την καινούργια λυχνία με γυμνά χέρια διότι είναι λυχνία ιωδίου και γι' αυτό επιβάλλεται να την αγγίζει κανείς μόνο με κάποιο κομμάτι ύφασμα ή μαλακού χαρτιού
 - Η φωτεινή δέσμη της κεφαλής πρέπει να πέφτει κάθετα στη οθόνη διότι σε διαφορετική περίπτωση δημιουργείται τραπεζοειδής παραμόρφωση
 - Το μέγεθος της οθόνης έχει να κάνει με το μέγεθος της αίθουσας προβολής. Υπολογίζεται ότι το πλάτος της οθόνης πρέπει να αντιστοιχεί στο 1/6 του βάθους της οθόνης

Γενικά, το γραφοσκόπιο επειδή δεν απαιτεί η χρήση του ιδιαίτερες τεχνικές γνώσεις, μπορεί ο οποιοσδήποτε εκπαιδευτικός να το χειριστεί με ευκολία και επειδή, επίσης, προσφέρει διδακτικά αξιοποιήσιμες πολλές δυνατότητες, είναι ένα οπτικό μέσο απαραίτητο για κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα και οργανισμό. Το υλικό που τοποθετείται στην φωτεινή επιφάνεια του γραφοσκοπίου για την προβολή ενός θέματος, είναι η διαφάνεια.

2.8 Σημειολογία εικόνας

Η σημειολογία είναι η μελέτη των σημείων και των θεωρητικών αρχών που αναλύουν το πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται το νόημα των λέξεων, των ήχων, των εικόνων. Πολλοί όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τις εικόνες είναι γλωσσολογικοί. Ο όρος σημειολογία σε σχέση με τη γλώσσα πλάστηκε το 1913 από τον ιδρυτή της νεότερης συγχρονικής γλωσσολογίας Ferdinand de Saussure από την ελληνική λέξη σημείο.

Αργότερα ο Charles Peirce απέδωσε τον όρο σημειωτική στο έργο του “A system of Logic, considered as Semiotic”, όπου εξετάζει την έννοια των σημείων σε σχέση με την επιστήμη και την ανθρώπινη νόηση (Μπαμπινιώτης, 2002). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα με το άγαλμα ενός ιππέα. Η σημειολογία της στάσης του αλόγου δίνει σημαντικές πληροφορίες στο θεατή. Αν το άλογο έχει σηκωμένες τις δύο οπλές, τότε ο αναβάτης σκοτώθηκε σε μάχη. Αν μόνο μία οπλή είναι σηκωμένη, ο ιππέας πέθανε ενώ κατείχε κάποιο δημόσιο αξίωμα, ενώ τέλος αν πατάνε στο έδαφος και τα τέσσερα πόδια, ο καβαλάρης πέθανε αφού είχε διατελέσει το αξίωμά του”. Στην επόμενη εικόνα διασαφηνίζεται η έννοια του σήματος. Αντικείμενο είναι αυτό που υποδηλώνεται, ενώ η λέξη είναι το φερόνυμο. Αντικείμενο και φερόνυμο συγκροτούν το σήμα. Ίσως με αυτή την ερμηνεία να λύνεται και ο γρίφος του Magritte “Ceci n’est pas une pipe”.

Σχήμα 2.7.4: Ceci n’est pas une

Πηγή: Wikipedia

Σύμφωνα με το Φουκώ η φράση αυτή του Μαγκρίτ δίνει έμφαση στη βασική αντινομία της αναπαράστασης: στο γεγονός ότι ο πίνακας δεν περιέχει μια αληθινή πίπα, αλλά την αναπαράσταση μιας πίπας. Συνεπαρμένος από τον αυθαίρετο συσχετισμό των αντικειμένων με τις αφαιρέσεις της γλώσσας, ο Μαγκρίτ διερεύνησε την απόσταση των εικόνων και των λέξεων, υποσκάπτοντας την ιδέα ενός κοινού συστήματος επικοινωνίας και αμφισβητώντας την πρωταρχική ιδέα της ερμηνείας (ανεσύρθη από <http://www.foucault.info/>). Στη συνέχεια φαίνονται τρεις εικόνες που διαιρούνται σε τρεις ανάλογες κατηγορίες: στα εικονίδια που περιγράφουν ακριβώς το αντικείμενο που αναφέρονται στα σήματα, που δημιουργούν μια σύνδεση μεταξύ του αντικειμένου και του σήματος και στα σύμβολα που δεν έχουν την παραμικρή σχέση με το αντικείμενο που περιγράφουν.

Σχήμα 2.7.5: Εικονίδιο – Σήμα - Σύμβολο

Πηγή: <http://foucault.info/>, 2012

Μένοντας στην έννοια του συμβόλου, αν αντικρίσουμε ένα μαύρο σταυρό, ο νους μας ανατρέχει στο σύμβολο της πρόσθεσης. Ένας κόκκινος σταυρός σε κίτρινο φόντο μοιάζει παράταιρος, ενώ ένας κόκκινος σταυρός σε λευκό φόντο συνδέεται με τον Ερυθρό Σταυρό ή με ποδοσφαιρική ομάδα της Αγγλίας.

2.9 Γνωστικές θεωρίες μάθησης

2.9.1 Η Αναπτυξιακή Γνωστική θεωρία του Piaget

Η αναπτυξιακή γνωστική θεωρία της μάθησης, η οποία αναφέρεται και ως δομικός εποικοδομισμός, είναι η θεωρία που ανέπτυξε μετά από μια μακρά περίοδο μελετών (60 χρόνων) ο Ελβετός βιολόγος (αρχικά) και ψυχολόγος Jean Piaget. Σύμφωνα με τον Piaget, η νηπιακή ηλικία χαρακτηρίζεται ως μεταβατική περίοδος από τη βρεφική στην παιδική ηλικία. Στην προσπάθεια να κατηγοριοποιηθούν τα στάδια εξέλιξης της σχέσης από τη βρεφική κιόλας ηλικία, με το περιβάλλοντα χώρο και τα αντικείμενα του, είναι καταγεγραμμένα ως αισθητηριοκινητικά υποστάδια. Το 1^ο και 2^ο υποστάδιο αφορά την περίοδο της βρεφικής ηλικίας από τη γέννηση του παιδιού έως τον τέταρτο μήνα. Τα βρέφη επαναλαμβάνουν μια πράξη με κίνητρό τους την ίδια την πράξη, χωρίς όμως να είναι σε θέση να αντιληφθούν το περιβάλλον στο οποίο δρουν και τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στη πράξη τους και σε αυτό. Στην περίοδο των τεσσάρων έως οκτώ μηνών, το παιδί βρίσκεται στο 3^ο υποστάδιο κατά το οποίο, δομείται η συνειδητή επιλογή αντικειμένου και η στοχευμένη δράση απέναντί του μέσα στο χώρο. Το 4^ο αισθητηριοκινητικό υποστάδιο αφορά τις ηλικίες οκτώ έως δώδεκα μηνών.

Η ύπαρξη του αντικειμένου μέσα στο χώρο για τα βρέφη σε αυτή την ηλικία έχει κατακτηθεί πλέον και περνούν στο στάδιο αναζήτησης του αντικειμένου μέσα στο χώρο. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι, ακόμα και εάν έχουν δει τα βρέφη ότι το αντικείμενο έχει μετακινηθεί από το σημείο που το έβλεπαν, ψάχνουν στην θέση που το είδαν πριν αυτό κρυφτεί. Κατά το 5^ο αισθητηριοκινητικό στάδιο αφορά την ηλικιακή ομάδα βρεφών από δώδεκα έως δεκαοκτώ μηνών. Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η εστίαση των βρεφών στην σχέση μεταξύ του σώματος του παιδιού και των αντικειμένων. Μια δεξιότητα που είναι πλέον διακριτή στα βρέφη είναι η ευελιξία με την οποία χειρίζονται την ακολουθία των πράξεων τους. Παρά αυτή τη σημαντική εξέλιξη στη σκέψη τους, τα βρέφη αυτής της ηλικίας δεν είναι ακόμα σε θέση να φανταστούν και να κάνουν υποθέσεις συνεπώς, όπως αναφέρει και ο Piaget, γίνεται λόγος για άτομα που πειραματίζονται για να διαπιστώσουν και να σχηματίσουν τις δικές τους εικόνες. Την εκμετάλλευση όμως των κατακτημένων τους εμπειριών θα είναι σε θέση τα παιδιά να την χειριστούν κατά το 6ο υποστάδιο του Piaget. Στο διάστημα που τα παιδιά είναι από τον δέκατο όγδοο έως τον εικοστό τέταρτο μήνα, βρίσκονται στο στάδιο της αναπαράστασης. Με τον όρο αυτό νοείται η ικανότητα των παιδιών και εν γένει των ατόμων, να υπερβούν τις πράξεις του «παρόντα» κόσμου ώστε να δημιουργήσουν νοερά την υπαρκτή πραγματικότητα τους (Michael & Sheila Cole, 2001).

Η περίοδος της νηπιακής ηλικίας που ακολουθεί, σύμφωνα με τον Piaget, φέρει το χαρακτηριστικό στάδιο της προ-λογικής νόησης. Η εμφάνιση του έπεται του αισθητηριοκινητικού σταδίου και δεν επιτρέπει στα παιδιά να διακρίνουν τη διαφορά της δικής τους οπτικής των πραγμάτων από αυτή των άλλων ατόμων. Ο βασικός ανασταλτικός παράγοντας στην ευρεία οπτική που θα μπορούσαν να είχαν τα παιδιά για τα πράγματα είναι η «μονόπλευρη» σκέψη τους. Μόνος τρόπος που θα μπορούσαν τα παιδιά, κατά τον Piaget, να αποδεσμευτούν από αυτόν τον τρόπο

σκέψης και από τα χαρακτηριστικά τους, είναι η ωρίμανση τους. Η αιτιολόγηση που προσδίδει ο Piaget, στην αδυναμία που παρουσιάζουν τα νήπια να αντιληφθούν συγχρόνως τις δυο πλευρές ενός αντικειμένου ή προβλήματος, βασίζεται σε τρία χαρακτηριστικά του τρόπου σκέψης αυτής της ηλικίας: τον εγωκεντρισμό, την σύγχυση του φαινομενικού και πραγματικού καθώς και τους μη λογικούς συλλογισμούς.

Σύμφωνα με τον Piaget ο όρος «εγωκεντρισμός» αναφέρεται στην ερμηνεία που δίνουν τα νήπια στον κόσμο που τα περιβάλλει, μέσα από ένα καθαρά προσωπικό πρίσμα, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη καμία άλλη εναλλακτική ερμηνεία του. Παρά το γεγονός ότι τα παιδιά της νηπιακής ηλικίας δεν προσηλώνονται αποκλειστικά στις δικές τους ενέργειες, όπως συμβαίνει στη βρεφική ηλικία, αλλά στηρίζονται στην εξωτερική πραγματικότητα, δεν τους είναι καθόλου εύκολο να αποκοπούν από την αυστηρά προσωπική τους άποψη. Η αδυναμία αποκέντρωσης που παρουσιάζουν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας εκδηλώνεται, όπως αναφέρουν θεωρητικοί, με διάφορους τρόπους, οι οποίοι εξαρτώνται κάθε φορά από το αντικείμενο του προβλήματος που χρίζει επίλυσης. Με την άποψη της σύγχυσης του φαινομενικού και του πραγματικού ο Piaget, καταγράφει στη θεωρία του την τάση που έχουν τα παιδιά να επικεντρώνουν την προσοχή τους στις πιο εντυπωσιακές πτυχές ενός αντικειμένου. Η τάση αυτή λειτουργεί συνεπώς ως σκόπελος για τα παιδιά. Για να κατακτήσουν την πραγματική εικόνα ενός αντικειμένου θα πρέπει να ξεπεράσουν την επιφανειακή πρώτη «ανάγνωσή» του, διαδικασία, όπως τεκμηριώνεται και από την Rheta De Vries (1969), που δε συμβαδίζει με τα χαρακτηριστικά της ηλικίας των νηπίων.

Ο Piaget συνεχίζοντας την έρευνα στον τρόπο σκέψης του ανθρώπου καθώς αναπτύσσεται, διατύπωσε και τα υπόλοιπα στάδια γνωστικής ανάπτυξης που ακολουθούν την αισθητηριοκινητική νόηση. Το παιδί ηλικίας 2 έως 6 ετών διάγει την προ-λογική νόηση. Η χρήση των συμβόλων, των λέξεων και των χειρονομιών είναι πλέον κατεκτημένη δεξιότητα των παιδιών αυτής της ηλικίας. Ακόμα και εάν δεν είναι μπροστά σε γεγονότα και καταστάσεις είναι σε θέση να κατανοήσουν την περιγραφή τους από τρίτους. Παρά αυτή την πρόοδο στον τρόπο σκέψης τους, τα παιδιά δεν μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικοί ακροατές, καθώς δεν τους είναι εύκολο να διακρίνουν τη δική τους άποψη από την γνώμη του ατόμου που τους μεταφέρει τη πληροφορία. Ακολούθως είναι δύσκολο να αποφύγουν να παρασυρθούν σε λανθασμένες επιφανειακές απόψεις.

Η ηλικιακή ομάδα των παιδιών από 6 έως 12 ετών μεταβαίνει στο στάδιο της συγκεκριμένης λογικής νόησης. Φτάνοντας σε αυτή την ηλικία τα παιδιά είναι πλέον έτοιμα για εσωτερικές διεργασίες που απαιτούν από αυτά την ενεργοποίηση ενός συστήματος λογικής. Μέσα από αυτή τη διαδικασία τα παιδιά μπορούν να λειτουργούν συνδυαστικά, να διαχωρίζουν, να κατατάσσουν και να μετασχηματίζουν αντικείμενα και πράξεις που έρχονται σε άμεση επαφή με αυτά. Στην περίοδο που ονομάζεται εφηβεία, ο Piaget κατατάσσει τα παιδιά ηλικίας 12 έως 18 ετών, αντιστοιχεί το στάδιο της τυπικής νόησης. Ο τρόπος προσέγγισης ενός προβλήματος λειτουργεί πολυεπίπεδα. Οι έφηβοι έχουν την ικανότητα να συνυπολογίζουν όλες τις λογικές σχέσεις ενός προβλήματος. Οι αφηρημένες έννοιες που έρχονται πλέον σε επαφή τα άτομα, τους είναι ιδιαίτερα ελκυστικές σε αντίθεση με τα προηγούμενα στάδια ανάπτυξης.

2.9.2 Η Ανακαλυπτική μάθηση κατά τον Bruner

Ο Jerome Bruner αντιμετωπίζει στη θεωρία του, όμοια με τον Piaget, τις πνευματικές λειτουργίες του ανθρώπου ως κάτι που δομείται προοδευτικά. Ο ίδιος ορίζει τη μάθηση ως «μια διαδικασία πρόσκτησης γενικών γνώσεων (βασικών εννοιών) μέσω επεξεργασίας επιμέρους ειδικών προβλημάτων, οι οποίες (γενικές γνώσεις) θα επιτρέψουν στους μαθητές, ως δομημένα πλαίσια (κατηγορίες, έννοιες, αρχές, κανόνες), να λύνουν περαιτέρω προβλήματα ή αναδιοργανώνοντας τες να τις εφαρμόζουν σε νέες καταστάσεις» (Μπασέτας 2002, σελ. 275).

Σύμφωνα με τον Bruner οι γνώσεις δεν είναι απλές αναπαραστάσεις του φυσικού κόσμου, αλλά αλληλοσυσχετίζονται, οργανωμένες σε μια δομή και αποτελούν ένα νοητικό πρότυπο, χάρη στο οποίο μπορούμε να προβλέπουμε και να κάνουμε υποθέσεις. Η ανακαλυπτική μάθηση όπως περιγράφεται από τον Bruner διακρίνεται από τρεις επιμέρους διαδικασίες ώστε να συγκροτηθεί. Οι τομείς αυτοί είναι η διαδικασία απόκτησης πληροφοριών, η διαδικασία μετασχηματισμού των γνώσεων και τέλος η διαδικασία ελέγχου της καταλληλότητας των γνώσεων. Οι δύο βασικές αρχές της γνωστικής διαδικασίας που στηρίζουν αυτές τις διαδικασίες είναι, η αποδοχή ότι κάθε νέα γνώση εδράζεται πάνω σε ήδη διαμορφωμένα γνωστικά πρότυπα του ατόμου και ότι τα γνωστικά αυτά πρότυπα το άτομο τα οικειοποιείται από την κοινωνία, προσαρμόζοντάς τα στις δικές του ανάγκες, κατά έναν ενεργητικό τρόπο. Σημαντικό ρόλο καθ' όλη τη διαδικασία, παίζει η ικανότητα του ατόμου να αναπαριστά εσωτερικά, να επεξεργάζεται και να εκφράζει τις γνώσεις του (Μπασέτας 2002, σελ. 275-281)

Οι έννοιες, σύμφωνα με την ανακαλυπτική θεωρία αναπαρίστανται στον ανθρώπινο νου με τρεις τρόπους για τους οποίους, όπως συμβαίνει και με τα στάδια της νοητικής ανάπτυξης του Piaget, έχουν εξελικτικό χαρακτήρα. Το πρώτο σύστημα που αναπτύσσεται είναι το σύστημα της πραξιακής αναπαράστασης, αντίστοιχο με το στάδιο της αισθησιοκινητικής νοημοσύνης του Piaget. Η αναπαράσταση αυτού του είδους είναι στενά συνδεδεμένη με τα ίδια τα πραγματικά αντικείμενα και σημαίνει τη δυνατότητα του ατόμου να εκτελεί μια ενέργεια με πρακτικό τρόπο. Το δεύτερο είναι το σύστημα της εικονιστικής αναπαράστασης, όταν πια οι πράξεις διατηρούνται στο νου μέσω εικόνων που συνδέονται με αυτές, χωρίς βέβαια ακόμη να υπάρχει το στοιχείο του αφηρημένου (συμβολικού) συσχετισμού.

Το τρίτο πια στάδιο είναι όταν τα αντικείμενα, οι πράξεις, οι έννοιες αναπαρίστανται πια από σύμβολα συνδεδεμένα με αυτές. Είναι το σύστημα της συμβολικής αναπαράστασης, κατά το οποίο κυρίαρχο ρόλο παίζει η γλώσσα και τα άλλα συμβολικά συστήματα (όπως το μαθηματικό, οπότε το παιδί πια εκτελεί την πρόσθεση με τα σύμβολα των αριθμών και των πράξεων) (Ράπτης, Ράπτη 2007, σελ. 123). Η θεωρία του Bruner, είναι μια θεωρία που αναπτύσσεται στα ίδια πλαίσια με τη θεωρία του Piaget, η οποία μπορούμε να πούμε ότι είναι η αρχή όλων των θεωριών. Ουσιαστική διαφοροποίηση της θεωρίας του Bruner από αυτή του Piaget βρίσκεται στον τρόπο διαδοχής των σταδίων της νοητικής ανάπτυξης, θεωρώντας ότι η διαδικασία δεν είναι τόσο αυτόνομη και "αυτόματη", αλλά παίζει πολύ μεγάλο ρόλο η κοινωνική αλληλεπίδραση και το σχολείο (Ράπτης, 2007 σελ. 125).

2.9.3 Η θεωρία της επεξεργασίας της πληροφορίας με βασικούς εκπροσώπους τους R. Gagne, A. Newell και H. Simon

Η θεωρία της επεξεργασίας της πληροφορίας αντιμετωπίζει τη σκέψη ως μέσο επεξεργασίας της πληροφορίας. Έκανε την πρώτη της εμφάνιση παράλληλα με την ανάπτυξη των επιστημών της πληροφορικής, σχηματοποιώντας ένα μοντέλο λειτουργίας του εγκεφάλου όμοιο με αυτό της λειτουργίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Όπως και στους υπολογιστές, έτσι και στο ανθρώπινο νοητικό σύστημα, υπάρχουν "είσοδοι" (αισθήσεις), "επεξεργασίες" και "αναπαραστάσεις" που διενεργούνται μέσα στον εγκέφαλό του, όπου στη συνέχεια βρίσκουν "έξοδο" μέσω της συμπεριφοράς του ατόμου. Η "επεξεργασίες" και οι "αναπαραστάσεις" συνιστούν τη γνωστική επεξεργασία. Οι γνώσεις, ανεξάρτητα από την εγκυρότητά τους, είναι δομές σταθεροποιημένες στη "μακροπρόθεσμη μνήμη". Η διαφορά ανάμεσα των γνώσεων από τις αναπαραστάσεις συνίσταται στον διαρκή τους χαρακτήρα, καθώς οι αναπαραστάσεις είναι περιστασιακές δομές που δημιουργήθηκαν σε μια συγκεκριμένη κατάσταση και για συγκεκριμένους στόχους και βρίσκονται αποθηκευμένες στη "βραχυπρόθεσμη μνήμη" ή μνήμη εργασίας (Κόμης 2004, σελ. 89).

Η θεωρία επεξεργασίας πληροφοριών στηρίζεται στην υπόθεση ότι το ανθρώπινο μυαλό συνεχώς προσλαμβάνει πληροφορίες από το εξωτερικό ή το εσωτερικό περιβάλλον, τις επεξεργάζεται και τις αποθηκεύει αναλόγως σε μνήμες διαφορετικής χωρητικότητας (μακροπρόθεσμη και βραχυπρόθεσμη). Ο τρόπος λειτουργίας του εγκεφάλου παραλληλίζεται με αυτόν του ηλεκτρονικού υπολογιστή, στον οποίο εισάγονται τα στοιχεία ή οι πληροφορίες, γίνεται η επεξεργασία τους και εξάγονται τα αποτελέσματα. Η αξιολόγηση των συμπερασμάτων τεκμηριώνουν την κεκτημένη γνώση. Ο μηχανισμός μνήμης, στη θεωρία επεξεργασίας πληροφοριών τη διακρίνει σε βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη. Η βραχυπρόθεσμη αποτελεί το χώρο επεξεργασίας των πληροφοριών. Τα δεδομένα κωδικοποιούνται, αποθηκεύονται προσωρινά εκεί και διατηρούνται για 20 δευτερόλεπτα.

Μέσω όμως της επανάληψης οι πληροφορίες διατηρούνται περισσότερο χρόνο, συστηματοποιούνται, δομούνται με κατάλληλο τρόπο και αποθηκεύονται μόνιμα στη μακροπρόθεσμη μνήμη. Στην περίπτωση ανάκλησης των πληροφοριών από τη μακροπρόθεσμη μνήμη γίνεται πρώτα το πέρασμά τους στη βραχυπρόθεσμη και ύστερα η εξωτερικότητά τους. Η βραχυπρόθεσμη μνήμη είναι σε θέση να συγκρατήσει περιορισμένο μόνο αριθμό πληροφοριών σε μια δεδομένη στιγμή. Σε περίπτωση που είναι πλήρης, η νέα πληροφορία που ανακαλείται, είτε από το εξωτερικό περιβάλλον, είτε από τη μακροπρόθεσμη μνήμη, γίνεται αποδεκτή στη θέση της παλιάς, η οποία και χάνεται. Μέσω της επανάληψης, όμως, είναι δυνατό να διατηρηθεί η παλιά πληροφορία στη βραχυπρόθεσμη μνήμη για περισσότερο καιρό.

Με βάση τη θεωρία της επεξεργασίας των πληροφοριών ο εκπαιδευτικός μπορεί να επηρεάσει θετικά το φαινόμενο της μάθησης, αν χρησιμοποιήσει κατάλληλες διδακτικές ενέργειες, όπως η διέγερση της προσοχής των μαθητών, η χρήση εποπτικών μέσων.

2.10 Η σύγχρονη τεχνολογία στα οπτικοακουστικά μέσα

Στόχος της παιδαγωγικής είναι να δώσει τα εφόδια εκείνα ώστε να καταστήσει το παιδί ικανό, ανεξάρτητο, κριτικό και αυτόβουλο μέσα στην σύγχρονη κοινωνία. Ο ρυθμός ανάπτυξης της σύγχρονης τεχνολογίας έχει διεισδύσει σε όλους τους τομείς

της κοινωνίας και ειδικά στο χώρο του σχολείου. Ο χώρος του σχολείου ανέκαθεν ήταν ένας χώρος που υπήρχε ένας δισταγμός και μια καχυποψία σχετικά με τις νέες τεχνολογίες παρά το γεγονός ότι ακόμα και οι παλιοί δάσκαλοι ήταν θετικοί στη χρήση των οπτικοακουστικών μέσων.

Μέχρι πριν μερικές δεκαετίες, το σχολείο ήταν η μοναδική πηγή γνώσεων για τους μαθητές και ο δάσκαλος με τα βιβλία ήταν τα μέσα μετάδοσης αυτών των γνώσεων. Τα τελευταία όμως χρόνια εισέρχονται οι νέες τεχνολογίες στο χώρο της εκπαίδευσης και αρχίζουν να λειτουργούν σαν μια δεύτερη πηγή γνώσεων παράλληλα με το σχολείο. Οι δύο πηγές γνώσεων είναι αδύνατο να συγκριθούν, ως προς την δυναμική και την αμεσότητα. Οι νέες τεχνολογίες, με τον υπολογιστή, την τηλεόραση, τον κινηματογράφο κτλ, είναι σαφώς ανώτερες σε όλα τα επίπεδα συγκριτικά με το σχολείο και οι προτιμήσεις των μαθητών κλίνουν προς τα εκεί. Καθήκον, επομένως, των παιδαγωγών σήμερα είναι να ανοίξουν τις πόρτες του σχολείου στις νέες τεχνολογίες και να συνδυάσουν την παραδοσιακή γνώση, που παρέχει το σχολικό πρόγραμμα, με την ψηφιακή δύναμη των νέων τεχνολογιών και να επιτύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για το παιδί.

Ο κλάδος της παιδαγωγικής που ασχολείται με τη χρήση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση ονομάζεται εκπαιδευτική τεχνολογία. Ο κλάδος αυτός έχει σαν στόχο να δώσει στον μαθητή και στον δάσκαλο τα εφόδια εκείνα, που απαιτούνται από την τεχνολογία, για να επιτύχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Η τεχνολογία προσφέρει στην εκπαίδευση τα επιθυμητά αποτελέσματα, μέσω των οπτικοακουστικών μέσων. Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν τα οφέλη, τα οποία μπορεί ν' αποκομίσει ένας μαθητής στο σχολείο. Τα οπτικοακουστικά μέσα είναι τα εκπαιδευτικά εργαλεία που διεγείρουν τις αισθήσεις του μαθητή και κάνουν πιο ενδιαφέρουσα την διδασκαλία. Η χρήση τους θεωρείται από τους οπαδούς τους ως ενεργητική μέθοδος διδασκαλίας. Οι πολέμιοι της χρήσης αυτών των μέσων, ως εκπαιδευτικών εργαλείων, την θεωρούν παθητική μέθοδος διδασκαλίας διότι καταντούν τον μαθητή έναν παθητικό δέκτη. Η κυρίαρχη όμως άποψη είναι ότι τα οπτικοακουστικά μέσα από μόνα τους, δεν επαρκούν για να κάνουν θαύματα. Απαιτείται η αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους από τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι με την σωστή χρήση των μέσων αυτών, μπορούν να επιτύχουν την εφαρμογή μιας σωστής παιδαγωγικής.

Η εξάπλωση των ΜΜΕ σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει εξελίξει τα οπτικοακουστικά μέσα και έχει δώσει μια νέα διάσταση στην αναπαραγωγή γνώσεων και την μετάδοση αυτών στα παιδιά. Ο κόσμος, πλέον, έχει γίνει ένα «σφαιρικό χωριό» μέσα στο οποίο όλοι γνωρίζονται μεταξύ τους και επικοινωνούν με απίστευτη ευκολία. Ο Ζόρζ Όργουελ ήταν ο συγγραφέας που προφήτευσε στο βιβλίο «1984», έναν κόσμο όπου όλα θα ελέγχονται από την εικόνα και κανείς δεν θα μπορεί να κάνει οτιδήποτε κρυφό. Τουλάχιστον όχι για πολύ καιρό. Είναι γεγονός ότι η μαζική επικοινωνία είναι πηγή γνώσεως και για το λόγο αυτό, όλες οι μεγάλες εταιρίες επικοινωνιών και πληροφορικής, επιχειρούν να επικρατήσουν στο χώρο. Το «σφαιρικό χωριό» είναι ένας όρος που χρησιμοποίησε ο Marshal McLuhan για να υπογραμμίσει πόσο πολύ ένωσε η εικόνα τον κόσμο που μοιάζει με ένα σφαιρικό χωριό.

Ο σκοπός της εκπαίδευσης σχετικά με την χρήση της τεχνολογίας, είναι η απόλυτη εκμετάλλευση της προς όφελος του μαθητή. Ένα παιδί, σήμερα, έχει παρατηρηθεί ότι περνάει κατά μέσο όρο δέκα ώρες την ημέρα μπροστά στην τηλεόραση, δηλαδή όση ώρα περνάει και στο σχολείο. Το σχολείο, σήμερα, οφείλει να σταθεί δίπλα στο παιδί και να το βοηθήσει να ενσωματωθεί μέσα στο σύγχρονο τεχνολογικό περιβάλλον, το οποίο του επέβαλαν οι ενήλικες. Το σχολείο, μέσω των

παιδαγωγών του, θα πρέπει να δώσει στο μαθητή τα γνωστικά εκείνα εφόδια, που θα το κάνουν ικανό να εκμεταλλευτεί εποικοδομητικά τις μεγάλες δυνατότητες των καινούργιων πηγών γνώσεων, οι οποίες έχουν κατακλίσει το περιβάλλον στο οποίο ζει.

Η παιδαγωγική της εικόνας, οπτικής και ακουστικής, σε αυτό το σημείο πρέπει να παρέμβει και να κάνει τις παρακάτω ενέργειες:

- Να προστατεύσει το παιδί από τις ψευδαισθήσεις και τις παγίδες των νέων τεχνολογιών
- Να το προσγειώσει ομαλά στην πραγματικότητα, απέναντι στα εντυπωσιακά επιτεύγματα της τεχνολογίας προκειμένου να εκμεταλλευτεί με τον καλύτερο τρόπο τα «δώρα» της
- Να κάνει το παιδί σκεπτόμενο άτομο, συνειδητοποιημένο και απαιτητικό έτσι ώστε:
 - Να είναι σε θέση να κατανοεί τις εικόνες
 - Να είναι ικανό να τις κρίνει και να τις κατανοεί
 - Να εκμεταλλεύεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την δυναμική των εικόνων
 - Να μην επηρεάζεται και να μην επιτρέπει στον ενθουσιασμό του να τον καταλαμβάνει απέναντι στις εικόνες

2.10.1 Η εισαγωγή των οπτικοακουστικών μέσων στην εκπαίδευση

Η παιδαγωγική αυτή είναι που απαιτεί από τον παιδαγωγό να γίνει κριτικός του κινηματογράφου και της τηλεόρασης, των αφισών, των κινουμένων σχεδίων, της φωτογραφίας, κτλ. Η κατηγορία μιας τέτοιας εκπαίδευσης πρέπει να τεθεί στην υπηρεσία του παιδιού και του μέλλοντος του για να μπορέσει να ενταχθεί αρμονικά και με τη δυνατότητα πλήρη προσόντων, στην σύγχρονη κοινωνία.

Η σημερινή σύγχρονη κοινωνία είναι γνωστή ως η κοινωνία της εικόνας και τα παιδιά χαρακτηρίζονται ως παιδιά της εικόνας. Παρουσιάζεται σήμερα το φαινόμενο τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, τα οποία δεν έχουν μάθει ακόμα ανάγνωση, να μπορούν να μελετούν ένα περιοδικό κινουμένων σχεδίων κατανοώντας το περιεχόμενό τους ή να παρακολουθούν ξενόγλωσσα τηλεοπτικά προγράμματα συμμετέχοντας στην εξέλιξή της ιστορίας τους, χωρίς να έχουν τη γνώση να διαβάσουν τους υπότιτλους τους.

Η απάντηση είναι ότι έμαθαν εμπειρικά να κατανοούν το περιεχόμενο, διαβάζοντας την εικόνα γιατί με αυτή επικοινωνούν και άρα την κατέχουν απόλυτα. Ο εκπαιδευτικός σήμερα οφείλει να μελετήσει και να κατανοήσει την οπτικοακουστική γλώσσα, εμβαθύνοντας στη «γραμματική» και στο «συντακτικό» της. Όλα ξεκινούν από τις παιδαγωγικές Σχολές, οι οποίες επιβάλλεται να συμπεριλάβουν στα εκπαιδευτικά προγράμματά τους τέτοιου είδους επιμόρφωση προκειμένου να καταρτισθούν κατάλληλα οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί. Τα οπτικοακουστικά μέσα είναι ένας τομέας, ο οποίος προτρέπει τα παιδιά να δημιουργούν ομάδες για την μελέτη και την επίλυση σχολικών εργασιών, καθώς και την συνεργασία εντός της σχολικής τάξης.

Προκειμένου να επιτευχθεί η εφαρμογή της χρήσης των οπτικοακουστικών μέσων με τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα πρέπει:

-
- Να διευθετηθεί με τέτοιο τρόπο η αίθουσα, ώστε οι μαθητές να μπορούν να εργάζονται σε ομάδες και ο δάσκαλος να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στην εξέλιξη της εργασίας των μαθητικών ομάδων, σε ένα ρόλο μεσολαβητικό και όχι παθητικό.
 - Τα οπτικοακουστικά μέσα να είναι τοποθετημένα στην αίθουσα με τέτοιο τρόπο που να είναι προσιτά τόσο στους μαθητές όσο και στον δάσκαλο.
 - Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πρέπει να προϋποθέτει μια συγκεκριμένη στρατηγική, η οποία πρέπει να περιλαμβάνει τα παρακάτω:
 - ο Ο εκπαιδευτικός πρέπει να γνωρίζει ότι μια παρουσίαση με οπτικοακουστικά μέσα προϋποθέτει μεγάλη και πολλές φορές, επίπονη προετοιμασία. Η χρήση των οπτικοακουστικών μέσων προϋποθέτει ελάχιστη υλικοτεχνική υποδομή αλλά ο εκπαιδευτικός είναι αυτός που πρέπει να φροντίζει για την ομαλή λειτουργία τους αποφεύγοντας τυχόν τεχνικές ατέλειες, όπως χαλασμένα καλώδια, καμένες οθόνες, κτλ.

- ο Όταν ολοκληρωθεί η οπτικοακουστική παρουσίαση, ο εκπαιδευτικός πρέπει να προχωρήσει σε μια ανάλυση του εκπαιδευτικού υλικού διότι ένα προϊόν οπτικοακουστικού περιεχομένου που δεν θα αναλυθεί, δεν έχει καμία παιδαγωγική αξία. Ένα οπτικοακουστικό προϊόν μπορεί να είναι προβολή slides, μια ραδιοφωνική εκπομπή, ένα ντοκιμαντέρ παιδαγωγικού περιεχομένου, κτλ.

Η σημαντική διαφορά μεταξύ της παραδοσιακής παρουσίασης του μαθήματος στην σχολική αίθουσα και της απόκτησης γνώσης από τα ΜΜΕ, είναι ότι στην πρώτη περίπτωση παρεμβαίνει ο δάσκαλος, ο οποίος αφηγείται, αναλύει και επεξηγεί το μάθημα ενώ στην δεύτερη περίπτωση τα ΜΜΕ προσφέρουν πολλές γνώσεις, χωρίς δομή και συνοχή, στις οποίες ο δάσκαλος δεν έχει την δυνατότητα παρέμβασης. Αυτός είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο ο δάσκαλος οφείλει να γνωρίζει τη χρήση των οπτικοακουστικών μέσων και την εφαρμογή τους στην εκπαίδευση ώστε να είναι σε θέση να αναλύει τα μηνύματα που εκπέμπουν. Για παράδειγμα, σε μια ηχοδιασκοπική παρουσίαση ενός αντικειμένου, ο δάσκαλος επιβάλλεται να γνωρίζει την χρήση του μοντάζ και την μίξη του ήχου, η άγνοια των οποίων μπορεί να επηρεάσει τον αντικειμενικό στόχο του διδασκόμενου αντικειμένου. Όσο περισσότερα τεχνικά πράγματα γνωρίζει ο δάσκαλος τόσο ευκολότερα προσεγγίζει το στόχο του. Δεν είναι, όμως, αρκετές μόνο οι τεχνικές γνώσεις, απαιτούνται και οι παιδαγωγικές γνώσεις. Ένας δάσκαλος πρέπει να γνωρίζει ακριβώς, ποιος είναι ο στόχος του και πώς να τον πετύχει, εφαρμόζοντας τις παιδαγωγικές μεθόδους. Η ορθή χρήση των οπτικοακουστικών μέσων από τον δάσκαλο, ξεπερνάει τα οφέλη της ψυχαγωγίας και του θεάματος και μπορούν να μεταβληθούν σε ενεργητικούς τρόπους διδασκαλίας, όταν χρησιμοποιούνται από δασκάλους καταρτισμένους τεχνικά και παιδαγωγικά.

Μόνο στην περίπτωση που οι δάσκαλοι είναι γνώστες τις οπτικοακουστικής γλώσσας, οι μαθητές θα αποφύγουν να γίνουν παθητικοί θεατές των μηνυμάτων, που εκπέμπουν τα οπτικοακουστικά μέσα και μόνο τότε η διδασκαλία θα αποκτήσει μια πιο δυναμική διάσταση.

2.10.2 Η συμβολή των οπτικοακουστικών μέσων στην ομαδική εργασία

Τα οπτικοακουστικά μέσα ενδείκνυνται για ομαδική δουλειά και μόνο μέσα σε αυτά τα πλαίσια εργασίας, τα οπτικοακουστικά μέσα μπορούν να ενεργοποιήσουν τον μαθητή. Η ομαδική εργασία στην τάξη έχει αρχίσει να επικρατεί όλο και περισσότερο, ως ένας αποτελεσματικός τρόπος διδασκαλίας και εκμάθησης των μαθημάτων. Ο τρόπος αυτός διδασκαλίας δίνει την δυνατότητα και στον εκπαιδευτικό να εμπλουτίσει τις δικές του γνώσεις αλλά και στους μαθητές να

ξεφύγουν από την ρουτίνα της παραδοσιακής διδασκαλίας, που μπορεί σε δεδομένες στιγμές, να αποδειχθεί μονότονη, ακόμα και βαρετή.

Ακόμα και τα σχολικά εγχειρίδια έχουν αρχίσει πλέον να προσανατολίζονται σε μια διδασκαλία απόλυτα ομαδοκεντρική στην τάξη, με κατεύθυνση καθαρά προς την εργασία των μαθητικών ομάδων, ως ιδανικού τρόπου διδασκαλίας.

Η ομαδική εργασία στην τάξη έχει ορισμένες προϋποθέσεις, προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία, οι οποίοι είναι οι εξής:

- Η πρώτη προϋπόθεση είναι ότι απαιτείται καταμερισμός εργασιών εντός της ομάδος, διαφορετικά υπάρχει ο κίνδυνος να δημιουργηθεί μια εγωκεντρική συμπεριφορά με την ανάληψη όλων ή των περισσότερων εργασιών από ένα μαθητή, ως φαινόμενο εξατομίκευσης
- Η ομάδα των μαθητών δεν ενδείκνυται να είναι πολυάριθμη διότι με αυτό τον τρόπο καθίσταται δύσκολη έως και αδύνατη η επικοινωνία. Ο ενδεικτικός αριθμός μαθητών μιας σχολικής ομάδας πρέπει να είναι τέσσερα με πέντε μέλη
- Η ομάδα οφείλει για να χαρακτηριστεί παραγωγική, να αποδίδει με έναν ρυθμό και έναν βαθμό παραγωγής περισσότερο από την παραγωγή ενός μαθητή. Σε διαφορετική περίπτωση θα χαρακτηριστεί ανεπαρκής και άρα αποτυχούσα

Μέσω της ομαδικής εργασίας αναπτύσσεται μεταξύ των μαθητών η λεγόμενη πλάγια επικοινωνία η οποία τους αναγκάζει να μιλούν μεταξύ τους και να συμμετέχουν δημιουργικά σε αυτή. Επίσης, επέρχεται αλλαγή στη σχέση του δασκάλου αλλά και του μαθητή με την γνώση. Ο δάσκαλος σε μια παραδοσιακή διδασκαλία, γίνεται η μοναδική πηγή γνώσεως ενώ αντίθετα στην ομαδοκεντρική εργασία ο δάσκαλος είναι ο μεσάζων, που μεσολαβεί για να επαναπροσδιορισθεί το θέμα από τους μαθητές, να διανεμηθούν τα καθήκοντα μεταξύ τους, να αναζητήσουν όλες τις πληροφορίες που θα τους είναι χρήσιμες για την εργασία και γενικά να τεθούν οι ορθές παιδαγωγικά βάσεις που απαιτεί μια σχολική εργασία.

Περισσότερο αναλυτικά:

- Επιβάλλει την διαθεσιμότητα του εκπαιδευτικού σε έναν πιο ενεργό ρόλο
- Ευνοεί τον διάλογο και την εποικοδομητική συζήτηση μεταξύ του δασκάλου και των μαθητών αλλά και των μαθητών μεταξύ τους
- Δίνει ώθηση και αυξάνει την διάθεση και την ενέργεια για δράση των μαθητών
- Διευκολύνει τον τρόπο διεξαγωγής των εργασιών, με αποτέλεσμα την αύξηση των εργασιών από την ομάδα, συγκριτικά με την απόδοση ενός μόνο μαθητή
- Εκτός από την απόδοση, η ταχύτητα και η αποτελεσματικότητα είναι πολύ μεγαλύτερες συγκριτικά με την ταχύτητα και την απόδοση ενός μόνο μαθητή
- Η εργασία με ομάδες αναπτύσσει την συνεργασία, την κοινωνικότητα και το ομαδικό πνεύμα μεταξύ των συμμετεχόντων
- Η ατμόσφαιρα μέσα στην σχολική τάξη γίνεται πιο ευχάριστη και εγκαρδιωτική, με αποτέλεσμα την καλύτερη δυνατή απόδοση των μαθητών που εργάζονται στις ομάδες εργασίας
- Ο μαθητής μέσα από την συλλογική εργασία ενός φαινομενικού εκπαιδευτικού παιχνιδιού, μαθαίνει να αναπτύσσει τις συλλογικές του αντοχές και δυνατότητες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Ο Αλφαριθμητισμός στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

«Μικρότερο κακό είναι η αγραμματοσύνη, παρά η κακή και χωρίς μέθοδο εκπαίδευση. Είναι βέβαιο πως ανάμεσα στους αγράμματους ευκολότερα βρίσκει κανείς άνθρωπο ενάρετο, παρά ανάμεσα σ' εκείνους που εκπαιδεύτηκαν χωρίς σωστή μέθοδο».

Αδαμάντιος Κοραΐς

3.1 Εισαγωγή

Κανένας άλλος τομέας στην κοινωνία δε γνώρισε τις τελευταίες δεκαετίες τόσο μεγάλη ανάπτυξη, όπως το διαδίκτυο και οι υπηρεσίες του. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία σε παγκόσμια κλίμακα, 360 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, ενώ εκτιμάται ότι το Google έχει καταγράψει πάνω 10 δις. σελίδες στους καταλόγους του. Η ανοδική τάση στη χρήση του διαδικτύου παρατηρείται κυρίως σε νέους ηλικίας μεταξύ 10-15 ετών. Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα του Παρατηρητηρίου για την κοινωνία της πληροφορίας διαπιστώνεται υψηλή διείσδυση και εντατική χρήση όχι μόνο ηλεκτρονικών υπολογιστών αλλά και διαδικτύου. Τα υψηλά αυτά επίπεδα διείσδυσης και χρήσης αφορούν τα παιδιά σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους ενήλικες.

Το διαδίκτυο είναι ένας σύγχρονος αλλά συνάμα και ριποκίνδυνος παιδότοπος που ασκεί μια ιδιαίτερη γοητεία στα παιδιά και στους νέους. Ο παγκόσμιος ιστός των ηλεκτρονικών δυνατοτήτων είναι για τα παιδιά, με την ανθρωπογενή τους τάση για ανακάλυψη, μια πρώτης τάξεως παιδική χαρά. Τα παιδιά μπορούν να επικοινωνούν μέσα από αίθουσες συζήτησης, να παίζουν μαζί σε ηλεκτρονικά περιβάλλοντα, να συναντιούνται σε κοινωνικά δίκτυα, να δημιουργούν δικά του μιντιακά περιεχόμενα εκφράζοντας τις ιδέες τους, π.χ. Weblog, YouTube και να μαθαίνουν μέσα από ηλεκτρονικές πηγές. Γι' αυτό, είναι καλό να αναπτύξουν οι νέοι μια θετική αλλά συνάμα, μια κριτική στάση απέναντι στο διαδίκτυο και να στηριχθούν στην απόκτηση του ψηφιακού γραμματισμού (Digital Literacy) που αποτελεί ικανότητα κλειδί στην κοινωνία της πληροφορίας και της γνώσης.

3.2 Η έννοια του μιντιακού αλφαριθμητισμού

Η έννοια του αλφαριθμητισμού ακούγεται συχνά από τα χείλη των υπέρμαχων της εκπαίδευσης στα ΜΜΕ και χρησιμοποιείται αντί του όρου εκπαίδευση. Σήμερα, αρκετοί εκπαιδευτικοί που έχουν ως αντικείμενο διδασκαλίας τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, άρχισαν να αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα της μελέτης ενός ευρύτερου πεδίου ΜΜΕ. Οι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι οι νέες μορφές αλφαριθμητισμού οι οποίες απαιτούνται για τα σύγχρονα ΜΜΕ είναι τόσο σημαντικές όσο ήταν και ο παλιός αλφαριθμητισμός για την έντυπη επικοινωνία.

Στο όρο media περιλαμβάνεται επίσης και το μέσο «κινηματογράφος». Ο τρόπος που ερμηνεύεται μια κινηματογραφική ταινία δεν εξαρτάται μόνο από τον

τρόπο με τον οποίο «διαβάζουμε» συγκεκριμένα πλάνα αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο το κείμενο οργανώνεται και δομείται στο σύνολο του. Παραδείγματος χάριν, μέσω της αφήγησης. Από τον τρόπο που σχετίζεται με άλλα κείμενα που έχουμε δει ή με άλλα είδη με τα οποία είμαστε εξοικειωμένοι. Από τον τρόπο με τον οποίο αναφέρει ή σχολιάζει πτυχές της πραγματικότητας οι οποίες μας είναι λιγότερο ή περισσότερο οικείες.

Η ανάπτυξη των νέων μέσων επικοινωνίας έχει υπονομεύσει την, έως και πρόσφατα, κυριαρχία του έντυπου λόγου, αφήνοντας χώρο για ανάπτυξη των ιντερνετικά διαδεδομένων μέσω όπως είναι το facebook, twitter, Instagram κ.α.. Ουσιαστικά αυτό το γεγονός υπονομεύει τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούμε ακόμα και τη γλώσσα. Ο αλφαριθμητισμός σήμερα σημαίνει ουσιαστικά, αλφαριθμητισμός στα πολυμέσα, γεγονός που συνεπάγεται ότι οι παραδοσιακές μορφές διδασκαλίας δεν είναι πλέον επαρκείς. Έως ένα βαθμό σήμερα ο όρος αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ μπορεί να θεωρηθεί δικανικό επιχείρημα και υπό αυτή την έννοια, έχει πολλά κοινά σημεία με τη συχνότατη χρήση του όρου σε διάφορα παράλληλα γνωστικά πεδία, όπως αλφαριθμητισμός των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, συναισθηματικός αλφαριθμητισμός, οικονομικός αλφαριθμητισμός, κ.α. Ο όρος κατά κύριο λόγο βασίζεται στην αναλογία ανάμεσα στις ικανότητες που απαιτούνται για τα σχετικά χαμηλού κύρους γνωστικά πεδία, στη συγκεκριμένη περίπτωση τα ΜΜΕ, και από την άλλη στις ικανότητες που απαιτούνται για τα υψηλού κύρους γνωστικά πεδία της ανάγνωσης και της γραφής. Η υπόψη αναλογία χρησιμοποιείται για να ενισχύσει τους ισχυρισμούς για την σπουδαιότητα του κύρους του νέου αυτού πεδίου (Kress, 1997).

Παρόλα αυτά δεν είναι καθόλου εύκολο να δοθεί ένας ορισμός στον αλφαριθμητισμό των ΜΜΕ διότι στο πλαίσιο αυτό υπονοείται ότι τα ΜΜΕ χρησιμοποιούν διάφορες μορφές γλώσσας, επομένως υπάρχει η δυνατότητα της μελέτης και της διδασκαλίας των οπτικών και των οπτικοακουστικών γλωσσών, όπως ακριβώς συμβαίνει με τη γραπτή γλώσσα. Υπάρχουν εκπαιδευτικοί και μελετητές του όρου, που υποστηρίζουν ότι η συγκεκριμένη αναλογία με το γραπτό λόγο είναι ανακριβής και άρα παραπλανητικός. Υποστηρίζουν ορισμένοι ότι η πολύ ασαφή και μεταφορική χρήση του όρου δυσχεραίνει την απαραίτητη διάκριση του γραπτού λόγου και άλλων μεθόδων επικοινωνίας. Υπάρχουν και αυτοί που απορρίπτουν την θέση ότι για να γίνει κατανοητή η οπτική επικοινωνία, πρέπει να υπάρξει βαθιά γνώση πολιτισμικών συμβάσεων παρόμοιες με αυτές που απαιτούνται για την γλώσσα. Αυτοί υποστηρίζουν ότι ο μαθητής είναι σε θέση να κατανοήσει τις οπτικές και τις οπτικοακουστικές αναπαραστάσεις, χρησιμοποιώντας τις ίδιες δεξιότητες που απαιτεί η ερμηνεία της καθημερινότητας (Anderson, 1980).

Όπως υποστηρίζει ο παιδαγωγός Paul Messaris, οι βασικές συμβάσεις της «κινηματογραφικής» γλώσσας μαθαίνονται σχετικά εύκολα και γρήγορα, κυρίως γιατί μιμούνται οικείες διεργασίες αντίληψης και κατανόησης. Στην πραγματικότητα, οι όποιες απόπειρες να αναπτυχθεί μια θεωρία της κινηματογραφικής γλώσσας, αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες διότι είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν αναλογίες των κινηματογραφικών γραμμάτων μιας ταινίας, με τα αντίστοιχα στοιχεία στον προφορικό λόγο. Παρόμοιες δυσκολίες αντιμετώπισαν και οι ψυχολόγοι κατά τη διάρκεια της προσπάθειας τους να ορίσουν τις δεξιότητες που προϋποθέτει ο τηλεοπτικός αλφαριθμητισμός. Αρχικά θα πρέπει να είναι δυνατή η ανάλυση των ικανοτήτων που χρειάζεται να έχει ένας θεατής προκειμένου να καταλάβει ένα τηλεοπτικό κείμενο, που δεν αντιστοιχεί όμως στους τρόπους, που παράγονται τα νοήματα στην πραγματικότητα. Τα τυπολογικά χαρακτηριστικά της τηλεόρασης δεν μεταφέρουν σταθερά νοήματα, τα οποία να μπορούν να ορισθούν αντικειμενικά.

Παρόλα αυτά οι θεατές καλούνται να κάνουν άμεσες επιλογές σχετικά με το νόημα τους (Buckingham, 1993).

3.3 Οι αντιπαραθέσεις και η επικινδυνότητα του αλφαριθμητισμού στα ΜΜΕ

Η πλοήγηση στο διαδίκτυο δε νοείται χωρίς κινδύνους. Είναι προφανώς δύσκολο ή ίσως αδύνατο να ελεγχθεί το διαδίκτυο ως προς τους κινδύνους που συνεπάγεται. Τα παιδιά και οι νέοι μπορούν να έρθουν αντιμέτωποι με περιεχόμενα που τους προκαλούν φόβο, δυσάρεστα ψυχικά συναισθήματα και έντονη ενδοψυχική ένταση, π.χ. παιδική πορνογραφία, ρατσιστικά περιεχόμενα, βία, σατανισμός, που αδυνατούν να επεξεργαστούν ή να βρουν τρόπους να εκφράσουν την εμπειρία αυτών των «συναντήσεων».

Από την άλλη μεριά, κερδοσκόποι, πάροχοι μιντιακών πληροφοριών, εκμεταλλεύονται τον αυθορμητισμό των παιδιών και προσπαθούν να τα προσελκύσουν σε θέματα και ζητήματα που εκείνα δεν επέλεξαν συνειδητά. Η ανωνυμία στο διαδίκτυο διευκολύνει παρενοχλήσεις τέτοιου είδους. Και ενώ οι γονείς υπό κανονικές συνθήκες «αγρυπνούν» για τις επαφές των παιδιών τους, στην εποχή των κινητών της 3ης γενιάς και της γρήγορης ηλεκτρονικής πρόσβασης στο διαδίκτυο, αδυνατούν όλο και περισσότερο να παρακολουθήσουν την μιντιακή κατανάλωση των παιδιών τους και την ηλεκτρονική τους συναναστροφή;

Η παιδική ηλικία χρειάζεται μια ιδιαίτερη προστασία. Η πολιτεία συμβάλλει προς αυτήν την κατεύθυνση ενεργοποιώντας και για το διαδίκτυο το ήδη υπάρχον νομικό πλαίσιο, ενσωματώνοντας ευρωπαϊκές οδηγίες στην εθνική νομοθεσία, συνυπογράφοντας διεθνείς συμβάσεις κ.α. Με δεδομένο όμως το γεγονός ότι το διαδίκτυο δεν είναι δυνατό να ελεγχθεί, όπως τα κλασικά μέσα (έντυπα μέσα, ραδιόφωνο, τηλεόραση), καλούνται οι γονείς να συνοδεύσουν τα παιδιά και τους νέους σε αυτήν την περιπετειώδη αλλά και ριψοκίνδυνη εξερεύνηση, προκειμένου να έχουν ως σημείο εκκίνησης καλές και ασφαλείς ιστοσελίδες.

Στο πλαίσιο μιας παιδαγωγικής προσέγγισης, τα Μέσα και τα Νέα Μέσα θεωρούνται ως πολιτισμικές αντικειμενοποιήσεις που αναλαμβάνουν μία σημαντική λειτουργία κατά την κοινωνικοποίηση των ατόμων: Απαλλάσσουν τους ανθρώπους από τα δεσμά της αδιάκοπης λήψης αποφάσεων και τους προσφέρουν προσανατολισμό κατά την καθημερινή τους δράση. Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα Νέα Μέσα αποτελούν μέρος της πολιτισμικής εργαλειοθήκης που η κοινότητα κληρονομεί στα νέα της μέλη, ώστε αυτά να προβαίνουν σε νέες δράσεις, ερμηνείες και δημιουργίες στην εργασία, στο σχολείο, στον ελεύθερο χρόνο τους (Σοφός, 2009).

3.4 Πρακτικά θέματα του αλφαριθμητισμού στα ΜΜΕ

Η ικανότητα κατανόησης όλων αυτών των τόσο διαφορετικών μεταξύ τους στοιχείων, μπορεί να θεωρηθεί μορφή αλφαριθμητισμού, υπό την έννοια ότι συνεπάγεται την παραγωγή νοήματος και απόλαυσης μέσα από μια μεγάλη ποικιλία σημείων του κειμένου. Μπορεί μάλιστα να ειπωθεί ότι όταν ο αλφαριθμητισμός αναφέρεται στο πεδίο των ΜΜΕ, τότε υπερβαίνει τον απλό λειτουργικό αλφαριθμητισμό, ο οποίος είναι η ικανότητα χρήσης μιας κάμερας ή η ικανότητα κατανόησης ενός τηλεοπτικού προγράμματος. Ως εκ τούτου, ο αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ δεν είναι μια απλή σειρά μαθημάτων επιμόρφωσης ή ένας έλεγχος επάρκειας σε κάποια δεξιότητα αλλά είναι

μια μορφή κριτικού αλφαριθμητισμού, ο οποίος προϋποθέτει ανάλυση, αξιολόγηση και κριτικό αναστοχασμό.

Ο αλφαριθμητισμός των ΜΜΕ συνεπάγεται την κατάκτηση του μέσου περιγραφής των μορφών και των δομών των διαφόρων τρόπων επικοινωνίας και περιλαμβάνει μια ευρύτερη κατανόηση του κοινωνικού και θεσμικού πλαισίου επικοινωνίας, καθώς επίσης και του τρόπου, που αυτά επηρεάζουν τις εμπειρίες και τις πρακτικές των ανθρώπων. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της έννοιας των πολυαλφαριθμητισμών η έμφαση που δίνεται στους αλφαριθμητισμούς, δεν αφορά μόνο τους πολλαπλούς τρόπους επικοινωνίας αλλά και την εγγενή κοινωνική φύση του αλφαριθμητισμού και κατά συνέπεια τις διάφορες μορφές που προσλαμβάνει στις διάφορες πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Η έρευνα σχετικά με τον αλφαριθμητισμό στον γραπτό λόγο, αποδεικνύει ότι οι επιπτώσεις του εξαρτώνται από το κοινωνικό πλαίσιο και από τον κοινωνικό σκοπό για τον οποίο. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι παιδαγωγοί αναφέρονται συνήθως σε πρακτικές αλφαριθμητισμού ή σε περιστατικά αλφαριθμητισμού και όχι σε αυτόν καθ' εαυτόν τον αλφαριθμητισμό. Με άλλα λόγια, θεωρούν την ανάγνωση και τον γραπτό λόγο, κοινωνικές δραστηριότητες και όχι εκφάνσεις ενός συνόλου αόριστων γνωστικών δεξιοτήτων χρησιμοποιείται (Benveniste, 1998).

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, ο αλφαριθμητισμός δεν μπορεί να εξετάζεται ως μια χωριστή ενότητα από τις κοινωνικές και τις θεσμικές δομές στις οποίες εντάσσεται. Πρόκειται για μια κοινωνική θεωρία που στην πραγματικότητα καταργεί τη μοναδική έννοια του αλφαριθμητισμού και την αντικαθιστά με την έννοια των πολλών αλφαριθμητισμών, οι οποίοι προσδιορίζονται από τα νοήματα που παράγουν και από τα κοινωνικά συμφέροντα που υπηρετούν. Τα άτομα επομένως δεν παράγουν νοήματα όταν είναι απομονωμένα αλλά το πετυχαίνουν αυτό μέσα από την συμμετοχή τους σε κοινωνικά δίκτυα, που προάγουν και δίνουν αξία σε συγκεκριμένες μορφές αλφαριθμητισμού. Σύμφωνα με την προσέγγιση του θέματος από την οπτική αυτή γωνία, η κατάκτηση οποιασδήποτε μορφής αλφαριθμητισμού καθιστά εφικτές συγκεκριμένες μορφές κοινωνική δράσης. Στην περίπτωση αυτή επιτρέπει στους ανθρώπους να ενεργοποιούνται στην επαγγελματική ή στην προσωπική τους ζωή ή ακόμα και στην κοινωνία των πολιτών. Η κοινωνική δράση σχετίζεται με την άσκηση εξουσίας εντός της κοινωνίας και γι' αυτό θα μπορούσαμε να πούμε, ότι ο αλφαριθμητισμός είναι η παραγωγή συμβολικών νοημάτων, τα οποία εκφράζουν συγκεκριμένες σχέσεις εξουσίας. Ο αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ δεν θεωρείται σε καμιά περίπτωση, ως ένα σύνολο γνωστικών ικανοτήτων, τις οποίες οι άνθρωποι προσπαθούν να κατακτήσουν με κάποιο τρόπο. Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι τα ΜΜΕ αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής ζωής των παιδιών και είναι συνδεδεμένα με τις κοινωνικές τους σχέσεις.

Είναι επομένως, αναμενόμενο ότι τα παιδιά θα έχουν διαφορετικούς αλφαριθμητισμούς στα ΜΜΕ ή καλύτερα, διαφορετικούς τρόπους αλφαριθμητισμού, ανάλογα με τις απαιτήσεις των διαφορετικών κοινωνικών καταστάσεων, τις οποίες καλούνται να αντιμετωπίσουν. Έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες να προσδιοριστούν τα συστατικά στοιχεία του αλφαριθμητισμού των ΜΜΕ και ο τρόπος διδασκαλίας τους σε παιδιά όλων των ηλικιών. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το μοντέλο του κινηματογραφικού αλφαριθμητισμού που πρότεινε το British Film Institute (BFI – Βρετανικό Ινστιτούτο Κινηματογράφου) στην έκθεση Making Movies Matter (Film Education Working Group, 1999).

3.5 Ο μιντιακός αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ μέσα από τα μάτια των εκπαιδευτικών

Οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται να διαθέτουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους γονείς ψηφιακό και μιντιακό γραμματισμό, με μόνο το 41% δηλώνει ανεπάρκεια συγκεκριμένης γνώσης σχετικά με την καθοδήγηση. Πιο ενισχυμένος εκλαμβάνεται από τους γονείς ο ρόλος των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη χρήση και την ασφάλεια των μαθητών στο διαδίκτυο, όπως δηλώνουν οι ίδιοι οι μαθητές σε σχετική έρευνα. (Κατερέλος,2009). Σε σχέση με την ασφάλεια των μαθητών στο διαδίκτυο, οι εκπαιδευτικοί είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι δηλώνοντας σε ποσοστό 91%, ότι ο κίνδυνος κακής χρήσης του διαδικτύου είναι πιο "σοβαρός" έως "πολύ σοβαρός" (Κατερέλος,2009).

Παρά ταύτα οι εκπαιδευτικοί προσδίδουν στο σχολείο ως θεσμό ελαφρώς περισσότερο αυξημένο ρόλο για την εκπαίδευση των μαθητών στη σωστή χρήση του διαδικτύου από ότι έχουν οι ίδιοι. (Κατερέλος , 2009). Από τα παραπάνω φαίνεται γονείς και εκπαιδευτικοί να υποεκτιμούν τον αναφαίρετο ρόλο τους στον μιντιακό γραμματισμό των μαθητών. Αυτό μπορεί να οφείλεται σύμφωνα με τις απόψεις των μαθητών, στην υποτίμηση του θέματος αλλά και στο φοβικό σύνδρομο για την τεχνολογία από το οποίο φαίνεται να διακατέχονται οι ψηφιακά αναλφάβητοι γονείς και εκπαιδευτικοί. (Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς διαδικτύου 2010). Στο ίδιο αποτέλεσμα καταλήγει και άλλη έρευνα, όπου διαπιστώνεται μια αντίφαση από τους εκπαιδευτικούς, ανάμεσα στην ασφάλεια του Διαδικτύου και την προτροπή των μαθητών σε εκπαιδευτικό πλαίσιο. Αν και το 57% των εκπαιδευτικών προτρέπει τους μαθητές να χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο, ταυτόχρονα δηλώνει αδυναμία στο να το ελέγξει σοβαρά. (Κατερέλος, 2009).

Ο μιντιακός γραμματισμός απαντάται ακόμα και σε άλλες χώρες και αφορά όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές. Όπως αποκαλύπτει σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του έργου SAFT PROJECT στην οποία μετείχαν 5 χώρες (Νορβηγία, Σουηδία, Δανία, Ισλανδία και Ιρλανδία) διαπιστώθηκε ότι το 46% των ερωτηθέντων - γονείς και μαθητές - απαιτούν ενημέρωση σε θέματα προστασίας των παιδιών από την έκθεσή τους σε διαδικτυακές απειλές. Στην ίδια έρευνα αναφέρεται επίσης ότι το 41% των ερωτηθέντων δεν γνωρίζει σε ποιούς να απευθυνθούν προκειμένου να καταγγείλουν σχετικό γεγονός¹⁶. Αντίστοιχα αποτελέσματα αναδείχθηκαν και στην έρευνα των Brorsson & Perkins - Svensson όπου βρέθηκε ότι το 77,9% των ερωτηθέντων μαθητών και γονιών δεν γνώριζε που πρέπει να απευθυνθεί προκειμένου να καταγγείλει ακατάλληλα περιεχόμενο στο διαδίκτυο και ότι επίσης το 50% δεν γνώριζε κανένα φορέα που να ασχολείται με θέματα ασφάλειας στο διαδίκτυο. (Brorsson & Perkins-Svensson, 2005).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο μιντιακός γραμματισμός των μαθητών κρίνεται απόλυτα αναγκαίος . Οι γονείς, το σχολείο αλλά κυρίως οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί ως καθ' ύλην αρμόδιοι για την εκπαίδευση των μαθητών, έχουν να παίξουν ένα σημαντικό ρόλο στη δόμηση ενός τέτοιου γραμματισμού. Υπεύθυνους για την προστασία των νέων στο διαδίκτυο θεωρούν οι εκπαιδευτικοί πρώτα τους γονείς, άποψη που ταυτίζεται με τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας των Brorsson & Perkins-Svensson. Στην συνέχεια η ευθύνη μετατοπίζεται στην πολιτεία και στα σχολεία και τελευταία στους ίδιους τους μαθητές. Φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί δεν εμπιστεύονται τους μαθητές τους την διαχείριση της προσωπικής τους ασφάλειας στο

¹⁶ <http://www.saftonline.org/Research.html>

διαδίκτυο και ότι γίνεται μια τέτοια "εκχώρηση" των ευθυνών σε άλλους πέρα από τους ίδιους, - πολιτεία, παρόχους και τελευταία τους μαθητές (Brorsson & Perkins-Svensson, 2005).

Παρατηρείται όμως ένα «παράδοξο», γιατί αν και θεωρούν ως υπεύθυνους για την προστασία των παιδιών από τέτοιους κινδύνους τους γονείς, από την άλλη πλευρά δεν θεωρούν ως μέτρο την ενεργοποίηση των γονέων για το παραπάνω ζήτημα, αν και είναι καινά αποδεκτό ότι οι ίδιοι οι γονείς είναι υπεύθυνοι για την ασφάλεια των παιδιών τους. Επίσης είναι αξιοσημείωτο ότι οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στα τεχνικά μέσα (φίλτρα διαχείρισης ακατάλληλου πληροφοριακού υλικού) για τη μείωση των κινδύνων που διατρέχουν οι μαθητές από τις διαδικτυακές απειλές και θεωρούν λιγότερο αξιόπιστο μέτρο την ενδυνάμωση των μαθητών και την ανάπτυξη σχετικών δεξιοτήτων μέσω της εκπαίδευσης. Ισχυρότερο επιχείρημα για περιορισμένη και ελεγχόμενη πρόσβαση στο διαδίκτυο θεωρούν την «έκθεση» των παιδιών σε διαδικτυακούς κινδύνους και προτείνουν ως μέτρο την εγκατάσταση ειδικών λογισμικών στους η/υ από τους γονείς (Brorsson & Perkins-Svensson, 2005).

3.6 Η συμβολή των MME στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών

Ο σύγχρονος κόσμος χαρακτηρίζεται από μια τάση κατακερματισμού και ατομικισμού με αποτέλεσμα να υποσκάπτονται οι παραδοσιακοί κοινωνικοί δεσμοί. Η ταυτότητα πλέον του ανθρώπου ορίζεται από την ατομική επιλογή και όχι από την καταγωγή ή το πεπρωμένο. Όλες αυτές οι εξελίξεις στην σύγχρονη κοινωνία έχουν επιπτώσεις και στην εκπαίδευση.

Οι εκπαιδευτές των MME δεν μπορούν πλέον να επιβάλουν τους κανόνες και τις αξίες της σύγχρονης κουλτούρας παρακάμπτοντας τον παράγοντα μαθητή. Πρέπει να ενεργούν ως ερμηνευτές της σύγχρονης κοινωνίας και να προσφέρουν στους μαθητές ποικίλες και πολλαπλές μορφές γνώσης. Ο ισχυρισμός ότι τα MME χειραγωγούν τα παιδιά και τα κατευθύνουν ανάλογα μετατρέποντας τα σε αυτόνομους κοινωνικούς δράστες, έχει καταδικαστεί ως μια ψευδαίσθηση. Η έκταση των εξελίξεων αποτελεί αντικείμενο διενέξεων στη σύγχρονη κοινωνία αλλά δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για τον κεντρικό ρόλο που παίζουν τα MME στον συνεχόμενο μετασχηματισμό της σύγχρονης κοινωνίας. Από ότι δείχνουν τα πράγματα, οι ανάγκες κάλυψης των σύγχρονων αναγκών επιβάλλουν την εκπαίδευση των παιδιών στα MME αλλά από την άλλη μεριά, τίθενται μερικά σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τις πρακτικές τους.

Σήμερα, μπορούμε να διακρίνουμε δύο αντίθετες διαμετρικά απόψεις για τη σχέση των παιδιών με τα MME, οι οποίες έχουν ασκήσει μεγάλη επιρροή και οι οποίες έχουν καθορίσει την καθημερινή στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στα MME αλλά έχουν διαμορφώσει και διάφορες τάσεις στην επιστημονική κοινότητα, σχετικά με το θέμα. Κατά την πρώτη άποψη, η παιδική ηλικία πεθαίνει ή παραμορφώνεται κάτω από την επιρροή των MME. Κατά την δεύτερη άποψη, η παιδική ηλικία απελευθερώνεται μέσω των MME, τα οποία δημιουργούν μια νέα δυναμική γενιά περισσότερο μορφωμένη, ενημερωμένη και εκδημοκρατισμένη από την προηγούμενη γενιά. Οι δύο αυτές απόψεις αν και διαμετρικά αντίθετες, όπως ήδη αναφέραμε, παρουσιάζουν και ορισμένες εντυπωσιακές ομοιότητες.

Αναλυτικότερα, η πρώτη άποψη ενισχύεται από τις απόψεις του διακεκριμένου Αμερικανού κριτικού Neil Postman, τις οποίες διατύπωσε στο βιβλίο

του *The disappearance of childhood*. Κατά την γνώμη του η αντίληψη ότι το παιδί κερδίζει πολλά πράγματα μέσα από την χρήση της τηλεόρασης, κυρίως, αποτελεί δημιούργημα των ίδιων των ΜΜΕ. Θεωρεί ότι η προσβασιμότητα των παιδιών στην πληροφορία μέσω των ΜΜΕ, έχει ανοίξει τους ασκούς του Αιόλου. Ενώ, ο αλφαριθμητισμός στα έντυπα ΜΜΕ απαιτεί μακροχρόνια περίοδο μαθητείας για τα παιδιά, με την τηλεόραση συμβαίνει το αντίθετο. Η τηλεόραση αποτελεί, κατά τον Postman, το απόλυτο μέσο όλων των αποκαλύψεων - ωμή βία, σεξ, ναρκωτικά, ατελειώτη χρήση αλκοόλ, κτλ. Τα παιδιά μπορούν να έχουν πρόσβαση σε όλα αυτά, τα οποία πριν αρκετά χρόνια αποτελούσαν ένα καλά φυλαγμένο μυστικό των ενηλίκων και ήταν πολύ καλά φυλαγμένα σε ένα εκλεπτυσμένο κώδικα των έντυπων ΜΜΕ. Με την εισβολή της τηλεόρασης στο χώρο του σπιτιού, αυτό δεν ισχύει πλέον. Τα παιδιά συμπεριφέρονται όλο και περισσότερο ως ενήλικες και απαιτούν πρόσβαση στα προνόμια των ενηλίκων (Postman N., 1983).

Η θεωρία του Postman μπορεί να αμφισβητηθεί διότι στηρίζεται σε ένα αμφιλεγόμενο υπόβαθρο σχετικά με τα ΜΜΕ και τις πραγματικές ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις των παιδιών. Πιστεύει γενικά ότι οι νέες τεχνολογίες, όπως είναι η τηλεόραση, μπορούν να αλλοιώσουν την ψυχολογία και τις αντιστάσεις του εσωτερικού κόσμου των παιδιών, ανεξάρτητα από τον τρόπο που χρησιμοποιείται ή τα οφέλη που προσφέρει. Επιθυμεί την επιστροφή στις παραδοσιακές τεχνικές μετάδοσης γνώσεων στην παιδική ηλικία και κατ' επέκταση στην συνέχιση της εξουσίας από τους ενήλικες.

Αργότερα, αναπτύχθηκε μια άλλη θεωρία, η οποία αντικατοπτρίζει τη θεωρία του Postman αλλά την ερμηνεύει με έναν τελείως διαφορετικό τρόπο. Ο κυριότερος εκφραστής της είναι ο Don Tapscott, Αμερικανός δημοσιογράφος και ειδικός επί θεμάτων ΜΜΕ. Στο βιβλίο του, *Growing up digital* (Tapscott D, 1998), ο Tapscott υποστηρίζει τις θέσεις του Postman αλλά τις βλέπει από διαφορετική οπτική γωνία και τις ερμηνεύει διαφορετικά. Συμφωνεί με τη θέση ότι τα όρια μεταξύ παιδικής ηλικίας και ενηλικίωσης είναι πλέον δυσδιάκριτα και ότι αυτό οφείλεται στα ΜΜΕ και στην ψηφιακή τεχνολογία, αλλά αυτό το γεγονός το εκλαμβάνει ως μια θετική έκφανση και μια μορφή απελευθέρωσης των παιδιών από τις παρωχημένες παραδοσιακές μορφές εκμάθησης.

Ο Tapscott κάνει μια αντιπαραβολή μεταξύ τηλεόρασης και Διαδικτύου ταξινομώντας τα, την μεν σε παθητικό ενώ το δε σε ενεργητικό μέσο. Συγκεκριμένα, θεωρεί ότι:

- Η τηλεόραση «αποκοιμίζει» τους τηλεθεατές, ενώ το Διαδίκτυο τους αφυπνίζει
- Η τηλεόραση προβάλλει μια και μοναδική άποψη για τον κόσμο ενώ το Διαδίκτυο πολλές και αντίθετες μεταξύ τους
- Η τηλεόραση απομονώνει τους τηλεθεατές ενώ το Διαδίκτυο δημιουργεί κοινότητες, κτλ.

Το συμπέρασμα από τα παραπάνω είναι ότι η γενιά της τηλεόρασης είναι αντίθετη από την γενιά του Διαδικτύου. Η εκπρόσωποι της γενιά της τηλεόρασης διατηρούν αξίες που θεωρούνται άκαμπτες, συντηρητικές και αναχρονιστικές. Στην αντίθετη μεριά κινείται η γενιά του Διαδικτύου, η οποία εκφράζει την δημιουργική πνοή, την αναζήτηση, την επιστημονική περιέργεια, την απελευθέρωση της γνώσης και την δεκτικότητα στην διαφορετικότητα της σύγχρονης κοινωνίας. Όλα αυτά τα επιτυγχάνει χάρη στην εμβληματική σχέση της με τις νέες τεχνολογίες.

Οι δύο αυτές θέσεις έρχονται σε πλήρη αντίθεση από πολλές απόψεις. Ο Postman πιστεύει ότι τα παιδιά είναι ευάλωτα όντα που χρίζουν προστασίας απέναντι στην πολυδύναμη των αδίστακτων ΜΜΕ ενώ ο Tapscott θεωρεί ότι τα παιδιά είναι σοφά από την φύση τους και ότι διαθέτουν μια έμφυτη δίψα για μόρφωση και γνώση,

τις οποίες μπορούν να ικανοποιήσουν οι νέες τεχνολογίες των ΜΜΕ. Ο Postman θεωρεί ότι τα παιδιά πρέπει να επιστρέψουν στην θέση που τους αναλογεί βάσει της ηλικίας και της πνευματικής τους κατάστασης, ενώ ο Tapscott ισχυρίζεται ότι οι ενήλικες οφείλουν να «φτάσουν τα παιδιά τους» (Buckingham D., 2003) Ο Postman εμπιστεύεται την αυθεντία των ενηλίκων ενώ ο Tapscott θεωρεί ότι η τεχνολογία είναι αυτή που μπορεί να αποτελέσει λύση στα κοινωνικά προβλήματα.

Φαινομενικά οι θέσεις των Postman και Tapscott, μπορούν να χαρακτηρισθούν ως οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Και οι δύο απόψεις εκφράζουν, με απλά λόγια, τους φόβους και τις ελπίδες για το μέλλον των παιδιών αλλά και οι δύο απόψεις βασίζονται σε γενικευμένες και εξαιρετικά αμφισβητήσιμες θέσεις για την εκπαίδευση των παιδιών και τον πραγματικό ρόλο των νέων τεχνολογιών των ΜΜΕ σε αυτή. Και οι δύο παραπάνω θεωρίες, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι αποτελούν συμπεράσματα μιας γενικευμένης φοβίας, που προκλήθηκε από τις γενικότερες κοινωνικές αλλαγές, οι οποίες επηρέασαν την παιδική ηλικία.

Γενικά, δεν μπορούμε να αναφερόμαστε στα παιδιά σαν να αποτελούν μια ομοιογενή κατηγορία. Η ηλικία των παιδιών και κατ' επέκταση η εκπαίδευση τους έχει να κάνει με διάφορους κοινωνικούς παράγοντες, όπως είναι η εθνικότητα, το φύλο, η κοινωνική θέση, η γεωγραφική θέση, η θρησκεία, κτλ. Όλα αυτά μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά υπέστησαν αλλαγές τις τελευταίες δεκαετίες εξαιτίας της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας, οι οποίες επηρέασαν τον τρόπο της ζωής τους. Αυτό που χαρακτηρίζει την εποχή μας και ιδιαίτερα τις τελευταίες δύο δεκαετίες όσο αφορά την παιδική ηλικία, είναι μια μεταστροφή των παιδιών σε όλο και λιγότερο παραδοσιακές οικογενειακές δομές. Τα παιδιά περνούν περισσότερο χρόνο στο σπίτι και έχουν λιγότερη ελευθερία κινήσεων εκτός σπιτιού συγκριτικά με την τελευταία εικοσαετία.

Επιπλέον, επειδή οι γονείς περνούν όλο και λιγότερο χρόνο με τα παιδιά τους, αντισταθμίζουν την απουσία τους διαθέτοντας περισσότερα χρήματα για την ανατροφή και την εκπαίδευσή τους. Παράλληλα, έχει αυξηθεί η ανεργία παγκοσμίως, και σε μερικές χώρες μάλιστα, έχουν καταργηθεί οι κοινωνικές παροχές προς τους νέους, με αποτέλεσμα να είναι όλο και περισσότερο εξαρτημένοι από τους γονείς τους. Όλες αυτές οι αλλαγές έχουν επιφέρει μετατροπές στην κοινωνική θέση των παιδιών σήμερα, ως μιας ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Από τη μια πλευρά, αυξάνεται η ανάγκη για την προστασία τους απέναντι στον κίνδυνο των διαφόρων μορφών κακοποίησης ενώ από την άλλη, αυξάνονται οι περιπτώσεις επιβολής ποινών για την αντιμετώπιση της διάλυσης της πειθαρχίας. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η αύξηση της σημασίας του ζητήματος των δικαιωμάτων των παιδιών. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα παιδιά έχουν αποκτήσει εξουσία και ως πολίτες και ως καταναλωτικά όντα, χωρίς οι δύο αυτές ιδιότητες να διαχωρίζονται πλέον.

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι οι αλλαγές απέναντι στην αντιμετώπιση των παιδιών ως καταναλωτές πλέον, έχουν αλλάξει και την αντιμετώπισή τους σε σχέση με τα ΜΜΕ. Πολλοί αποδίδουν τον σημαντικότερο ρόλο στις σχέσεις των παιδιών με τα ΜΜΕ στην τεχνολογία, κάτι που θεωρείται προβληματικό ως άποψη. Η τεχνολογία γενικά δεν μπορεί να επιφέρει κοινωνικές αλλαγές, ανεξάρτητες από τον τρόπο που χρησιμοποιείται. Οι κοινωνικές αλλαγές που συνδέονται με την τεχνολογία έχουν να κάνουν με τις οικονομικές εξελίξεις σε σχέση με την γενικότερη συμπεριφορά του κοινού (Postman N., *The disappearance of childhood*, W. H. Allen, London 1983. 28).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία καταβλήθηκε προσπάθεια να καταδειχτεί η βαθιά σύνδεση η οποία υπάρχει ανάμεσα στην επικοινωνιακή προσέγγιση του μαθητή και το γραμματισμό των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Έγινε αρχικά μια αναλυτικά παρουσίαση των ειδών του αλφαριθμητισμού, αναφέρθηκαν τα αίτια του ενώ διατυπώθηκε η κοινωνική διάστασή του σε σχέση με την ανάπτυξη του ανθρώπου. Στη συνέχεια έγινε εισαγωγή στην έννοια της μάθησης, στην παιδαγωγική των γραμματισμών και στην σημαντικότητα της επικοινωνίας στο χώρο της εκπαίδευσης.

Οι μορφές της επικοινωνιακής δραστηριότητας που παρουσιάστηκαν στην παρούσα πτυχιακή εργασία σε σύνδεση με την ουσιαστική ύπαρξη τους στο γλωσσικό μάθημα των σχολίων αποτέλεσε ίσως ένα από τα πιο σημαντικά κομμάτια ανάλυσης που κατατέθηκε. Οι εφαρμογές του οπτικού αλφαριθμητισμού ποικίλουν και μπορούν να εκφραστούν με πολλούς τρόπους, όπως είναι η αφίσα, η φωτογραφία, τα κόμικς, οι γελοιογραφίες, τα σκίτσα εποχής κ.α. Τα εργαλεία, η σημειολογία της εικόνας και οι γενικές γνώσεις που πρέπει να ξέρει να χειρίζεται ένας εκπαιδευτικός είναι αυτά που θα δώσουν τις κατευθυντήριες εκείνες γραμμές στο παιδί για να διαμορφώσει έναν άρτιο και σωστά λειτουργικά γνωστικό χαρακτήρα που θα είναι προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει την οποιαδήποτε δυσκολία του παρουσιαστεί.

Ομολογουμένως η επίδραση του εκπαιδευτικού και κανονιστικού ρόλου των μέσων μαζικής επικοινωνίας είναι υψηλή και αρκετά σημαντική στις μέρες μας. Τα μέσα σήμερα διαδραματίζουν έναν πολύ σπουδαίο ρόλο στην κοινωνία και στην εξέλιξη της. Η μετάδοση της πληροφορίας πλέον δεν γίνεται δια στόματος αλλά μέσω άλλων μέσων κυρίως τεχνολογικών. Τέτοια είναι το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, και κυρίως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης – social media – όπου η πληροφορία μεταδίδεται από τον ένα δέκτη στον άλλον με απίστευτη ταχύτητα. Πως όμως μπορεί κάποιος να διασφαλίσει την ποιότητα της πληροφορίας και ότι η μεταφορά της γίνεται με το σωστό τρόπο; Μήπως όλη αυτή η διαδικτυακή πληροφορία οδηγεί και σε κάποιο βαθμό στην παραπληροφόρηση και στην διαστρέβλωση της ίδιας της πραγματικότητας; Μήπως τελικά λειτουργούμε σε κάποιο βαθμό και ως «χαλασμένο» τηλέφωνο; Ζούμε στην εποχή όπου όλα κινούνται σε απίστευτους ρυθμούς και όπου όλοι θέλουν να μαθαίνουν όσο περισσότερα πράγματα γίνεται για το αντικείμενο του ενδιαφέροντος τους. Ωστόσο, τι είναι αυτό που πρέπει να προσέξουμε σε όλη αυτή τη διαδικασία μεταλαμπάδευσης της πληροφορίας; Είναι ο τρόπος που καμιά φορά κάνει τη διαφορά και το ποιο μέσο επηρεάζει περισσότερο από κάποιο άλλο.

Από τα παραπάνω προκύπτει ένας βασικός προβληματισμός σε πανανθρώπινο επίπεδο για τους στόχους που πρέπει να τίθενται όσον αφορά την εκπαίδευση των ανθρώπων, τόσο στις λεγόμενες χώρες του Τρίτου Κόσμου, οι οποίες μαστίζονται από μεγάλο ποσοστό αναλφαριθμητισμού, όσο και στις χώρες του Δυτικού Κόσμου, οι οποίες μαστίζονται από τον λεγόμενο «Τεχνολογικό ή ψηφιακό Αναλφαριθμητισμό». Γενικώς ο αναλφαριθμητισμός ως έννοια αποτελεί δημιούργημα ανθρώπινο, όπως και η γλώσσα, το αλφάβητο, η γραφή και η ανάγνωση, όπως ακόμα και οι νέες τεχνολογίες. Γι' αυτό το λόγο μπορεί να οριστεί και να εξαλειφθεί από τους ανθρώπους. Ο μοναδικός τρόπος εξάλειψής του είναι η εκπαίδευση. Γι' αυτό πρέπει οι άνθρωποι να δραστηριοποιηθούν προς αυτή την κατεύθυνση της παροχής εκπαίδευσης και παιδείας σε όλους τους ανθρώπους παγκοσμίως. Διότι οι αναλφάβητοι αποτελούν πληγή για το ανθρώπινο είδος και μόνο αν «γιατρευτεί» αυτή η πληγή, μπορεί η ανθρωπότητα να οδηγηθεί σε μεγαλύτερα και σπουδαιότερα επιτεύγματα.

Μέσω της παράθεσης παραδειγμάτων και προτάσεων κατέστη σαφές ότι η επίτευξη μίας αποτελεσματικής οργάνωσης της επικοινωνιακής δραστηριότητας σε

επίπεδο τάξης, αλλά και η καθοδήγηση των μαθητών στην κριτική σκέψη και αναζήτηση, με βάση αρχές του αυθεντικού κριτικού αλφαριθμητισμού και της κριτικής ανάλυσης λόγου, προαπαιτούν τη γνώση της λειτουργίας των ΜΜΕ από την πλευρά του διδάσκοντα. Ο δάσκαλος για να υπηρετήσει και να υποστηρίξει ολοκληρωμένα την παρουσίαση και την κριτική αξιολόγηση του αυθεντικού υλικού και να οδηγήσει τους μαθητές σε μία συστηματική άσκηση και εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του γλωσσικού κώδικα, καλείται σε διηλεκτική κατάρτιση και εξοικείωση με τις βασικές αρχές της επικοινωνιακής εκπαίδευσης καθώς και συστηματική προσπάθεια διαμόρφωσης ενός γνήσιου *παιδαγωγικού λόγου* (*'pedagogic discourse structuring'*) (Bernstein 2003: 183-184). Προϋποτίθεται η ψυχική και συναισθηματική διαθεσιμότητα του εκπαιδευτικού που καλείται να κάνει τις υπερβάσεις του σε ό,τι αφορά τα στερεότυπα και τη ρουτίνα της σχολικής ζωής και να μην παγιδευτεί σε πολυχρησιμοποιημένες και παρωχημένες πρακτικές.

Ενδεχόμενες λύσεις όπως είναι οι πρακτικές ενδυνάμωσης του μαθητή θεωρούνται εν δυνάμει συνδημιουργού της επικοινωνίας στο πλαίσιο της ανατροφοδότησης του λόγου του διδάσκοντα.¹⁷ Θα μπορέσουν να φέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Άλλωστε ο γραμματισμός συνιστά μία κοινωνική πρακτική που μπορεί να διαμορφώνει διαρκώς νέες ευκαιρίες κατά τη διαδρομή των ατόμων και ιδιαιτέρως των νέων¹⁸. Βεβαίως, το κείμενο δεν ευνοεί, ούτε προτείνει τη συστηματική παρακολούθηση των ΜΜΕ από τους μαθητές. Απεναντίας επιχειρεί τη μη ακύρωση των γνωστικών «αποσκευών» που φέρουν οι μαθητές στο σχολείο λόγω της παρακολούθησης της τηλεόρασης ή άλλων μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Όπως προκύπτει, ο ανατροφοδοτούμενος λόγος ευνοεί την ανάπτυξη πολυσήμαντων λόγων και κριτικών σκέψεων που απελευθερώνουν τους έμπυχους συντελεστές της επικοινωνίας από οριοθετημένες και στεγανές αντιλήψεις. Συμπερασματικά, η δυνατότητα του πολίτη να αντιμετωπίζει κριτικά το λόγο των μέσων μαζικής επικοινωνίας επιβάλλεται να «χτίζεται» από την προσχολική και προσχολική ηλικία. Πρόκειται για πρόσταγμα το οποίο σήμερα αποκτά ιδιαίτερη σημασία, λόγω της έντονα προπαγανδιστικής λειτουργίας πολλών λόγων της δημόσιας σφαίρας, της συντριπτικής απήχησης των νέων τεχνολογιών, αλλά και ενός γενικότερου κλίματος εμπορευματοποίησης πάλαι ποτέ δημοκρατικών κοινωνικών αγαθών.

Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι αναμφισβήτητα ένα από τα πιο σημαντικά αλλά και πιο δύσκολα κομμάτια στη ζωή ενός γονέα αλλά και ενός εκπαιδευτικού. Οι επιδράσεις και οι επιρροές που θα συναντήσει ένα παιδί σήμερα ποικίλουν. Ωστόσο ο εκπαιδευτικός είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας ενός παιδιού και η οποιαδήποτε μεταφορά της πληροφορίας πρέπει να γίνεται με σύνεση και σε όσο πιο κατανοητή μορφή γίνεται. Πολλά σχολεία σήμερα και κυρίως ιδιωτικά – καθώς είναι αυτά που έχουν και το ανάλογο χρηματικό ποσό για να το υποστηρίξουν – είναι η μάθηση μέσω φορητών συσκευών tablet και μέσω ειδικών εφαρμογών – τα λεγόμενα application – μέσω των οποίων η μάθηση γίνεται περισσότερο διαδραστική και ενδιαφέρουσα από πριν. Η απόρριψη μέσων που έχουν ενσωματωθεί στην κοινωνική ζωή ενός ανθρώπου, λόγω μη δική μας προσαρμογή στα νέα δεδομένα δεν είναι αποδεκτή από το περιβάλλον και σε γενικά πλαίσια πάντα απορρίπτεται από το κοινωνικό σύνολο. Γνωστοί

¹⁷ Ορισμένες ενδιαφέρουσες ιδέες και στο Giroux, H.A. 1989. *Schooling for democracy*, London: Routledge.

¹⁸ Βλ. και Barton, D. and R. Ivanic. 1991. *Writing in the community*. London; Sage. Επίσης, Street, B. V. (επιμ.) 1983. *Cross – Cultural approaches to literacy*. Cambridge; Cambridge University Press.

εκπαιδευτικοί οίκοι έχουν ήδη προχωρήσει σε εφαρμογές που μπορούν να εφαρμοστούν σε σχολεία και ιδρύματα προκειμένου να μπορούν τα παιδιά μέσα από εικόνες και παιχνίδια να μάθουν ευκολότερα αλλά και να αφομοιώσουν καλύτερα το περιεχόμενο της διδασκαλίας.

Ο οπτικός και ο μιντιακός αλφαριθμητισμός βρίσκεται πλέον στην καθημερινότητα όλων μας. Τίποτα δεν είναι το ίδιο με χτες, με πέρυσι, πριν από τρία και δέκα χρόνια. Οι άνθρωποι αλλάζουν, το ίδιο και η φιλοσοφία μέσα από την οποία γνωστοποιούνται τα πράγματα μεταξύ των ατόμων μιας κοινωνίας. Αυτό που σίγουρα θα πρέπει να σαφηνιστεί είναι η ανάγκη για αλλαγή, γιατί μόνο μέσα από την αλλαγή μπορούν να δημιουργηθούν νέα πράγματα με ουσιαστική συμβολή στο κοινωνικό σύνολο. Η εικόνα, οι λέξεις τρέχουν πιο γρήγορα και από τη σκέψη και αυτό είναι που πρέπει να μάθουμε να διαχειριζόμαστε. Τώρα το ποιο θα είναι το αποτέλεσμα δεν μπορεί κανένας να το οριοθετήσει ούτε να είναι σίγουρος για αυτό. Το μόνο σίγουρό είναι ότι το παρόν αλλά και το μέλλον επιφυλάσσει πολλές και ραγδαίες αλλαγές στον τρόπο μετάδοσης της πληροφορίας με τον οπτικό και μιντιακό αλφαριθμητισμό να κυριαρχούν στην σύγχρονη κοινωνική εξέλιξη του ανθρώπινου. Και αυτό είναι μόνο η αρχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση:

Anderson J., (1980), The theoretical lineage of critical viewing of curricula, *Journal of communication* 30 (3), pp. 64-70

Aronowitz, S. & Difazio, W., (1994): *The Jobless Future: Sci-Tech and the Dogma of Work*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Asher, S., Oden, S. & Gottman, J.(1992). “Κοινωνικές δεξιότητες και φιλία”, στο *Κείμενα εξελικτικής Ψυχολογίας: Κοινωνική ανάπτυξη*. (Επιμ. Βοσνιάδου, Σ.). Αθήνα: Gutenberg, 136-157.

Buckingham, D., (2003), *Media Education. Literacy, Learning and Contemporary Culture*, Cambridge Polity

Bandura, A., (1973): *Aggression: a social learning analysis*, PrenticeHall (Englewood Cliffs, N.J)

Baynham M., (2000). *Πρακτικές γραμματισμού* (μτφρ. Μαρία Αραποπούλου), Αθήνα: Μεταίχμιο.

Bernstein B., (1975). *Class, Codes and Control*. 2 τόμ. London: Routledge.

Bourdieu P. (1996), Το συντηρητικό σχολείο: Οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία, μτφρ. Στο Α΄ Φραγκιουδάκη, 1985, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, σ. 357-391, Παπαζήσης, Αθήνα.

Brorsson, Jeccika Perkins-Svensson, Sandra.(2005). *Ungdomars sakerhetpa Internet*,

C. Upssats Lunds Universitet, Campus Helsingborg Socialhogskolan

Czerniewska, P., (1992), *Learning about Writing*, Oxford, Blackwell.

Chesney Mac, Robert W. (2005). *Υπάρχουν αριστερά MME;* (μτφρ. Μαίρη Κοντογεώργου). Αθήνα: The Monthly Review Imprint (Αντίλογος MON ΕΠΕ).

Chris, W.G., and James Potter. (1998). “Media literacy, media education and the academy. *Journal of Communication*, 48(1), 5-15. International Communication Association

Cole, M. & Cole, S.R. (2001). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση ηλικία*. (Μτφ. Σόλμαν, Μ.). Αθήνα.

Cope B. & Kalantzis M. (2000), *The Multiliteracies Project: South African Teachers Respond. Multiliteracies: Literacy Learning and the Design of Social Futures*, London: Routledge

Cummins, Jim. (2002). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση* (μτφρ. Σουζάνα Αργύρη), 261. Αθήνα: Gutenberg.

Damon, W. (1995). *Ο κοινωνικός κόσμος του παιδιού*. (Επιμ. Βοσνιάδου, Σ.). Αθήνα: Gutenberg.

Dickinson D., (1994). *Bridges to Literacy*. Oxford, Blackwell.

Dodge, D. & Colker, L. (1996, A' ed. 1992). *The creative curriculum for early childhood*. Washington, DC: Teaching Strategies Inc.

Edwards, D. & Mercer, N. (2001). “Επικοινωνία και έλεγχος” στο *Γλώσσα, Γραμματισμός και μάθηση στην εκπαιδευτική πρακτική*. (Μτφ.Ροζάνης, Σ.). Πάτρα: ΕΑΠ, 237-255.

Fairclough, Norman. (2003). *Analysing Discourse*. New York: Routledge.

Freire P. (1974), *Cultural action for freedom*, Middlesex, Penguin Books

Faulkner, D. & Woodhead, M.(1999). *Εξέλιξη του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον*. (Μτφ. Παπαδοπούλου, Μ.). Πάτρα: ΕΑΠ.

Gee, J.P., (2000), *Προφορικότητα και Γραμματισμός: Από την άγρια σκέψη στους τρόπους με λέξεις*, στο MAYNIN, J., *Γλώσσα και Γραμματισμός στην Κοινωνική Πρακτική*, ΕΑΠ, Πάτρα, 2000.

Gerbner, G. (1967), *Mass Media and Human Communication Theory*, inMcQuail.

Gilster P. (1997), *Digital Literacy*, New York

Hoogsteder, M., Meier, P. & Elbers, E. (1999). ‘Αλληλεπίδραση παιδιού ενηλίκου, η από κοινού επίλυση προβλημάτων και η δομή της συνεργασίας’ στο *Πολιτισμικοί κόσμοι της πρώτης παιδικής ηλικίας* (επιμ. Woodhead, M., Faulkner, D. & Littleton, K.). Πάτρα: ΕΑΠ., σελ .210-229.

Hughes, M. & Westgate, D. (1999). “Οι δάσκαλοι και οι άλλοι ενήλικοι ως συνομιλητές των μαθητών στον παιδικό σταθμό και στις τάξεις υποδοχής” στο

Πολιτισμικοί κόσμοι της πρώτης παιδικής ηλικίας. (Μτφ.Παπαδοπούλου, Μ.). Πάτρα: ΕΑΠ, 249-261.

Johnsson-Smaragdi, U., d' Haenens, L., Krotz, F. & Hasebrink, U. (1998), Patterns of Old and New Media Use among Young People in Flanders, Germany and Sweden, *European Journal of Communication*

Ilich Ivan, (1984), *Deschooling society*, Great Britain, Pelikan Books

Krendl, K. & Ginger C. (1994), *Journal of Computing in Higher Education*, Spr

Kress, G. (1997), *Before writing: Rethinking the paths to literacy*. London and New York: Routledge

Lemish, Dafna, (2009). *Παιδιά και τηλεόραση. Μια παγκόσμια προοπτική. Εισαγωγή – επιστ. επιμέλεια: Ε. Κούρτη. Αθήνα: Τόπος.*

MacBeth, T.M. (1996),. “Indirect effects of television: Creativity, persistence, school achievement and participation in other activities”. In MacBeth, T.M. (ed), *Tuning in to young viewers: Social science perspectives on television*, 149-219. Thousand Oaks, CA: Sage.

McLuhan, (1968), *War and Peace in the Global Village*, Gingko Press (2000)

Mercer, N. (2000). *Η συγκρότηση της γνώσης. Γλωσσική αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων.* (Μτφ. Παπαδοπούλου, Μ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Meyrowitz, J. (1995), *Taking McLuhan and medium theory seriously: Technological change and the evolution of education*. In Kerr, S.T. (ed.) *Technology and the future of schooling*, Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Michael Cole- Sheila Cole, (2001): *Η ανάπτυξη των παιδιών τόμος 1 Η αρχή της ζωής εγκυμοσύνη, τοκετός, βρεφική ηλικία, μεταφρ. Σόλμαν Μ., επιμ. Παπαληγούρα Ζ., Αθήνα, Τυπωθήτω.*

Michael Cole- Sheila Cole, (2001): *Η ανάπτυξη των παιδιών τόμος 2 Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία, μεταφρ. Σόλμαν Μ., επιμ. Μπαμπλέκου Ζ., Αθήνα, Τυπωθήτω.*

Moll, L. & Whitemore, K. (1999). “Η μετάβαση από την κοινωνική μεταβίβαση στην κοινωνική συναλλαγή” στο *Μαθησιακές σχέσεις στη σχολική τάξη.* (Μτφ. Παυλογεωργάτου, Α.). Πάτρα: ΕΑΠ, 155-182.

Moles. A.,(1970), *L’ afficher dans la socete urbain*, Dunod, Paris, p. 20.

Moore, S. (1993), *Interpreting audiences: The ethnography of media consumption*, London: Sage

ONG, W. J. (1987), *Orality and Literacy. The Technologizing of the World.* (London: Methuen.)

Postman N., (1983), *The disappearance of childhood*, W. H. Allen, London

Roggof, B., Mosier, C., Mistry, J. & Gfncio, A. (1999). «Η καθοδηγούμενη συμμετοχή των νηπίων με τους κηδεμόνες τους στην πολιτισμική δραστηριότητα» στο *Πολιτισμικοί κόσμοι της πρώτης παιδικής ηλικίας* (επιμ. Woodhead, M., Faulkner, D. & Littleton, K.). Πάτρα: ΕΑΠ., 261-290.

Schaffer, R. (1996) *.Social development*. Blackwell Publishing

Silverstone R. (2001), *Why study the Media?*, Sage, London,

Singer, D. G. (1993). Creativity of children in a television world. In Berry, G.L. and Asamen, J.K. (eds), *Children and television: Images in a changing socio – cultural world*, 73-86. Newbury Park, CA: Sage.

Stubbs, Michael, (1986). *Educational Linguistics*. Oxford; Blackwell.

Tapscott D. (1998), *Growing up digital: the rise of the Net Generation*, Mc Graw-Hill, New York.

Trenchler, D.C. (1967), Are you missing the boat in training aids? *Film and AV Communication*, 1, 14-16

Wells, G. (1986), *The Meaning Makers: Children Learning Language and Using Language to Learn*. Portsmouth: Heinemann.

Vygotsky, L.(1997). *Νους στην κοινωνία. Η ανάπτυξη των ανώτερων Ψυχολογικών διαδικασιών* (μτφ. Μπίμπου, Α. & Βοσνιάδου, Σ.). Αθήνα: Gutenberg.

Ελληνική

Βοσνιάδου, Σ. (1992). Κείμενα Εξελικτικής Ψυχολογίας: Γλώσσα. (Επιμ. Βοσνιάδου, Σ.). Αθήνα: Gutenberg.

Γκλιάου Ν. (2005). “Η επίδραση των διαφορετικών πρακτικών γλώσσας και γραμματισμού στην εκπαιδευτική πρόοδο των παιδιών” στο Το σχολείο στην κοινωνία της πληροφορίας και της πολυτισμικότητας, Πρακτικά ΙΑ΄ Διεθνούς Συνεδρίου.

Δημητρούλια Δ.: Διά βίου κατάρτιση ή ισόβια ανεπάρκεια; ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 22/10/2000)

Ελευθεροτυπία, (2008). «Δυσπιστούν οι Έλληνες στα ΜΜΕ», 1/2/08, 17. Αθήνα

Ευστράτογλου Α. (2000), Αναλφαβητισμός στην Ελλάδα: Μια διερεύνηση στις πρόσφατες εξελίξεις 1983-1997. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τευχ. 101-102, Αθήνα, ΕΚΚΕ.

Ιορδανίδου, Ά. και Φτερνιάτη Α.. (2000). Επικοινωνιακές διδακτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό Σχολείο, 8-17, 69. Αθήνα: Πατάκης.

Κατερέλος Γ. (2009). Οι έφηβοι και το Internet-Ασφαλής και δημιουργική χρήση, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

Κόμης Β., (2004): Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών, εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα.

Κούρτη, Ε. (2004), Εκπαίδευση και τηλεόραση, Αθήνα: Εικών.

Κυρίδης, Α. (1996). Μια κοινωνιολογική προσέγγιση της προσχολικής εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Κωστούλη, Τ. (1999): Ο γραπτός λόγος στο Δημοτικό Σχολείο: Προς μια κειμενογλωσσολογική προσέγγιση, εισήγηση στο συνέδριο για την ελληνική γλώσσα 1976-1996, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1996, Αθήνα

Μεταξάς, Α.,(1976): Πολιτική Επικοινωνία, Εφηρμοσμένη πολιτική επιστήμη, Αθήνα, ΟΛΚΟΣ

Μήτσης Ν. (2004). Η διδασκαλία της γλώσσας υπό το πρίσμα της επικοινωνιακής προσέγγισης, 31, 234-236. Αθήνα: Gutenberg.

Μπαμπινιώτης Γ. (1994). Ελληνική Γλώσσα. Παρελθόν – Παρόν – Μέλλον. Αθήνα: Gutenberg.

-
- Μπασέτας Κωνσταντίνος, (2002): Ψυχολογία της Μαθησης, εκδ. Ατραπος, Αθήνα.
- Ντάβου, Μ. (2001), Ο αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ και η σχέση δασκάλου - μαθητή, Αθήνα, Εκδόσεις Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου.
- Ουάντσγουερθ, Μ. (2001). Η θεωρία του Ζαν Πιαζέ για τη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη. Τα θεμέλια του κονστρουκτιβισμού. (Μτφ. Κανελλάκη, Σ., Παπαδόπουλος, Σ., Γιατρά, Γ.). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μπαμπινιώτης Γ., (2002) Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα
- Παπαδόπουλος Μ. (1997), Λειτουργικός Αναλφαριθμητισμός: Σχολικός Αποκλεισμός και Σχολικός Πόνος, Νέα σύνορα – Α.Α. Λιβάνη.
- Παπούλια – Τζελέπη, Π. (2001), Ανάδυση του γραμματισμού. Αθήνα, Καστανιώτης.
- Παπούλια – Τζελέπη, Π. (2004). «Γραμματισμός ή γραμματισμοί: η πρόκληση του 21ου αιώνα». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ράπτης Α & Ράπτη Α, (2001): Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας, Τόμος Α΄ και Τόμος Β΄, εκδ. Α. Ράπτη, Αθήνα.
- Σακελλαρίου Μ. (2002). “Η κοινωνική μάθηση στο νηπιαγωγείο”. Σύγχρονο νηπιαγωγείο, 27, 8-11.
- Σιμάτος, Α. (1995), Τεχνολογία και εκπαίδευση, Αθήνα, Πατάκης.
- Τάφα Ε., (2004), Γλώσσα και Γραμματισμός στη νέα χιλιετία, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα
- Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. (2006). Η λαϊκή γλώσσα των ειδήσεων. Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.
- Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. (2011), Η γλώσσα των ΜΜΕ στο σχολείο. Μια γλωσσολογική προσέγγιση για την (προ)σχολική διαδικασία. Αθήνα: Λιβάνης.
- Φιλιππάκης, Γ. (2005). Επίκαιρες θέσεις για τον τηλεοπτικό λόγο. Αθήνα: έκδ. συγγρ
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Χαραλαμπίδης, Α., Χατζησαββίδης, Σ. (1997). Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία και πρακτική εφαρμογή. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.

Χαραμής, Π. (2001), Αλφαριθμητισμός και εκπαίδευση στα ΜΜΕ: Παιδαγωγικές διαστάσεις ενός σύγχρονου προβλήματος, Αθήνα: Εκδόσεις της Σχολής Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου.

Χρυσάκης Μ., κα.α., 1990, Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα, τ. Β΄, Αθήνα, ΕΚΚΕ.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ

Οπτικός γραμματισμός: Θεωρία και πράξη. Ανακτήθηκε 10 Μαΐου, 2016, από <http://users.sch.gr/eirskoura/wp-content/uploads/2013/04/grammatismos-blog.pdf>

Φιλολογία: ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ. Ανακτήθηκε 11 Μαΐου, 2016 από http://filoglosia.blogspot.gr/2011/08/blog-post_14.html

Εγκυκλοπαίδεια ήλιος. Ανακτήθηκε 19 Μαΐου, 2016, από <http://freelakon.pblogs.gr/2015/05/egkyklopaideia-hlios-oloklhrh-edw.html>

Κόμικς - Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ανακτήθηκε 20 Ιουνίου, 2016, από https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi_4MCuisbNAhWCtBQKHRY7AfUQFggtMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.pre.aegean.gr%2Ffolklore%2Fsenaria-didaskalias%2F200243.pptx&usg=AFQjCNEmFRayB5cgrmtonB0rjxJhULw35w&sig2=9gIDs4nQI6ODiiBDwkipfA

Εικονίδιο – Σήμα – Σύμβολο. Ανακτήθηκε 20 Ιουνίου, 2016, από <http://foucault.info/>

Δωρεάν εργαλεία Προσχολική Learning. Ανακτήθηκε 21 Ιουνίου, 2016, από <http://el.educationcollege.info/k12/preschool/1013086234.html>

MILDE SORTE «für lebensfrohe menschen». Ανακτήθηκε 9 Ιουλίου, 2016, από <http://www.zigsam.at/>

ΕΨΑ Εκ Φυσικών Χυμών. Ανακτήθηκε 9 Ιουλίου, 2016, από <http://www.athensmagazine.gr/bestofathens/articles/15144>